BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA NNE

Kikao cha Tatu – Tarehe 2 Septemba, 2021

(Bunge Lilianza Saa Nane Mchana)

D U A

Spika (Mhe. Job Y. Ndugai) Alisoma Dua

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaweza tukakaa.

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Kikao chetu cha Tatu cha Mkutano wa Nne wa Bunge hili la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Katibu

NDG. NENELWA MWIHAMBI, *ndc* – KATIBU WA BUNGE:

HATI ZILIZOWASILISHWA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:

Maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws Miscellaneous Amendments (No.4) Bill, 2021)*

MHE. HUSSEIN N. AMAR K.n.y. MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA:

Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria

Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws Miscellaneous Amendments (No.4) Bill, 2021)*

SPIKA: Ahsante sana. Katibu.

NENELWA MWIHAMBI, *ndc* – KATIBU WA BUNGE:

MASWALI KWA WAZIRI MKUU

SPIKA: Maswali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu. Sasa tunakukaribisha Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa ajili ya kipindi hiki cha maswali. Swali la kwanza litaulizwa na Mheshimiwa Saasisha Elinikyo Mafuwe, Mbunge wa Hai. *(Makofi)*

MHE. SAASHISHA E. MAFUWE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuuliza swali la kwanza. Tangu mwaka 2019, Serikali ilisitisha kutunga na kutoa mitihani kwa wanafunzi ambao walikuwa wanasoma masomo ya ufundi kwenye zile shule za msingi za ufundi na kusababisha miundombinu ya Serikali, vifaa vya kujifunzia, Walimu na samani nyingine ambazo zilikuwa zimeandaliwa kwa ajili ya kutoa mafunzo haya ambayo ni muhimu sana. Je, Serikali ina mpango gani sasa kufufua shule hizi za msingi za ufundi ambazo pia ni mahitaji sana kwa Tanzania. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana, majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu, tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Saashisha Mafuwe, Mbunge wa Hai kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba Serikali iliona umuhimu wa kutoa elimu ya ufundi kwa vijana wetu kuanzia umri mdogo na Serikali ikaanzisha mafunzo hayo kuanzia ngazi ya shule ya msingi. Hata hivyo, kwa kuwa tunazo shule nyingi za msingi, Serikali haikumudu kutoa vifaa vya ufundi kwa kada zote, kwa sababu ufundi upo maeneo mengi. Hapa ndipo Serikali ikaona ni muhimu kuanzisha mfumo wa kuwa na vyuo maalum vinavyoweza kuwapata vijana wale

na kuwapeleka maalum kwenye chuo ambacho kimeandaliwa, kina vifaa na Walimu ili kuweza kuwapatia mafunzo na baadaye mafunzo hayo kuyaweka kwenye *level* ambayo pia inaweza kumsaidia kwenda kwenye *level* au ngazi nyingine. Kwa hiyo, Serikali iliamua kuimarisha *VETA* na ikaiondoa *VETA* kutoka Wizara ya Kazi na kuileta kuwa chini ya Wizara ya Elimu ambayo inasimamia sera ya elimu yote nchini.

Mheshimiwa Spika, *VETA* hiyo imeendelea kuchukua vijana wetu, mwanzo ilikuwa inachukua vijana waliomaliza kidato cha nne, lakini baadaye tukapanua wigo tukajenga vyuo kwenye ngazi ya mikoa yote nchini; ni zoezi ambalo limekamilika kwa sasa. Baadaye tukaona tupanue wigo huu tuweze kutoa fursa nyingi kwa vijana wetu na Serikali imeanza kutekeleza ujenzi wa *VETA* kila Wilaya, ni zoezi ambalo linaendelea sasa kwa lengo la kuwapatia vijana hawa fursa ya kwenda kusoma ufundi katika nyanja mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, wanaokwenda *VETA* ni wa kuanzia waliomaliza elimu ya msingi, kidato cha nne na kule sasa tumeweka *level* mbalimbali; hatua ya kwanza, ya pili, ya tatu na hatua zote wanafanya mitihani.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, Serikali iliona ni busara kuanzisha vyuo maalum ambavyo tutaweza kuweka vifaa vya kutosha na Walimu wa kutosha ili kuweza kutoa elimu hiyo kwa urahisi na kwa uhakika zaidi, ndilo zoezi ambalo kwa sasa linaendelea nchini kote. Hata hivyo, tuliamua kutumia Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi *(FDCs)* navyo pia vikahamishwa kutoka Wizara ya Maendeleo ya Jamii vikaletwa Wizara ya Elimu ili tuweze kusimamia sera ile ile ya kuwezesha vijana kuwa na ujuzi kuwa na utaalam kwenye sekta mbalimbali ili iweze pia kuchukua wanafunzi mbalimbali. *FDCs* pia inachukua hata wale ambao hawajamaliza darasa la saba wanajifunza uashi, useremala, sasa hivi TEHAMA, lakini pia ushonaji na karibu sekta zote.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tutaendelea kuuimarisha utaratibu huu na kutoa fursa zaidi kwa watoto wetu nchini

kupata ujuzi mbalimbali. Programu hizi zinaendelea Wizarani hata Ofisi ya Waziri Mkuu nayo pia imeanzisha programu inayowachukua wote waliomaliza darasa la saba hata chuo kikuu kuwapa uwezo wa kufanya ujuzi. Wakimaliza kozi yao kwa muda huo waliopangiwa wanaweza kufanya shughuli nyingine za kujiajiri, wanaweza pia kuajirika na kuanzisha kazi ambazo zinaweza kuwasaidia wao ikiwemo na kilimo pia.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tuliona kule chini uwezo wa kupeleka vifaa vyote katika kila shule ya msingi kwenye shule zetu 12,000 isingewezekana. Kwa hiyo, hivi vyuo sasa vinakuwa na nafasi nzuri na ndivyo hivyo ambavyo tunavijenga kwenye ngazi ya Wilaya. Hayo ndiyo malengo ya Serikali. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Halima James Mdee.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, nashukuru.

Mheshimiwa Waziri Mkuu, nchi yetu kama yalivyo maeneo mengine duniani, tupo kwenye wimbi la *Covid* awamu ya tatu, natambua kazi ambayo imefanywa na Serikali ya Awamu ya Sita kwanza kutambua uwepo wa ugonjwa, lakini pili kuleta kinga ambayo mtu anaweza akaamua ajikinge ama la kutokana na uamuzi wake binafsi. Hata hivyo, bado kuna changamoto nyingi sana, wananchi wetu wengi wanakufa ama kwa kukosa maarifa ama kwa hospitali zetu kutokuwa na vitendea kazi vya kutosha ama kwa Madaktari wetu na wahudumu wa afya kutokuwa *motivated* kwa sababu wanafanya kazi wanachoka kupita kiasi.

Mheshimiwa Waziri Mkuu, sasa kwa kuzingatia kwamba changamoto hii inapoteza maisha ya Watanzania wengi sana, hapa Mbunge mmoja mmoja ukimuuliza amepoteza ndugu au Wanajimbo ni wengi sana. Nataka tu nijue Serikali ina mikakati gani ya ziada kuweza kutatua ama kukabiliana na hii changamoto kwa mazingira ya ziada tofauti na mazingira yaliyopo sasa?

SPIKA: Ahsante. Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Halima Mdee, Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Watanzania tunajua kwamba dunia nzima imekubwa na ugonjwa huu na toka tumeanza kuukabili ugonjwa huu, kila nchi imekuwa ikitafuta namna nzuri ya kuokoa wananchi wake kwa kuwahusisha wataalam katika kutoa elimu ya namna ya kujikinga ugonjwa huu. Nikubaliane naye kwamba tumepoteza ndugu zetu wale ambao wanapata tatizo hili na bado wapo wengine wanaugua wapo kwenye maeneo ya utolewaji huduma, lakini pia maambukizi bado yapo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nini ambacho Serikali inakifanya sasa ni kutoa elimu kwanza ya kujua namna ya kujikinga na ugonjwa huu; lakini pia kuimarisha utoaji huduma kwenye maeneo yetu yote ya kutolea huduma kuanzia ngazi ya zahanati, kituo cha afya, Hospitali za Wilaya, Mikoa; lakini pia na kupeleka madawa yale ambayo yanahusu lakini na vifaa vya kusaidia kutibu ugonjwa huu. Zoezi hili linaendelea nchini kote huku pia wataalam wetu wakiendelea kushauri namna nzuri ya kukabiliana na ugonjwa huu kwa ngazi ya Serikali na sisi pia tunatumia njia hiyo kuwahamasisha wananchi kuchukua tahadhari ili tuweze kukabiliana na ugonjwa huu.

Mheshimiwa Spika, uzuri ugonjwa huu sasa tunashirikiana na Shirika la Afya Duniani, lakini pia tunapata uzoefu namna ambavyo wenzetu wanakabiliana nalo ili kuhakikisha kwamba kwanza tunapunguza na ikiwezekana kuondoa kabisa maambukizi; lakini mbili wale ambao wanapata tatizo wanahudumiwa vizuri kwenye hospitali zetu; na kuhakikisha kwamba nchi hii haiendelei kupata ugonjwa huu na kuusambaza maeneo yote.

Mheshimiwa Spika, inawezekana pia kwamba hatua hii bado sio sahihi sana au haitoshelezi mahitaji ya kukabiliana

na ugonjwa huu, bado Serikali inaendelea kushirikisha wataalam wetu wa ndani kutafuta mbinu mbalimbali, lakini pia tunahamasisha pia hata tiba za asili kama nazo zinasaidia. Tumewahi kufanya hayo na tumefanikiwa, lakini sisi tunaendelea pia kumwamini Mwenyezi Mungu, tunaomba na dua pia.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunajaribu kutafuta mbinu zote, tunajitahidi kutafuta mbinu zote ili mradi tunakabiliana na hili. Tunaendelea kuhamasisha wananchi wetu pia kushiriki kikamilifu katika namna yote inayoweza kusaidia kupunguza maambukizi kama hivyo kuvaa barakoa pale ambapo unaona upo eneo hatarishi lakini pia kutumia vitakasa mikono, maji tiririka pamoja na sabuni; ni mambo ambayo tunahamasisha.

Mheshimiwa Spika, Madaktari wameenda mbali zaidi wanatuhamasisha lishe bora ambayo itatusaidia kuongeza virutubisho mwilini na kufanya mazoezi, kuuweka mwili imara kwa wale ambao wana uwezo wa kimwili. Kwa hiyo, tunajitahidi kutafuta mbinu mbalimbali kukabiliana na ugonjwa huu.

Mheshimiwa Spika, nitoe wito kwa Watanzania tuendelee kushiriki pamoja katika kupambana na ugonjwa huu. Tumeona nchi mbalimbali nazo pia zinachanja na tumeona pia kuna umuhimu wa kuchanja kwa sababu chanjo inaimarisha pia kuweka virutubisho ndani ya mwili. Najua, kuna vipingamizi, watu wengine wanapinga lakini ni kwa kutoelewa na wale ambao wanapinga ni wale tu ambao hawajaguswa na tatizo hili ndani ya familia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, viongozi wa nchi hii toka ugonjwa huu ulipoingia walieleza wazi kabisa kwa Watanzania kwamba huu ugonjwa ni hatari, lakini mbinu mbalimbali zinatumika, Madaktari wanashauri pamoja na chanjo lakini tutajiridhisha kila aina ya tiba ili na sisi tuweze kuingia hapo. Nataka niwaambie Watanzania tumetumia Madaktari/ wataalam wetu wa ndani kwenda kufanya uchunguzi wa aina hizi za chanjo kama zinafaa na sisi pia kushiriki na

wamefanya hivyo, wameshiriki na tuliowatumia hawa ni Madaktari ambao ni ndugu zetu, kaka zetu, dada zetu ambao wamebobea kwenye Sekta ya Afya na wanaaminika pia hata huko nje. Kwa kweli ushauri wao na sisi tumejiridhisha kwa sababu hatuamini kwamba Daktari huyu Mtanzania aliyezaliwa hapa. ana ndugu kaka, dada akamshauri achanje chanjo ambayo itakuja kumpotezea maisha yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vile vile wote mnajua kiongozi wa nchi, Rais wetu Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan ametangulia mbele, pamoja na nyadhifa alizonazo, dhamana aliyoibeba katika nchi hii ya kuwalinda na kuwahifadhi Watanzania yeye amekuwa mstari wa mbele kuchanja na kutuhamasisha tuchanje, lakini amesema chanjo sio lazima lakini ni muhimu. Chanjo sio lazima lakini muhimu kwa sababu inaongeza kinga mwilini. Kwa hiyo, Watanzania tumeanza kuona wanajitokeza na niendelee kuwahamasisha Watanzania wajitokeze kwenda kuchanja ili tuweze kujikinga. Hizi zote ni njia za kupambana na ugonjwa huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge na Watanzania wote kwamba Serikali tutaendelea kushirikiana na Mataifa ambayo tunajua yana nia njema na sisi na yanatumia njia mbalimbali katika kujikinga, lakini pia kwa kuwatumia wataalam wetu kujiridhisha na hatua hizo kama zinafaa na sisi pia kushiriki kwa namna hiyo. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Janejelly James Ntate.

MHE. JANEJELLY J. NTATE: Mheshimiwa Spika, ahsante.

Mheshimiwa Waziri Mkuu, kumekuwa na usumbufu mkubwa katika mafao ya watumishi mara wanapostaafu, kukiambatana na kuchukua muda mrefu. Je, ni nini tamko la Serikali juu ya kuwawezesha hawa wastaafu wetu ambao wamelitumikia Taifa kwa juhudi kupata mafao yao kwa wakati.

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu, tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, suala la mafao ya wafanyakazi nataka niwahakikishe wafanyakazi tumeendelea kuliratibu ndani ya Serikali kupitia Mifuko yetu ya Hifadhi ya Jamii na wote mnatambua tulikuwa na Mifuko mingi ikaleta usumbufu mkubwa sana. Nini tumekifanya? Tumekusanya Mifuko yote ya Hifadhi tumeunda Mfuko mmoja *PSSSF* ambao upo chini ya Ofisi ya Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Spika, Mfuko huu umeendelea kuratibu kwanza idadi ya wafanyakazi wote waliokuwa wanalipwa na mifuko ile mbalimbali na kuweka utaratibu wa wale waliostaafu ambao walikuwa hawajalipwa kuanza kuwalipa na wale ambao wanastaafu kuendelea kadiri tunavyopata fedha na wale ambao watastaafu siku za karibuni wote wanaratibiwa vizuri ili tuondoe usumbufu uliokuwepo.

Mheshimiwa Spika, nikiri kwamba bado kuna wachache hawajapata mafao yao kwa muda, lakini Serikali inaendelea kulipa wastaafu kadri inavyoweza kupata fedha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, siku za karibuni hapa nilikuwa nazungumza na wafanyakazi wa *TALGWU,* wa Serikali za Mitaa na hiyo ilikuwa ni moja kati ya jambo ambalo wao walitaka kulijua na mimi niliwahakikishia kwamba Serikali inaendelea na mwezi wa Nne tumelipa zaidi ya bilioni 172 wastaafu na tunaendelea kutenga fedha kwa ajili ya kuwalipa wastaafu. Pia Mfuko huu umerahisisha namna ya wafanyakazi waliostaafu kuufikia; tumefungua Ofisi ya *PSSSF* kila Mkoa ili wastaafu waweze kufika pale mkoani.

Mheshimiwa Spika, tumeanzisha pia mfumo wa kielekroniki wa mawasiliano kati ya wastaafu na makao makuu. Kwa hiyo, mstaafu huko alipo anaweza kuwasiliana

na makao makuu kupata taarifa mbalimbali. Tutaimarisha elimu kwenye hili ili kila anayestaafu aweze kujua na aweze kulipa kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, huo ndio mkakati ambao tunaendelea nao, tunajitahidi sana na narudia tena tunatambua kwamba wapo wastaafu ambao bado hawajafikiwa kulipwa fedha zao, lakini nataka niwahakikishie tutawalipa haki yao. Huo ndio msisitizo ambao tumewasisitiza waajiri watunze kumbukumbu za watumishi wao kutoka wanapowaajiri mpaka wanapomaliza ajira zao.

Mheshimiwa Spika, huu Mfuko tumeendelea kuusimamia hata Waziri wa Nchi wiki moja iliyopita amekaa kikao na wale watumishi wa Mfuko ule kwa kujiridhisha kama je mambo yanaenda sawasawa? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunaendelea kulipa mafao tunatambua wengine bado hawajalipwa lakini tutawalipa. Kwa hiyo, naomba nitumie nafasi hii kuwahakikishia wastaafu kwamba kila aliyestaafu atalipwa fedha yake ya mizigo kurudi nyumbani na vile vile ile pensheni ambayo ilipaswa kulipwa wakati wote anapokuwa kwenye ustaafu. Hayo ndio malengo ya Serikali. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Deus Sangu uliza swali lako.

MHE. DEUS C. SANGU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi hii niulize swali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya mikoa hapa nchini hasa Mikoa ya Nyanda za Juu Kusini wanategemea zao la mahindi kama chanzo kikuu cha mapato. Hata hivyo, kwa miaka mitatu mfululizo zao hili limekumbwa na mdororo wa bei na masoko.

Je, Serikali mmejipanga vipi kuiwezesha Taasisi za Serikali hasa *NFRA* ili waweze kupunguza mlundikano wa mahindi huko sehemu zenye shida?

Aidha, Serikali mmejipanga vipi...

SPIKA: Swali ni moja tu, ahsante sana. Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge wa Kwela, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba Mikoa yetu ile saba/nane ya Nyanda za Juu Kusini inazalisha sana zao la mahindi na ndiyo tunalitegemea kwa chakula hapa nchini. Pia mwaka huu, msimu uliopita wamezalisha na ziada; na biashara ya mahindi haijaenda vizuri msimu huu kwa sababu bei imeshuka sana.

Mheshimiwa Spika, pamoja na ruhusa iliyotolewa na Wizara ya Kilimo ya kuruhusu watu watafute masoko popote ndani na nje ya nchi, lakini bado uzalishaji ni mkubwa sana kwa sababu pia hata hizo nchi za jirani nazo zimezalisha pia zao hili.

Mheshimiwa Spika, tulichokifanya ni kuimarisha kuboresha Hifadhi yetu ya Taifa *(NFRA)* ambapo sasa tumeipa fedha za kwenda kununua angalau kwa bei inayoweza kumkidhi mkulima kujiandaa kwa msimu ujao. Uwezo siyo mkubwa sana lakini tumetoa fedha. Hata juzi wamepewa tena fedha zaidi ya shilingi bilioni 15 ili waende kwenye mikoa ile kwa ajili ya ununuzi huo.

Mheshimiwa Spika, nilikuwa Mkoani Katavi siku nne zilizopita, hilo nimelisikia na nimeshuhudia mlundikano wa mahindi kule. Nilikutana pia na watu wa *NFRA* kuona kama je, ununuzi wao pale upo na wananunua kwa kiasi gani? Bado uwezo wa kununua ni mdogo, lakini Serikali itaendelea kuwapa fedha kadiri siku zinavyokwenda ili pia waweze kununua. Pamoja na malalamiko ya wananchi wa Mkoa wa Katavi ambayo waliniambia kwamba kituo cha kununulia kipo mbali, sasa tumeamua angalau tupeleke kwenye kila Halmashauri kituo kimoja ili kiweze kukusanya mahindi kwa ukaribu zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwenye eneo hili tutajitahidi. Tunajua Mkoa wa Ruvuma, Njombe, Mbeya, Songwe, Rukwa na Mikoa ya Iringa na sasa Tabora kidogo inazalisha sana. Kwa hiyo, tutajitahidi kukusanya mahindi hayo kupitia *NFRA* pamoja na Bodi ya Mazao Mchanganyiko ambayo pia tumeipa dhamana ya kununua, nao wanasaga wenyewe kupitia vinu vyao. Kwa hiyo, mashirika yetu haya mawili au taasisi hizi mbili tunazipa fedha halafu zinakwenda kununua.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge, na Waheshimiwa Wabunge wote mnaotoka kwenye mikoa inayozalisha sana zao la mahindi, Serikali inaendelea kuwawezesha *NFRA* pamoja na Bodi ya Mazao Mchanganyiko kwenda kununua mahindi kwa kiwango hicho. Najua mahindi ni mengi, lakini bado tumefungua milango, yeyote ambaye anaona soko lipo Zambia, Congo, Burundi, Rwanda, Kenya na maeneo mengine kama Malawi na Msumbiji, aende. Bado ruhusa imetolewa ili mradi unaripoti kwamba nina tani hizi, nazipeleka Zambia ili viongozi wa eneo lile waratibu tuweze kujua tumeweza kuingiza fedha kiasi gani za kigeni kwa mazao yetu kupelekwa huko nje?

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hiyo ndiyo taarifa ambayo kwa sasa tunayo na Wizara inaendelea na uratibu wa taasisi hizi mbili kununua mahindi kwenye maeneo hayo. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Sophia Mwakagenda, uliza swali lako.

MHE. SOPHIA H. MWAKAGENDA: Mheshimiwa Spika, ahsante. Nami nimepata nafasi ya kuuliza swali.

Mheshimiwa Spika, maeneo makubwa sana hasa yaliyomilikiwa na makanisa zaidi ya miaka 50 walishindwa kuyaendeleza na wananchi wakaingia kufanya shughuli za kilimo. Kwa sasa wameanza kuwaondoa wananchi hao ambao wamelima zaidi ya miaka 50. Serikali itasaidia nini wananchi hawa waweze japo basi kugaiwa kidogo waweze

kuendeleza shughuli zao za kilimo maana kwa miaka mingi wamekuwa wakiishi mahali hapo.? Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Unaweza ukatoa mfano?

MHE. SOPHIA H. MWAKAGENDA: Mheshimiwa Spika, ndiyo. Pia Waziri Mkuu alifika eneo la Ilolo Katika Kata ya Kiwira, Wilaya ya Rungwe, Mkoa wa Mbeya, anafahamu tulilizungumzia suala hilo.

SPIKA: Sisi hatujui. Mheshimiwa Waziri Mkuu, tafadhali. *(Kicheko)*

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mwakagenda, Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, upo ukweli kwamba taasisi zetu za kidini nyingi ziliweza kumudu kuchukua maeneo makubwa sana kwa ajili ya kujenga nyumba zetu za ibada kwenye maeneo hayo. Maeneo kama haya wamemudu kujenga eneo dogo na maeneo makubwa yamebaki, tukiwa tunazungukwa na vijiji na wananchi wanahitaji kutumia na maeneo mengi pia wananchi wameingia humo kutumia.

Mheshimiwa Spika, bado hatuwezi kuacha kufuata Kanuni za Ardhi kwamba unapokuwa na ardhi lazima upate Hati, unapokuwa na Hati unakuwa na kibali cha umiliki wa eneo hilo. Yeyote ambaye atakuja hawezi kupata hati nyingine juu ya hati; na kama atafanya kazi hapo, ajue kwamba eneo hilo siyo lake, bali ni la yule mwenye hati.

Mheshimiwa Spika, mgogoro mkubwa uliokuwepo kwenye maeneo mengi ni huo ukubwa wake na matamanio ya watu kuingia. Mbali ya ziara yangu niliyofanya Mkoani Mbeya Kiwira, lakini nilikuwa Dar es Salaam eneo la Temeke, kuna Kanisa huko la Anglikana, lina eneo kubwa kabisa, Halmashauri wamehangaika kutafuta eneo la kujenga kituo cha mabasi hawana, wameenda.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niseme, kwanza zipo Taasisi za Kidini zinatambua mahitaji ya ardhi kwa wananchi wanaowazunguka na wanachofanya wanapima uwezo wao hata wa kuendeleza wanawagawia wananchi kidogo kidogo na wanawapa vibali vya muda lakini pia baadaye huko tunaona nia thabiti ya baadhi ya Taasisi za Kidini zikiruhusu wananchi kuwakatia eneo hilo na wapate Hati na kuwaachia kwenye maeneo hayo.

Mheshimiwa Spika, yapo maeneo yanamilikiwa bado na taasisi hizo. Wizara ya Ardhi inayo Sera yake ya maeneo haya, namna ya kuishi na hawa watu, lakini kutambua kwamba sasa hivi tuna ongezeko kubwa la wananchi na wanahitaji kupata huduma ya maeneo ya kilimo ili waweze kujikimu.

Mheshimiwa Spika, tunaendelea kufuatilia mwenendo wa sheria zetu, tunaendelea kushauri wale waliochukua maeneo makubwa wapunguze maeneo hayo ili tuwaruhusu wananchi; na kwa busara za viongozi wetu wa kidini, wanakubali, wanatoa maeneo yale na kuwaruhusu wananchi waweze kulima na baadaye pia hata kurasimisha wao waweze kuchukua maeneo hayo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ambacho tunakifanya sasa ni Mamlaka zetu za Mitaa kule Halmashauri, wanakaa na hao ambao wamechukua maeneo makubwa na hayatumiki kwa miaka mingi ili wakubali kuyaachia na jamii iweze kunufaika. Kwa hiyo, tunaendelea kuzungumza nao ili waweze kuachia, lakini pale ambapo tutakuja kuimarisha na kusimamia sheria zetu, tutakuja kuimarisha, lakini kwanza kwa haki yake ya msingi aliyonayo, basi lazima kwanza tushauriane naye ili apunguze maeneo na hiyo inatokea.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tutaendelea kuzungumza na wenye maeneo makubwa, hasa Taasisi za Kidini lakini kwa hao wengine ambao waliita ni wawekezaji, tukakubaliana kwamba katika kipindi fulani atakuwa ameshalima, ameendeleza na hajafanya hivyo kwa miaka mingi, hao sasa Mheshimiwa Rais anatumia nafasi yake

kuchukua ardhi hiyo na kuwagawia wananchi ili waweze kutumia kwa manufaa yao.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunaendelea na busara zote mbili hasa kwenye maeneo ya kidini kuweza kushauriana nao viongozi wa kidini na kwa bahati nzuri wanatuelewa. Kwa hiyo, huo ndiyo utaratibu ambao tunautumia kwa sasa. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Mbunge wa Momba, Mheshimiwa Condester Michael Sichalwe.

MHE. CONDESTER M. SICHALWE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa hii nafasi, naomba kuuliza swali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Spika, ipo tabia ambayo imezoeleka na sasa hivi imeota mizizi ndani ya Jimbo la Momba ambapo watu wanawakata watu mapanga kutokana na imani za kishirikina pamoja na baadhi ya migogoro ya ardhi. Katika kipindi cha miezi mitatu ambayo tulikaa hapa Bungeni kwenye Bunge la Bajeti zaidi ya watu watano waliuliwa; na siku nne zilizopita Diwani Mstaafu wa Kata ya Kapele ameuliwa kwa kitendo hicho hicho:-

Mheshimiwa Spika, ni nini tamko la Serikali ili kutusaidia kudhibiti tabia hii, ikiwezekana kuiondoa kabisa ili wananchi wa Jimbo la Momba tuweze kuishi kwa amani, upendo na mshikamano ili tuweze kujenga nchi? Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ufafanuzi, Mheshimiwa Waziri Mkuu, tafadhali.

MHE. CONDESTER M. SICHALWE: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Condester, Mbunge wa Momba kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, tunayo migogoro ya jamii zetu kwenye ardhi kati ya jamii moja na nyingine, tuna migogoro ya jamii hasa walio kwenye mipaka ya hifadhi zetu, kati ya wahifadhi na wananchi, na pia kuna hiyo migogoro ya imani

za kishirikina ambayo ipo sana katika jamii mbalimbali. Sasa sisi kama Serikali moja ni kusimamia; kwanza kutoa wito kwa Watanzania kuhakikisha kwamba nchi hii inabaki kuwa ya amani na utulivu na kwamba kila mmoja lazima azingatie sheria na kuzuia sana watu kuchukua hatua au sheria mkononi na kufanya mauaji.

Mheshimiwa Spika, sisi bado tunasimamia sheria. Pale ambapo linajitokeza tatizo la namna hiyo na mtu ameamua kuchukua sheria mkononi, naye tunamtia hatiani. Bado kutumia viongozi tuliowaweka kwenye maeneo hayo; Watendaji wa Vijiji kwenye ngazi ya Vijiji, Watendaji wa Kata kwenye ngazi ya Halmashauri na Wakuu wa Wilaya. Mkuu wa Wilaya ndio Mwenyekiti wa Kamati ya Ugawaji Ardhi kwenye Wilaya ile na anashirikiana na Halmashauri. Wao wameendelea kuelimisha jamii umuhimu wa kila mmoja kuzingatia sheria pale anapohitaji ardhi. Hata kama pale una ardhi halafu mwingine anaingilia, ni lazima ufuate mkondo katika kutatua migogoro.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nini Serikali inakifanya sasa? Kwanza kusimamia sheria ambazo zinagusa maeneo yote ikiwemo ya ulinzi na usalama, kuhakikisha kwamba hakuna mtu anachukua hatua kwa maamuzi yake; na kama itatokea tatizo, basi hatua thabiti ya kupeleka kwenye vyombo vya sheria, hiyo lazima izingatiwe.

Mheshimiwa Spika, pili, tunaendelea kufanya marekebisho kadhaa ya migogoro hii ya ardhi kati ya mtu mmoja na mwingine, kati ya jamii na maeneo haya ambayo yamehifadhiwa ili kufanya jamii inayozunguka maeneo hayo, jamii ambazo zinashirikiana katika kufanya kazi zao kila siku ziweze kuishi kwa amani. Hatua hii ndiyo inasaidia maeneo mengi sasa hivi kuwa tulivu na migogoro yote imeendelea kuratibiwa kwa kuunda Mabaraza ya Ardhi kwenye ngazi za Wilaya, Mikoa ili pale unapopata tatizo, kila mmoja aende kwenye chombo cha sheria. Hiyo ndiyo njia sahihi ya kuondoa migogoro hii.

Mheshimiwa Spika, huo ndiyo utaratibu ambao kwa sasa tunausimamia kwa kuzingatia sheria, kanuni na taratibu ili kufanya eneo hili kuwa la utulivu zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Swali la mwisho kwa siku ya leo, Mheshimiwa Abubakari Damian Asenga.

MHE. ABUBAKARI D. ASENGA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Nami naomba kumwuliza swali Mheshimiwa Waziri Mkuu kwamba kumekuwa na ucheleweshwaji mkubwa sana wa vitambulisho vya Taifa kwa baadhi ya maeneo ya nchi yetu; na jambo hili limekuwa likitokana na kutokuwepo na mtiririko mzuri unaoridhisha wa taarifa za wananchi:-

Je, Serikali haioni umuhimu wa kuunganisha Taasisi ya Serikali ya *RITA, NIDA* na labda Uhamiaji kidigitali ili mtoto anapozaliwa taarifa zake zianze kutunzwa na kupatiwa kitambulisho kimoja cha Taifa kitakachotumika kama cha kuzaliwa na cha Taifa? Ahsante.

SPIKA: Ufafanuzi, Mheshimiwa Waziri Mkuu, tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Abubakari, Mbunge wa Kilombero, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, kwanza ameeleza usumbufu wa upatikanaji wa Vitambulisho vya Taifa na pia ametaka kujua kama je, tunaweza kuunganisha *NIDA* na *RITA* au Uhamiaji ili kurahisisha kuwa na chombo kimoja chenye taarifa zote?

Mheshimiwa Spika, hivi vyombo vyote vina majukumu tofauti. *NIDA* wanatoa Kitambulisho cha Taifa ambacho ndiyo kinachomtambulisha Mtanzania kuwa huyu ni Mtanzania. Kitambulisho hiki hakitolewi kwa yeyote ambaye sio Mtanzania. Suala la Kitambulisho hiki cha Utanzania kinaangalia mambo mengi sana hasa maslahi ya Mtanzania.

Mheshimiwa Spika, *RITA* ni chombo kinachotoa cheti cha kuzaliwa kwamba wewe umezaliwa tarehe na eneo fulani. *RITA* hiyo hiyo kazi yake ni kusajili vifo. Unaweza kuzaliwa leo; wale wana utaratibu wa kuweka takwimu za waliozaliwa Tanzania, lakini pia wanatoa na vyeti vya vifo kama mtu akifariki. Kama ulisajiliwa kuzaliwa na huku umepata cheti cha kifo, maana yake wanaondoa ile, maana yake unakuwa haupo kwenye takwimu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, chombo hiki cha *RITA* kinaweza kutoa vitambulisho cha kuzaliwa hata kama siyo Mtanzania. Hilo nalo pia lijulikane kwamba *RITA* inaweza kutoa vitambulisho kwa yoyote anayezaliwa Tanzania hata kama sio Mtanzania, lakini Kitambulisho cha Taifa, hiki ni kwa ajili ya Mtanzania tu. Kwa hiyo, hayo ndiyo majukumu tofauti.

Mheshimiwa Spika, Jeshi la Uhamiaji ni katika kutoa vibali vya kuingia na kutoka nchini na majukumu kadhaa ambayo wamepewa. Sasa kuunganisha kwa wakati mmoja, yapo maeneo huwezi kuunganisha kama ambavyo tunafikiria, lakini wanaweza kupeana taarifa pale ambapo chombo kimoja kinahitaji taarifa upande wa pili. Hiyo inawezekana pia. Kwa hiyo, vyombo hivi viwili vinafanya kazi kwa utaratibu huo.

Mheshimiwa Spika, usumbufu ambao unazungumzwa hapa, nilipokuwa nafanya ziara hasa kwenye Mikoa ya pembezoni; nimefanya ziara Mkoani Kagera, Kigoma na Mtwara. Mikoa yote hii inapakana na nchi jirani na tumeanza kuona pia wimbi la wenzetu kutoka jirani kupenda kuishi Tanzania na wangependa kupata Kitambulisho cha Taifa.

Mheshimiwa Spika, haiwezekani kwa sababu wao sio Watanzania, lakini akiwa hapa hata kama ameingia kwa kutoroka na amekaa hapa na mke wake ana miezi, miaka akazaa mtoto, kitambulisho cha kuzaliwa anachokipata kwenye hospitali zetu pale alipozalia, siyo cha Utaifa. Kitambulisho cha *NIDA* ni cha Utaifa zaidi kuliko kuzaliwa. Kwa hiyo, huo ndiyo utofauti wa vyombo hivi.

Mheshimiwa Spika, sasa kwenye mikoa hii niliyopita, upo urasimu unazungumzwa kwamba wanachelewa sana kutoa vitambulisho vya *NIDA.* Ni kweli kwa sababu utoaji wa Kitambulisho cha Utaifa, hii inajikita zaidi kwenye usalama wa nchi. Huwezi kumtambua yeyote anayekuja hapa nchini bila kujiridhisha kwamba ni Mtanzania ukampa Kitambulisho cha Utaifa bila kujua kama yeye ni Mtanzania au la.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kuchelewa kwetu kwenye mikoa ya pembezoni ambako kunaitwa kama urasimu, sisi tumeweka utaratibu mzuri wa kufanya *questionnaire* au maswali yanayoweza kubainisha kama huyu ni Mtanzania au sio Mtanzania? Kwa hiyo, lazima kutakuwa kuna kuchelewa kidogo. Kama kuna urasimu, ni wa aina hiyo, wa kujiridhisha kama je, huyu aliyeomba ni Mtanzania au ni mtu kutoka nje? Maamuzi yafanyike. Kwa hiyo, huo siyo urasimu, bali ni kuhakiki kwa kina ili cheti cha *NIDA* kitolewe kwa Watanzania tu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nimepata nafasi ya kuwaeleza wananchi kwenye maeneo hayo na kuwataka wafanye Subira. Acha chombo chetu cha *NIDA* kijiridhishe kama huyu ni Mtanzania au la. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nataka niwahakikishie tu kwamba yeyote Mtanzania mwenye baba na mama Mtanzania atappata Kitambulisho cha Utanzania. Kwa hiyo, nao waendelee kuwa na subira ili wataalam wetu wajiridhishe. Huku tumejaribu kurahisisha kidogo, tumeongeza mitambo ya uchapishaji wa vitambulisho, tumeongeza pia mfumo wa vitambulisho kufika mpaka vijijini, tumeongeza idadi ya wafanyakazi kwenye *NIDA* ili kurahisisha upatikanaji hasa wale ambao tayari wamehakikiwa na wanapaswa kupata kitambulisho. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Waziri Mkuu. Muda wa nusu saa wa Maswali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu umekamilika. Tunakushukuru sana, ahsante sana. Kwa niaba ya Waheshimiwa Wabunge wote, tunakushukuru sana Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa kuwepo na kwa kweli kujibu

maswali ya Waheshimiwa Wabunge kwa ufasaha mkubwa. Tunakushukuru sana. *(Makofi)*

Sasa kabla hatujaendelea, nitoe tu ushauri kwa Waheshimiwa Mawaziri, Bunge linapokuwa kwenye *session* hatutarajii Waziri yeyote kutoa jambo kubwa tunapokuwepo kwenye kipindi hiki, kwa mfano hiki cha wiki mbili, kutoa jambo hilo kwa kuita waandishi mtaani huko, halafu hata Wabunge nao wakaangalie kwenye taarifa ya Habari, Waziri unaongea jambo ambalo linahusu Taifa na kadhalika. *Statements* zote za maana kubwa zinatolewa hapa ndani ya Bunge. Vinginevyo, mtakuwa mnakosa *support* ya Wabunge. Yaani nchi ndiyo hii hapa, huko unakoita Waandishi wa Habari, siyo nchi huko! Huko mnajua wenyewe, lakini hapa ndipo Wawakilishi wa Watanzania wote wako hapa. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, na ukilisema jambo Bungeni lina uzito tofauti kabisa na ukiwaita watu kwenye ukumbi wa Wizara au mahali ni tofauti kabisa, ni viwanja viwili tofauti lakini pia unapata *support* ya Wabunge. Pia ukishatoa hizo *statement* huko basi hakikisha kila Mbunge hapa ana nakala ya jambo lako vinginevyo itakuwa tunakwenda kidogo sio sawa kwa sababu Bunge letu linakutana kwa muda mfupi tunaondoka lakini huko duniani Mabunge ni mwaka mzima ndio maana ni lazima *statement* zote muhimu zinatolewa ndani ya Bunge.

Kipindi ambacho hatupo *is not an issue* lakini kipindi ambacho tuko hapa Dodoma na Mbunge unatolea *statement* Dodoma lakini haupo hapa sisi tunakutana kama hivi mwenzetu uko huko una waandishi wa habari unatoa *statement* jambo hilo haliswihi. Ni kumwambia tu Spika hapa tunatenga muda Serikali inapata nafasi ya kuzungumza kitu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, niwahakikishie wananchi wakisikia umeongea Bungeni wanasikiliza zaidi kuliko wakikuona unaongea na waandishiwa Habari nakadhalika hili ni kwa wote ni ushauri wa jumla, Katibu.

NDG. NENELWA MWIHAMBI, *ndc* - KATIBU WA BUNGE:

MASWALI NA MAJIBU

SPIKA: Maswali ya kawaida tunaanza na TAMISEMI Mheshimiwa Constantine John Kanyasu Mbunge wa Geita Mjini.

Na. 30

Uhaba wa Watumishi na Vitendea Kazi Katika Zahanati-Geita

MHE. CONSTANTINE J. KANYASU aliuliza:-

(a) Je, ni lini Serikali itapeleka Watumishi na Vitendea kazi vya kutosha katika Zahanati mpya 24 zilizojengwa ndani ya Halmashauri ya Mji wa Geita?

(b) Je, ni lini Serikali itadhibiti upotevu wa mapato katika Zahanati, Vituo vya Afya hadi Hospitali za Wilaya?

SPIKA: Swali namba 30 majibu

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais-TAMISEMI naomba kujibu swali la Mheshimiwa Constantine John Kanyasu Mbunge wa Geita Mjini lenye sehemu (a) and (b) kama ifuatavyo: -

(a) Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Mji wa Geita ina jumla ya watumishi 162 wa kada mbalimbali ya afya na upungufu wa watumishi 469. Mwaka wa fedha 2020/2021 Serikali iliajiri watumishi 2,726 na kupanga katika vituo vilivyokuwa na upungufu mkubwa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2021/2022 halmashauri imeomba jumla ya watumishi 126. Aidha, Serikali

inaendelea kushirikiana na wadau mbalimbali wa afya katika kuendelea kupunguza changamoto ya upungufu wa watumishi, ikiwemo watumishi kwenye Halmashauri ya Mji Geita.

(b) Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kudhibiti upotevu wa mapato kwenye vituo vya kutolea huduma za afya nchini ambapo hadi Februari 2021, mfumo wa *GoTHOMIS* umesimikwa katika hospitali 21 za Mikoa, Hospitali 82 za halmashauri, hospitali teule za Wilaya 22, Vituo vya Afya 385 na zahanati 411. Aidha hatua za kinidhamu na kisheria zinaendelea kuchukuliwa kwa watumishi wanaothibitika kuhusika na upotevu wa mapato.

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Mji Geita inaendelea kufunga mfumo wa ukusanyaji wa taarifa za Afya na fedha ili kuboresha ukusanyaji wa mapato katika vituo vya kutolea huduma za afya, ambapo kwa mwaka wa fedha 2021/2022 shilingi milioni 28.2 zimetengwa kwa ajili ya ukamilishaji wa Mfumo wa ukusanyaji wa mapato (*GoTHoMIS*) katika Zahanati 11 kati ya Zahanati 13 zilizopo ambazo hazina Mfumo wa *GOT- HOMIS*. Hospitali ya Geita pamoja na Vituo viwili vya Afya vilivyopo tayari vimefungwa mfumo wa *GoTHOMIS*. Ahsante sana.

SPIKA: Swali la nyongeza Mheshimiwa Mbunge wa Geita Mjini Kanyasu.

MHE. CONSTANTINE J. KANYASU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana na naomba kumshukuru pia Mheshimiwa Waziri kwa majibu yake mazuri.

Mheshimiwa Spika, kama ambavyo amekiri Mheshimiwa Naibu Waziri kwamba mahitaji halisi ya watumishi ni 469 na tulionao ni 162 na mwaka huu wakati Serikali imeajiri ilipeleka watumishi 20 wakati huo huo tunazo tayari zahanati 24 zimekamilika ambazo zimekuwa hazifanyi kazi. Sasa swali langu la msingi lilikuwa ni lini Serikali itahakikisha inapeleka watumishi wa kutosha ili zahanati hizo ambazo tayari zimekwishajengwa ziweze kufanya kazi?

Mheshimiwa Spika, swali langu la pili, ni Mjumbe wa Kamati ya Utawala ya TAMISEMI katika ziara tumethibitisha kwamba hospitali na zahanati ambazo zimefungwa mifumo ya ukusanyaji mapato zinapata pesa nyingi na zinafanya vizuri Zaidi. Kwa nini Serikali haioni jambo hili linaweza kuwa la kipaumbele ili maeneo ambayo yana *network* jambo hili likafanyika kwa haraka kuliko kuzungumzia zahanati zaidi ya 20 kutenga milioni 20?

SPIKA: Majibu ya maswali hayo

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya Mheshimiwa Constantine John Kanyasu Mbunge wa Geita Mjini kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba kuna upungufu mkubwa wa watumishi wa sekta ya afya katika Halmashauri ya Mji wa Geita na kama ambavyo nimetangulia kujibu kwenye swali la msingi kwamba Serikali inatambua upungufu huu na ndio maana kwenye ajira zilizopita moja ya halmashauri ambazo zilipata kipaumbele cha kuwa na watumishi wa kutosha ni Mji wa Geita. Lakini kwenye ajira zinazofata naomba nimhakikisihie Mheshimiwa Mbunge tutaendelea kutoa kipaumbele cha kutosha kwa Mji wa Geita ili tuweze kupunguza pengo hili kubwa la watumishi wa sekta ya afya katika Halmashauri ya Mji wa Geita.

Mheshimiwa Spika, pili ni kweli kwamba mifumo ya ukusanyaji wa mapato kwa njia ya kieletroniki ambao ni mfumo uliobuniwa na Serikali yetu wa *GOT- HOMIS* umeboresha sana mapato ya uchangiaji wa huduma za afya na mpango wa Serikali pamoja na kuelekeza halmashauri kuhakikisha zinatenga fedha za mapato ya ndani kufunga mifumo hii kwenye zahanati, vituo vya afya na ustawi za halmashauri tumeongea na wadau ili kuweka mkakati ambao utakuwa na muda maalum wa kuhakikisha tunashirikiana nao kufunga mifumo hii maeneo yote ambayo inaweza ikatumika na kuboresha mapato. Kwa hivyo suala

hili tumelichukua kwa utaratibu huo pia wa kuweka mkakati maalum kabisa na nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba tutaenda kulitekeleza, nakushukuru sana.

SPIKA: Nimekuona Mheshimiwa Halima Mdee uliza swali.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, upungufu wa vifaa tiba ulioko Geita upo vilevile kwenye hospitali nyingi kama sio zote za wilaya, za mikoa, rufaa katika kukabiliana na janga la *Covid* - 19 hususan mitungi ya *oxygen* wananchi wengi wanakufa kwa kukosa mitungi ya *oxygen*. Sasa nilitaka Serikali iniambie wana mkakati gani wa dharura wa kuhakikisha hospitali hizi zinapata mitungi ya *oxygen* ili wananchi wenye uhitaji wa *oxygen* wasife kwa kukosa *oxygen*?

SPIKA: Ahsante sana majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Halima James Mdee Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, kumekuwa na upungufu wa baadhi ya vifaa tiba katika vituo vyetu na hospitali zetu za kutolea huduma za afya na Serikali katika mida tofauti na katika bajeti tofauti imeendelea kuweka mikakati ya kutosha kwanza kwa kuongeza sana bajeti ya dawa, vitendanishi na vifaa tiba. Kwa mfano katika miaka mitano iliyopita mpaka sasa tumeongeza bajeti kwa zaidi ya mara tisa kutoka bilioni 30 mpaka bilioni 270.

Mheshimiwa Spika, lakini tunatambua kwamba kweli bado kuna changamoto ya vifaa tiba na hususan mitungi ya *oxygen* kama ulivyotamka na tumeweka mpango mkakati sasa wa kuhakikisha kwamba hospitali zetu za halmashauri zinakuwa na mitambo ya kusindika gesi ya *oxygen* pia kuhakikisha hospitali za rufaa za mikoa zote nchini zinasimika

mitambo ya kuzalisha gesi ya *oxygen* ili tuweze kuondokana na changamoto ya upungufu wa mitungi hii pia kuhakikisha tunaboresha huduma za afya kwa wananchi wetu.

Mheshimiwa Spika, kwa hivyo mpango huu utakwenda kutekelezwa nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba Serikali inafanyia kazi hayo ili kuhakikisha tunaboresha huduma za afya, ahsante sana.

SPIKA: Kule Msekwa nimekuona Mheshimiwa Dkt. Steven Kiruswa uliza swali lako tafadhali.

MHE. DKT. STEVEN L. KIRUSWA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi niweze kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa ajira ya mwisho ya watumishi wa vituo vya afya na zahanati iliyotoka iliwachukua baadhi ya watabibu waliokuwa wanafanya kazi kwa mkataba na wengi walipoomba zile ajira walikuwa na nafasi ya kuomba kwamba wabaki wapi. Katika Wilaya yangu ya Longido kuna mmoja aliyekuwa anahudumia zahanati ya Kijiji cha Nondoto ambayo ndio inahudumia kata nzima hakuna nyingine alipoomba kubaki pale alipangiwa kwenda Mtwara. Je, Serikali ina mpango gani wa kuipatia zahanati hiyo mganga?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri TAMISEMI tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Dkt. Steven Kiruswa Mbunge wa Longido kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, katika ajira watumishi ambao wanaomba kuajiriwa na Serikali wanakuwa na *option* ya kuchagua vituo ambavyo wanakwenda kufanya kazi. Na katika mfumo wa ajira za hivi karibuni ambazo zimefanyika mwezi Mei mpaka Juni watumishi wote wamepangiwa kwenye vituo ambavyo waliomba kupitia mfumo wa kieletroniki wa ajira kwenda kufanya kazi katika vituo hivyo.

Na watumishi wote wamepelekwa kwenye vituo ambavyo waliomba kwenda kufanya kazi.

Mheshimiwa Spika, kwa hivyo naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge inawezekana tulimwitaji sana mganga huyu katika kituo hicho lakini uchaguzi wake aliomba kituo kingine na ndio maana amepelekwa. Lakini jambo la msingi ni kupata mganga katika zahanati ile na mimi nimelichukua hili tutalifanyia kazi ili kuhakikisha tunapata mganga kwa ajili ya kuendelea kutoa huduma katika zahanati ambayo Mheshimiwa Mbunge ametaja, nakushukuru.

SPIKA: Ahsante sana tuendelee na maswali mengine bado tuko Wizara hii ya Ofisi ya Rais -TAMISEMI.

Moja tu Mheshimiwa mfumo wa GOT-HOMIS ni ghali sana kwa zahanati mkauangalie tu kama kuna umuhimu wa kuendelea nao kwa nini tusiwe na mifumo ambayo inafanana na mifumo mingine ya halmashauri, badala yake watu wa afya wanakuwa na kimfumo chao ambacho ni ghali sana nafikiri milioni 14 kwa zahanati moja kwa nini tusiwe na mifumo ambayo ni nafuu zaidi lakini inasomana na mifumo mingine ya halmashauri. Mheshimiwa Dkt. Florence George Samizi, Mbunge wa Muhambwe.

Na. 31

Ujenzi wa Kituo cha Afya Kata ya Murungu Kibondo

MHE. DKT. FLORENCE G. SAMIZI aliuliza;

Je, ni lini Serikali itatekeleza ahadi ya Hayati Dkt. John Magufuli, Makamu wa Rais wa sasa na Waziri Mkuu ya kujenga Kituo cha Afya Kata ya Murungu katika Wilaya ya Kibondo ili kusogeza huduma na kupunguza msongamano wa wagonjwa katika Hospitali ya Wilaya ya Kibondo?

SPIKA: Bado tuko TAMISEMI, Mheshimiwa Naibu Waziri Dkt. Dugange, majibu tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu Swali la Mheshimiwa Dkt. Florence George Samizi Mbunge wa Jimbo la Muhambwe kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea kujenga na kukarabati Vituo vya Kutolea huduma za Afya kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa ili kuboresha utoaji wa Huduma za Afya ya Msingi kwa wananchi ikiwemo upatikanaji wa huduma za upasuaji. Ujenzi na ukarabati wa huo unahusisha pia utekelezaji wa ahadi za Viongozi Wakuu wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza mkakati huu, Serikali imepeleka fedha shilingi bilioni 25.5 kwa ajili ya kuanza ujenzi wa Vituo vya Afya kwenye Tarafa 90 zisizo na Vituo vya Afya ikiwemo Tarafa ya Kibondo Mjini inayoundwa na Kata tisa za Murungu, Bunyambo, Kibondo Mjini, Biturana, Kumwambu, Kitahana, Rusohoko, Misezero na Bitare ambapo kiasi cha shilingi milioni 250 kimepelekwa kwa jili ya ujenzi wa Kituo cha Afya kwenye Kata ya Bunyambo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na utekelezaji wa mkakati huu, Serikali, itaendelea kutoa fedha kwenye halmashauri kwa ajili ya utekelezaji wa ahadi zote za Viongozi.

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Mbunge wa Muhambwe swali la nyongeza.

MHE. DKT. FLORENCE G. SAMIZI: Mheshimiwa Spika, asante sana Mheshimiwa Waziri kwa majibu yako mazuri nichukue nafasi hii kwanza kabisa kuishukuru Serikali kwa kutupatia kituo hicho katika Kata ya Bunyambo ambayo ilikuwa hatuna kituo cha afya katika Tarafa hii ya Kibondo Mjini tangu tupate uhuru. Lakini hata hivyo Kata hii ya Murungu iko takribani kilometa 31 kutoka Kibondo Mjini ambapo kuna hospitali ya wilaya na ukizingatia kwamba sasa

bado tuna kata 8 katika tarafa hii ambazo hazina kituo cha afya.

Mheshimiwa Spika, swali langu la msingi ni lini Serikali itatujengea kituo cha afya katika Kata hii ya Murungu kwa kuzingatia umbali huu?

SPIKA: Majibu kwa kifupi Mheshimiwa Waziri tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Dkt. Florence George Samizi Mbunge wa Muhambwe kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, ninatambua na Serikali inatambua kwamba tunahitaji kupata kituo cha afya katika Kata ya Murungu na ni ahadi za viongozi wetu wa kitaifa.

Mheshimiwa Spika, nimhakikishie Serikali inaendelea kutafuta fedha na mara fedha zikipatikana tutapeleka fedha pale kwa ajili ya ujenzi wa kituo cha afya, asante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante bado tuko TAMISEMI tuendelee na Mheshimiwa Hawa Subira Mwaifunga.

Na. 32

Kumalizia Ujenzi wa Jengo la Manispaa ya Tabora

MHE. HAWA S. MWAIFUNGA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kumalizia ujenzi wa Jengo la Manispaa ya Tabora ambao umesimama kwa muda mrefu sasa huku shughuli za Manispaa zikiendelea kufanyika kwenye majengo ya zamani yaliyochakaa?

SPIKA: Majibu ya swali hilo bado tuko na wewe Dkt. Dugange.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Hawa Subira Mwaifunga, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mhesimiwa Spika, Serikali inatambua uwepo wa baadhi ya halmashauri nchini ambazo hazina majengo ya utawala na uwepo wa majengo chakavu. Serikali kwa kutambua hilo, inaendelea na ujenzi wa majengo ya utawala ya Halmashauri 100 nchini kote ikiwemo Halmashauri ya Manispaa ya Tabora.

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Manispaa Tabora kwa kutumia mapato ya ndani, mwaka 2015 ilianza kujenga jengo la utawala la ghorofa nne ambalo lilikadiriwa kugharimu kiasi cha shilling bilioni 5.7 mpaka litakapokamilika. Ujenzi wa awamu ya kwanza unaohusisha boma la jengo hilo umekamilika.

Mheshimiwa Spika, Serikali kwa kutambua umuhimu wa kukamilisha ujenzi wa jengo hilo, katika mwaka wa fedha 2021/2022 imetenga kiasi cha shilingi bilioni moja ili kuendeleza ujenzi wa jengo hilo ambapo ujenzi wa awamu ya pili utatumia utaratibu wa *force account* ili kupunguza gharama za ujenzi.

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Manispaa ya Tabora, imeelekezwa kukamilisha taratibu za kuwasilisha maombi ya fedha za ujenzi huo Wizara ya fedha na Mipango ili ujenzi uanze mara moja.

Mheshimiwa Spika, aidha, halmasahuri imeelekezwa kuanza ukamilishaji wa baadhi ya maeneo ya jengo hilo ili watumishi waweze kupata ofisi wakati ukamilishaji ukiendelea.

SPIKA: Mheshimiwa Hawa mmepata bilioni bado nyongeza?

MHE. HAWA S. MWAIFUNGA: Mheshimiwa Spika, kwanza naomba nimsahihishe kidogo Naibu Waziri majengo yale yalianza kujengwa mwaka 2012, mwaka 2015 majengo yalikuwa yameshasimama.

Mheshimiwa Spika, Serikali haioni umuhimu wa kutuongezea fedha badala ya bilioni moja ili tuweze kukamilisha majengo yale tuondokane na adha ya kufanyia vikao madiwani na watumishi kwenye maeneo vyumba vidogo sana ambavyo hata hewa nzuri havina. Majengo yale yameshakuwa ni ya muda mrefu mpaka yanatoa ule ukungu wa kijani Serikali haioni umuhimu wa kutuongezea fedha ili tuweze kumaliza kabisa majengo yale ili tuachane nao waendelee kwenye maeneo mengine? Nashukuru.

SPIKA: Wanaomba nyongeza zaidi ya bilioni moja Mheshimiwa Naibu Waziri tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Hawa Subira Mwaifunga, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo: -

Mhesimiwa Spika, nchi yetu ni kubwa na kwenye jibu langu la msingi nimeongea namna ambavyo Serikali imeelekeza nguvu kubwa kwenye ujenzi wa majengo ya utawala kwenye halmashauri takribani 100 hivi sasa. Kwa hivyo, safari ni hatua tumeanza na bilioni na tutaendelea kadri ya fedha zainapopatikana tutakwenda kwa awamu kupeleka fedha hizo ili kukamilisha majengo hayo. Kwa hiyo, nimhakikishie kwamba ni kipaumbele cha Serikali na tutahakikisha tunakamilisha jengo hilo kwa kadri ya upatikanaji wa fedha.

SPIKA: Ahsante bado tuko TAMISEMI Mheshimiwa Tarimba Gulam Abbas Mbunge wa Kinondoni uliza swali lako tafadhali.

Na. 33

Kuanza kwa Mradi wa Mto Msimbazi

MHE. TARIMBA G. ABBAS aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itaanza kazi ya ujenzi wa mradi wa Mto Msimbazi ambao umetajwa katika Bajeti ya mwaka 2021/2022?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri TAMISEMI Mheshimiwa David Silinde tafadhali majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DAVID E. SILINDE) alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais –TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Tarimba Gulam Abbas Mbunge wa Jimbo la kinondoni kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Serikali na Benki ya Dunia inatarajia kufanya majadiliano ya mapendekezo ya awali ya mradi mwezi Desemba 2021 na kusaini mkataba wa mkopo wa kiasi cha Dola za Kimarekani milioni 120 ifikapo mwezi Machi 2022 na utekelezaji wa mradi unatarajiwa kuanza mwezi Julai, 2022 baada ya kukamilisha masharti yote ya kutekeleza mradi.

Mheshimiwa Spika, huu ni mradi wa kukabiliana na mafuriko katika bonde la Mto Msimbazi. Mradi huo kwa sasa upo katika hatua za maandalizi ambapo usanifu wa miundombinu husika pamoja na nyaraka muhimu kwa ajili ya masuala ya mazingira na fidia zinaandaliwa.

Mheshimiwa Spika, Kimsingi mradi huu utahusisha pia ujenzi wa daraja jipya la Jangwani lenye urefu wa mita 390; Upanuzi wa mto kwa upande wa chini kuanzia barabara ya Kawawa hadi daraja la *Salander* ili kuruhusu maji ya mvua kwenda baharini kwa haraka;

Mheshimiwa Spika, Uimarishaji wa kingo za mto msimbazi katika maeneo korofi kwa upande wa juu katika maeneo ya Tabata na Kinyerezi ili kuzuia mmomonyoko wa udongo;

Mheshimiwa Spika, Ujenzi wa vitega mchanga na vituo vya kuhudumia mto kwa ajili ya kupunguza kiwango cha mchanga kinachotuama eneo la chini la Mto Msimbazi;

Mheshimiwa Spika, Ujenzi wa matuta kwa upande wa chini wa mto Msimbazi (kuanzia Daraja la Selander hadi Barabara ya Kawawa) yatakayoruhusu matumizi mbalimbali ya ardhi ikiwemo *City Park* eneo la Jangwani pamoja na maendeleo ya makazi maeneo ya Mchikichini, Sunna na Hananasif; *Program* za kuboresha usimamizi wa takangumu katika Kata 18 zinazozunguka bonde la Mto Msimbazi; na Kurudishia uoto wa asili katika maeneo yenye mikoko, maeneo yenye ardhi oevu, pamoja na misitu ya Pugu na Kazimzumbu, Wilayani Kisarawe.

SPIKA: Mheshimiwa Waziri jibu lako halionyeshi wale walioko mabondeni kama Yanga majengo yao yale, wanatakiwa kuondoka! Mheshimiwa Abbas Tariba, swali la nyongeza tafadhali. *(Kicheko)*

MHE. TARIMBA G. ABBAS: Mheshimiwa Spika, kwanza nikushukuru ahsante.

Mheshimiwa Spika, nichukue nafasi hii niipongeze na kuishukuru Serikali ya CCM ya Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan kuweza kukubali mradi huu ambao wananchi wa maeneo haya wameteseka kwa miaka mingi sana. Siyo tu kwamba mradi huu unakwenda kupata suluhisho la mafariko kwa watu wa Kigogo, Hananasifu, Magomeni na Mzimuni, lakini pia makazi yao yanakwenda kuboreshwa na uoto wa asili unakwenda kurudi, nina maswali mawili ya nyongeza;

Mheshimiwa Spika, pale Kigogo kuna mito mingine miwili midogo ambayo inaitwa Tenge na mwingine Kibangu,

mito hii sambamba na mto Msimbazi wakati wa mvua maji yanakuwa ni mengi sana na wananchi wanataabika sana.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa sasa tuko katika hatua za awali za upembuzi wa jinsi gani Mto Msimbazi unakwenda kujengwa; Je, Serikali inakubaliana na mimi ni wakati sasa wa kwenda kupeleka wataalam ili wakausanifu Mto Kibangu uchepushwe maji yake yahamie kwenye Mto Msimbazi ili kuwanusuru wananchi wa maeneo hayo na adha hiyo ya mafuriko?

Swali langu la pili, kwa kuwa katika Kikao cha Tatu cha Mkutano wa Bunge lililofanyika tarehe 29 Aprili mwaka huu, Serikali ilikubali kumpeleka Mheshimiwa Naibu Waziri kwenda kujionea mwenyewe maeneo yale. Je, sasa Serikali iko tayari kuniambia ni lini Mheshimiwa Naibu Waziri nitakwenda naye kule Kinondoni akajionee mwenyewe changamoto hizi? Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya maswali hayo Mheshimiwa Naibu Waziri TAMISEMI, Mheshimiwa Silinde tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DAVID E. SILINDE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali madogo mawili ya Mheshimiwa Tarimba Gulam Abbas Mbunge wa Kinondoni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, swali la kwanza la Mheshimiwa Mbunge amelileta kama ombi kwamba Ofisi ya Rais, TAMISEMI kama tuko tayari kupeleka wataalamu wakafanye tathmini juu ya mito midogo ambayo inapeleka maji ikiwemo Mto Kibangu na Tenge, niseme tu kwamba jambo hili tumelipokea na tutatuma wataalam wakafanye tathimini waone namna ambavyo lile eneo limeathirika jinsi hiyo mito itakavyoleta maji tuone na gharama jinsi zitakavyokuwa na mwisho wa siku, baada ya hapo maana yake tutatoa taarifa kama litafanyika kwa wakati gani kulingana na bajeti itakavyopatikana kulingana na tathimini ambayo tutakuwa tumeifanya.

Mheshimiwa Spika, jambo la pili Mheshimiwa Mbunge ameomba tuongozane kwenda Kinondoni nafikiri mara ya Bunge hili kuisha tutakwenda tutafanya ziara katika eneo la Kinondoni pamoja na maeneo yete ya Dar es Salaam, kwa hilo niko tayari kwenda kujionea hizi athari zote zinazotokea. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Katika ziara hiyo mpite kule uwanja wa Kaunda muangalie namna ya kuondoka ondoka watu kule. Mheshimiwa Stanslaus Mabula nimekuona Mwanza inasemaje.*(Makofi/Kicheko)*

MHE. STANSLAUS S. MABULA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi.

Mheshimiwa Spika, matatizo ya Mto Msimbazi ni sawa kabisa na matatizo ya yaliyoko kwenye Mto Milongo katikati ya Jiji la Mwanza, ninataka tu kufahamu mto huu umekuwa unasababisha maafa mara kwa mara mvua zinaponyesha.

Je, ni lini Serikali inao mkakati wa kuhakikisha mto huu unajengwa upya na kuwekewa tahadhari zote kuepusha maafa yanayowakuta wakazi wa Kata za Mabatini, Milongo, Mbugani pamoja na Kata yenyewe ya Nyamagana. Ni lini Serikali itachukua hatua kuhakikisha mto huu na wenyewe unakuwa kwenye hesabu ya kushughulikiwa. *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DAVID E. SILINDE): Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali dogo la nyongeza la Mheshimiwa Stanslaus Mabula Mbunge wa Nyamagana kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Mbunge ameleta ombi jipya la Mto Milongo ambao na wenyewe umekuwa

na athari zinazofanana na Mto Msimbazi. Kwa hiyo, tunalipokea kwa sababu Serikali muda wote iko kazini, kama ambavyo tunakwenda kufanyia kazi Mto wa Msimbazi maana yake na la kwake vilevile tunalipokea na tukishalipokea maana yake tutafanya tathimini na katika mipango ya baadaye tutaliweka katika mipango yetu. Ahsante sana.

Na. 34

Mkakati wa kuwaendeleza kimasomo Wanafunzi waliokatisha Masomo yao kwa kupata ujauzito

MHE. ASHA ABDULLAH JUMA aliuliza:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa kuwaendeleza kimasomo watoto wa kike waliokatisha masomo kwa kupata ujauzito.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Elimu Sayansi na Teknolojia naomba kujibu swali la Mheshimiwa Asha Abdullah Juma Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali imeweka mikakati mbalimbali ya kuwaendeleza wanafunzi wanaoacha masomo kwa sababu mbalimbali, ikiwemo wasichana waliopata ujauzito. Mikakati hiyo ni pamoja na Mpango wa Elimu Nje ya Mfumo Rasmi. Katika mpango huu wanafunzi wanaruhusiwa kufanya mitihani ya Kidato IV na cha VI. Kwa sasa kuna Vituo 753 vya Elimu nje ya mfumo rasmi vilivyosambaa katika mikoa yote ya Tanzania Bara.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hiyo**,** Serikali imeendelea kutoa fursa za wanafunzi kujiendeleza wakiwemo wale waliopata ujauzito. Fursa hizo ni pamoja na:- Mpango wa Elimu ya Msingi kwa walioikosa (MEMKWA), mpango wa

elimu kwa vijana uitwao Elimu Changamani kwa Vijana Walio Nje ya Shule *(Integrated Program for Out of School Adolescents - IPOSA)*. Serikali pia inatoa fursa za kujiendeleza kupitia Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi *(FDC)* ambapo maeneo Manne ambayo ni; Taaluma *(Academic skills),* Stadi za Ufundi wa awali *(pre-vocational skills)*, Ujasiriamali na Stadi za maisha *(Generic Skills)* kusisitizwa katika ujifunzaji. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Asha Mshua swali la nyongeza.

MHE. ASHA ABDULLAH JUMA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa majibu ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, jambo hili ni zito linalowakuta wasichana wetu hawa, linavuruga maisha yao utaratibu wao na kuleta simanzi na huzuni katika familia japokuwa kaja kiumbe lakini kaja vipi na atahudumiwa namna gani. Je, Serikali haioni kwamba ni wakati muafaka wa kuwarudisha wasichana hawa wakaendelea na masomo yao baada ya kujifungua kuliko kuwapeleka kwenye vituo nje ya mfumo rasmi. Kwa kuwa mimba siyo maradhi ya kuambukiza wao walikuwa wakazane kuleta mitaala juu ya ngono, uzazi.*(Makofi)*

Swali la pili Je, Serikali haioni kwamba kuzuia watoto wa kike waliopata mimba kuendelea na masomo yao na kuwaachia watoto wa kiume waliohusika kuendelea kama vile hawajafanya chochote siyo ubaguzi wa kijinsia?*(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, waliofanya makosa watu wawili, bakora anapigwa mtu mmoja kweli hiyo ni haki? *(Makofi)*

SPIKA: Kwa uzito wa swali hili Mheshimiwa Waziri wa Elimu mwenyewe, Mheshimiwa Profesa Ndalichako majibu tafadhali.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi nijibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Asha.

Mheshimiwa Spika, kama ambavyo Mheshimiwa Naibu Waziri amelizungumza ni kweli tumeweka huo utaratibu na kama unakumbuka kupitia mradi wetu wa *SEQUIP* ambao karibu tunaanza kuutekeleza tumeweka pia kipengele cha kuangalia Watoto wanaopata ujazito wakiwa shuleni na tutaenda kuimarisha vituo vyao ambavyo tumevieleza katika jibu la msingi.

Mheshimiwa Spika, jambo hili limekuwa linazungumzwa kwa muda mrefu na kwa sababu sasa ndiyo tunaanza kutekeleza mpango mahsusi ambao tumeuweka ningeomba tutekeleze angalau kwa kipindi cha mwaka huku Serikali ikiendelea kutafakari maoni ambayo yamekuwa yanatolewa na wadau ili tuone namna bora zaidi ya kutekeleza hayo maoni ambayo yamekuwa yakitolewa.

Mheshimiwa Spika, kuhusu swali la pili kwamba kwanini anayehusika asichukuliwe hatua. Utakumbuka kwamba mwaka 2016 Bunge lako Tukufu lilitunga sheria ambayo inatoa adhabu kali kwa mtu yeyote ambaye anajihusisha na masuala ya mapenzi shuleni kwa wanafunzi au mtu ambaye anakatiza ndoto ya watoto wa kike ya kupata elimu. Yeyote ambaye anabainika kwa mujibu wa sheria hiyo iliyotungwa mwaka 2016 anapata adhabu ya kifungo cha miaka 30. Nashukuru kwa nafasi.

SPIKA: *TWPG* nadhani hili mnapaswa mlichukue kama moja ya *achievable* zenu za miaka hii mitano, lakini pia kwa sababu Waziri alitufahamisha jana kwamba kutakuwa na mjadala unaokwenda kuangalia masuala ya elimu kwa ujumla wake, nafikiri *TWPG* mngejipanga vizuri ili katika mambo ya msingi mojawapo liwe ni mapendekezo gani mtakuwa nayo kuhusu jambo hili. *(Makofi)*

Kwa sababu nafikiri hatuhitaji kusema, nafikiri hata Waziri anajua yaani ile *pace* ya Watanzania inataka nini katika hili. Kwa hiyo, inachotakiwa ni msimamo wenu tu ili tufike mahali tuvuke ili tukishavuka sasa basi tuendelee na mambo mengine.

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi, Mheshimiwa *Captain* Abbas Ali Mwinyi, Mbunge wa Fuoni. Uliza swali lako tafadhali Mheshimiwa Mwinyi.

Na. 35

Taasisi za Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi Kupeleka Gawio Serikalini

MHE. CAPT. ABBAS ALI MWINYI aliuliza:-

(a) Je, Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi ina Taasisi ngapi na zipi zina uwezo wa kujiendesha zenyewe?

(b) Je, ni zipi kati ya Taasisi hizo zinapeleka gawio Serikalini?

(c) Je, gawio ni takwa la kisheria?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI (MHE. MWITA M. WAITARA) alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi, napenda kujibu Swali la Mheshimiwa *Captain* Abbas Ali Hassan, Mbunge wa Fuoni lenye sehemu (a), (b) na (c) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi inasimamia jumla ya Taasisi 25, kati ya hizo, Mamlaka za udhibiti zipo nne, Taasisi za Utendaji zipo 14, Bodi za Usajili wa Kitaalamu zipo tatu, Vyuo vya Mafunzo ya Kisekta viwili, na Mabaraza ya Walaji ni mawili. Aidha, kuna Vyuo vya Mafunzo ya Kisekta vinne vinavyosimamiwa moja kwa moja na taasisi za kiutendaji. Kati ya hizo, jumla ya taasisi saba zinajitegemea. Taasisi hizo ni *TASAC, TCAA, LATRA, TPA, SINOTASHIP, KADCO* na *CRB.*

(b) Mheshimiwa Spika, Serikali ni mmiliki katika Taasisi na Mashirika ya Umma kwa kuwa imewekeza kiasi kikubwa

cha fedha. Umiliki wa hisa unatofautiana kulingana na kiasi cha mtaji kilichowekezwa. Kuna taasisi zinamilikiwa na Serikali kwa asilimia 100 na nyingine chini ya hapo.

Mheshimiwa Spika, mchango hutolewa kwa mujibu wa Sheria ya Fedha, Sura Na. 348 ambayo inataka taasisi ambazo shughuli zake zinahusisha kukusanya maduhuli ya Serikali, kutoa asilimia 15 ya makusanyo ghafi kwa mwaka kama mchango wake katika Mfuko Mkuu wa Serikali. Aidha, Mashirika ambayo hufanya biashara na Serikali ni mwanahisa mwenza, yanapaswa kutoa gawio kwa serikali kama mbia katika biashara hiyo. Taasisi zote zilizo chini ya Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi isipokuwa *TAZARA* na *SINOTASHIP* zinamilikiwa na Serikali kwa asilimia 100. Taasisi hizi mbili ndizo zinapaswa kutoa gawio Serikalini na zilizobaki zinatakiwa kutoa mchango kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali. Hata hivyo, kutokana na utendaji usioridhisha, *TAZARA* imekuwa haitoi gawio la asilimia 50 inayopaswa kutolewa kwa Serikali ya Tanzania. *SINOTASHIP* ambayo Serikali inamiliki asilimia 50 imekuwa inatoa gawio Serikalini.

Aidha, Taasisi nyingine zilizobaki chini ya Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi zimekuwa zinatoa michango yao kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali. Taasisi ambazo zimekuwa zinakusanya maduhuli na kutoa asilimia 15 ya mapato yao ghafi kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali ni pamoja na *LATRA, TASAC, TCAA, TPA, TAA* na *KADCO*. Taasisi zilizobaki hazizalishi mapato na nyingine zimekuwa zinapata ruzuku kutoka Serikalini.

(c) Mheshimiwa Spika, suala la utaratibu wa matumizi na mgawanyo wa gawio na michango ni la kisheria. Suala la gawio limeainishwa kwenye Sheria ya Makampuni Sura Na. 212 ambapo faida inayopatikana baada ya kutoa matumizi yote, Serikali hupata gawio kulingana na kiwango cha hisa kilicho kwenye Kampuni au Taasisi husika. Ahsante.

Mheshimiwa Spika, ahsante.*(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Mbunge wa Fuoni umeridhika.

MHE. CAPT. ABBAS ALI MWINYI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili nami niulize maswali mawili madogo ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa zipo baadhi ya Taasisi za Serikali ambazo zinakidhi vigezo vya mkopo kutoka katika mabenki ya kibiashara. Je, taasisi ya aina hizo ni ruksa kukopa kwa lengo na madhumini ya kugharamia miradi yao bila kuingiliwa na Serikali?

Swali la pili, zile taasisi kama alivyojibu Mheshimiwa Naibu Waziri, hazipeleki chochote na ni mzigo kwa vile ni tegemezi katika suala zima la ruzuku. Je, ni busara kuendelea na aina hiyo ya taasisi? Ahsante sana.*(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya maswali hayo, Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi nimekuona Mheshimiwa Dkt. Chamuriho.

WAZIRI WA UJENZI NA UCHUKUZI: Mheshimiwa Spika, kwanza napenda kumshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa alivyojibu swali la msingi, lakini pili, napenda kujibu swali la *Captain* Abbas Ali Mwinyi, Mbunge wa Fuoni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba zipo taasisi ambazo zinakidhi vigezo vya kukopa Serikalini, lakini taasisi hizi zina mwenyewe ambaye ni Msajili wa Hazina. Kwa hiyo, japokuwa kazi hizi zinakidhi vigezo vya kukopa bado zinahitaji ruhusa ya Serikali kupitia kwa Msajili wa Hazina kabla ya kuweza kupata mikopo ili kuweza kuteleleza miradi yake ambayo nayo inabidi ipitiwe na kupitishwa na Wizara na kuingizwa kwenye bajeti kama ambavyo tumepanga hapa.

Mheshimiwa Spika, swali lake la pili, ni kuhusu taasisi tegemezi, taasisi tegemezi tulizonazo ni zile ambazo zinatoa huduma ambazo zinategemea ruzuku ya Serikali. Kwa hiyo, ni muhimu ziendelee kuwepo kama Taasisi za Bodi za Usajili ambazo hazizalishi mapato bali zinatoa huduma kwa ajili ya udhibiti. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana. Nimekuona Mheshimiwa *Engineer* Mwanaisha Ulenge.

MHE. ENG. MWANAISHA N. ULENGE: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa nafasi ya swali la nyongeza na nitauliza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Shirika la Huduma za Mawasiliano Nchini, yaani *TTCL* inadai Taasisi za Serikali zaidi ya bilioni 82 za Kitanzania na Shirika la Posta linadai zaidi ya bilioni 1.5 kwa Taasisi za Serikali nchini.

Je, nini mkakati wa Serikali wa kuhakikisha wadaiwa wote sugu wanalipa madeni yao haraka ili mashirika haya yaweze kujiendesha kiushindani? *(Makofi)*

SPIKA: Sijui la Waziri wa Fedha hili? Mheshimiwa Waziri wa Fedha tafadhali. Kama ulikuwa husikilizi kazi kwako. Nini mkakati wa Serikali kudai hawa wadaiwa sugu. *(Kicheko)*

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, kwanza nichukue nafasi hii kushukuru sana kwa kunipa fursa hii nikiunganisha na kadondoo ulikokasema nakushukuru sana kwa mwongozo huo, na ni washukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa jinsi ambavyo wamesimama na Serikali pamoja na Wizara ya Fedha katika kutoa elimu ya sheria tulizozipitisha na tumshukuru Mheshimiwa Rais kwa kuzisaini.

Mheshimiwa Spika, nikirejea kwenye jambo alilokuwa ameliuliza Mheshimiwa Mbunge ni kweli tumeshapokea deni la *TTCL* na tuna hata baadhi ya wengine wanaoidai na wenyewe *TTCL* wamelazimika kufika hata Wizarani kwetu kusema tunaidai *TTCL,* lakini *TTCL* wanasema na wenyewe wanazidai Taasisi za Serikali, mnatusaidiaje.

Mheshimiwa Spika, nikiri mbele ya Bunge lako Tukufu kwamba jambo hili tumelipokea na jambo ambalo ameleta Mheshimiwa Mbunge tumelipokea tunaendelea kufanyia kazi na uchambuzi na namna ya kushughulika na madeni haya madogo pamoja na haya makubwa na tutaziangalia hizi

taasisi ambazo tutaongea ndani ya Serikali kuziangalia hizi taasisi za Serikali kwa sababu Serikali ni moja tuweze kuona ni namna gani tunalisaidia shirika letu hili ili na lenyewe liweze kufanya hizo *commitment* ambazo zimefanya katika hizo taasisi zingine.

SPIKA: Ahsante sana tunaendelea na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, Mheshimiwa Asia Halamga, uliza swali lako.

Na. 36

Kuwatambua na Kulinda Maslahi ya Vijana Waliojiajiri Katika Sanaa ya Burudani

MHE. ASIA A. HALAMGA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa muda mrefu wa kuwatambua na kulinda maslahi ya vijana waliojiajiri katika sanaa ya burudani kama *Video Vixen* na *Video King?*

SPIKA: Majibu Mheshimiwa kutoka kwa Mheshimiwa Naibu Waziri, Pauline Philipo Gekul, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Asia Abdukarimu Halamga, Mbunge wa Viti Maalum, Kundi la Vijana kutoka Mkoa wa Manyara, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, *Video Vixens* na *Video Kings* ni walimbwende, wachezaji, waigizaji, wanamitindo au watu wengine maarufu ambao hushiriki kwenye Sanaa hasa katika muziki wa *video (audio-visual)* kwa lengo la kuiongezea mvuto kazi husika. Hawa hushirikishwa na wamiliki wa kazi husika kwa makubaliano maalum.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki Na. 7 ya mwaka 1999, anaepaswa kulipwa mrabaha wa kazi ya sanaa ni mtunzi, mbunifu na mtayarishaji *(producer)* wa kazi ya sanaa husika.

Mheshimiwa Spika, ili kuweza kuifikia na kuivutia hadhira yake, Sanaa hii imekuwa ikiwashirikisha *Video Vixen* na *Video Kings*, Serikali ilifanya marekebisho ya Sheria hii kifungu cha 47(b) mwaka 2019 ili kuipa *COSOTA* mamlaka ya Uhifadhi na Usimamizi wa Mikataba ya kimaslahi kati ya wenye kazi hiyo ya sanaa na vijana wetu hawa.

Mheshimiwa Spika, natoa rai kwa wadau wote wa sanaa ya burudani kuishirikisha *COSOTA* ili maslahi yao yaweze kulindwa kupitia mikataba.

SPIKA: Mheshimiwa Asia Halamga.

MHE. ASIA A. HALAMGA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza nitumie nafasi hii kushukuru majibu mazuri sana ya Serikali. Swali langu la nyongeza;

Je, Serikali ina mpango gani wa kutambua kundi la *Video Vixens* kama makundi mengine ya sanaa kupitia Sheria Na. 7 ya Mwaka 1999; kwa sababu Mheshimiwa Waziri amekiri kwamba tayari kundi hili halitambuliki rasmi bali kundi linalotambulika ni kundi la wanamuziki; na kwamba mikataba ya watu hawa haitambuliki, kwamba inayotambulika ni ya kundi la wanamuziki pamoja na makundi mengine, na siyo kundi la *Video Vixens*? Je, kupitia Sheria hiyo Na. 7 ya Mwaka 1999 tunawasaidiaje vijana hawa kuweza kutambulika?

Mheshimiwa Spika, swali langu la pili; kwa kuwa kundi la *Video Vixens* ambalo linachukua *Video Kings* pamoja na *Queens,* na kwamba ni kundi linalochukua vijana wengi zaidi; sasa Serikali haioni haja ya kuwasaidia kuwatengenezea mikataba mizuri ili vijana hawa wasipitie changamoto wanazozipitia; kwa sasa hivi kwa sababu wanafanya kazi kubwa lakini wanalipwa ujira mdogo na wananyanyasika?

Nikisema wananyanyasika nadhani Waheshimiwa Wabunge tunaelewana. Ahsante sana.

SPIKA: Ahsante sana. Kwa kweli maswali mengine tunaruhusu yajibiwe lakini yaani mimi nikiulizwa *Video Vixen* au *Video King* ni kitu gani sijui, wala sijawahi kusikia. Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu tafadhali. *(Kicheko)*

NAIBU WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi nijibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Asia kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, kwenye majibu yangu ya awali na ya msingi nilieleza kwamba kwenye Sheria yetu ya Mwaka 1999 vijana hawa walikuwa hawajatambuliwa, lakini kwa sababu ya umuhimu wa kazi yao; ilibidi sheria hii tuirekebishe mwaka 2019, Kifungu na. 47(b) ndicho kikatambua sasa ikaingiza mkataba, kwamba ni lazima hawa vijana ambao wana-*perform* na wale *owners* wa kazi ile waweze kutambuliwa, na mikataba yao *COSOTA* iiangalie.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo nilihakikishie Bunge lako Tukufu na wasanii kwamba hawa vijana hawajaachwa, sheria inawatambua. Na hata pale ambapo vijana hawa wanadhulumiwa *COSOTA* inaingilia kati kwa sababu ile mikataba inakuwa imeshapitia kwao. Mimi niwahakikishie kwamba wakati tunafanya marejeo ya kanuni maoni yamechukuliwa kote na hatujapata malalamiko *so far* kwamba wanaonewa.

Mheshimiwa Spika, lakini kwa kuendelea kuwalinda kwa sababu – swali lake la pili – tunapitia Kanuni yetu ya mwaka 2003 kuona jinsi gani tuboreshe mpaka hata mgawanyo tunaotoa wa fedha kwa wamiliki au wasanii wetu; maana kama kuna jambo lolote *within* marekebisho yale Mheshimiwa Mbunge, yatakwenda kuangaliwa wakati Kanuni hiyo haijafika mwisho, maana wana nafasi ya kutoa tena maoni yao.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri. Naibu Waziri amekazania sana kusema kazi yao inatambuliwa; sasa mimi najiuliza ni kazi gani, wanafanya kazi gani hao? *(Kicheko)*

Wanademka eh? Ahsante. *(Kicheko)*

Tunaendelea na Wizara ya Mifugo na Uvuvi, Mheshimiwa Dkt. Joseph Kizito Mhagama, mkulima mwenzetu, Mbunge wa Madaba.

Na. 37

Utoroshaji wa Mifugo katika Mnada wa Mtyangimbole

MHE. JOSEPH K. MHAGAMA aliuliza: -

Je ni lini Serikali itachukua hatua kudhibiti watu wanaodanganya kupeleka ng'ombe katika mnada wa Mtyangimbole kisha kuwatorosha na kuwaingiza katika maeneo mbalimbali ya Madaba, Namtumbo na Songea ilihali Madaba haina uwezo wa kuhimili wingi wa mifugo hiyo?

SPIKA: Majibu ya swali hilo. Haya mambo ya mifugo na nini ndiyo tunaelewa haya. Endelea na majibu Mheshimiwa Naibu Waziri. *(Kicheko)*

NAIBU WAZIRI WA MIFUGO NA UVUVI alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri wa Mifugo na Uvuvi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Joseph Kizito Mhagama, Mbunge wa Madaba, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, kumekuwepo na matumizi mabaya ya vibali vya kusafirisha mifugo kutoka mkoa mmoja kwenda mwingine ambapo baadhi ya wafugaji wanakata vibali vya kusafirisha mifugo kwenda mnadani kwa ajili ya biashara lakini kinyume chake inahamishwa kuelekea

maeneo mengine ya mikoa ukiwemo Mkoa wa Ruvuma, Halmashauri ya Madaba.

Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonesha kuwa kwa kipindi cha kuanzia Aprili 2020 hadi Aprili 2021 idadi ya idadi ya mifugo iliyosajiliwa katika Halmashauri ya Madaba yenye vibali kuelekea mnada wa upili wa Mtyangimbole ni ng'ombe 8,925 ilhali walioingia mnadani ni ng'ombe 5,753, sawa na tofauti ya ng'ombe 3,172 wanaosadikika kuingia katika maeneo mbalimbali na kusababisha migogoro.

Mheshimiwa Spika, katika kukabiliana na tazizo hili, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri ya Madaba itaimarisha ufuatiliaji wa vibali vya mifugo ili kuhakikisha mifugo iliyoandikiwa vibali kwenda Mnada wa Mtyangimbole imefika. Vilevile katika kuhakikisha upatikanaji wa uhakika wa malisho na maji kwa mifugo katika maeneo ya wafugaji, Serikali imetenga kiasi cha shilingi milioni 193.28 kwa ajili ya utatuzi wa migogoro na utengaji wa maeneo ya malisho.

Mheshimiwa Spika, pia shilingi bilioni 1.586 zimetengwa kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa mabwawa/malambo na visima virefu, ambapo katika Mkoa wa Ruvuma, Halmashauri ya Songea, kisima kimoja kitachimbwa kwa lengo la kuwapatia mifugo maji.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea kuwahamasisha wadau wengine wakiwemo wafugaji kujiunga kwenye vikundi na kushiriki kwenye ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya maji na uendelezaji wa malisho katika maeneo yaliyotengwa ili kuzuia uhamaji usio wa lazima unaosababisha migogoro.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

SPIKA: Mheshimiwa Mhagama, amekubaliana na wewe.

MHE. JOSEPH K. MHAGAMA: Mheshimiwa Spika, ahsante.

Mheshimiwa Spika, pamoja na majibu mazuri ya Serikali, ninayo maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kwa vile moja katika migogoro mikubwa ya wafugaji na wakulima yapo kwenye Kijiji cha Ngadinda, Halmashauri ya Madaba; na moja ya sababu ni kwamba wafugaji ambao wameambiwa wahame kwenye eneo la hekta 1,800 ambazo zilitolewa na Serikali kwa wakulima hawajahama. Nini kauli ya Serikali kuhusu kuwaondoa hawa wafugaji ambao wamekaa kwenye eneo ambalo lilitolewa kwa ajili ya kilimo? Ni lini wafugaji hawa wataondoka?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; ni lini Serikali sasa itachukua hatua za makusudi za kuwawezesha wafugaji nchini ili waweze kufanya ufugaji wa kisasa na hivyo kuondoa migogoro ya wafugaji na wakulima?

SPIKA: Majibu kwa kifupi Mheshimiwa Naibu Waziri, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Napenda kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Joseph Mhagama kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ukweli kwamba shamba la Serikali na Ngadida lililoko pale Songea lilikuwa na ekari 6,000 na miaka michache nyuma tuliligawa; 1,800 tukawapa wanakijiji na takribani 4,200 tukabaki nazo Serikali na kugawa vitalu.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Mbunge anataka kusikia kauli ya Serikali. Naomba niseme kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa tayari 1,800 tulishazigawa kwa wanakijiji kwa ajili ya shughuli zingine ikiwemo kilimo, sasa iwe ni marufuku kwa wale ambao hawakupewa eneo hilo kufanya shughuli nyingine za kuwaingilia wale wanaokwenda kufanya shughuli za kilimo kule. Na hili ninaielekeza halmashauri ya wilaya kulisimamia.

Kinyume na hapo ndiyo linakwenda kusababisha migogoro isiyo ya lazima ya wafugaji kuweza kuingia katika maeneo ya wakulima.

Mheshimiwa Spika, mkakati wetu kwa jambo hili la pili la Serikali kuwawezesha wafugaji; hivi sasa tunaendelea na mkakati wetu wa kugawa vitalu katika maeneo yetu yote tunayoyamiliki; na vitalu hivi sasa tunakwenda kuviboresha. Tumetoa maelekezo kwa watendaji wetu kuongeza muda wa uwekezaji katika vitalu ili anayepewa kitalu aweze kuwa na muda wa kutosha na asiwe na wasiwasi juu ya uwekezaji wake.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hayo tumeielekeza Bodi ya Nyama kuhakikisha inatoa elimu ya kutosha juu ya unenepeshaji, na hivi sasa tunaunganisha na Benki yetu ya Kilimo iliyo tayari kuwapa mikopo watu wote waliojiweka katika utaratibu mzuri wa unenepeshaji. Na tayari tumeshatoa maelekezo kwa viwanda vinavyochakata nyama kutoa mikataba ya biashara kwa wanenepeshaji wote nchini ili waweze kutumia fursa hiyo ya kuweza kuongeza uchumi wa taifa letu vizuri.

SPIKA: Ahsante sana. Kwa sababu ya muda Waheshimiwa, niombe twende kwa Mheshimiwa Omar Ali Omar, Mbunge wa Wete.

Na. 38

Ajira za Jeshi la Polisi

MHE. OMAR ALI OMAR aliuliza:-

Je ni lini Serikali itatoa ajira kwa Jeshi la Polisi, hasa ikizingatiwa kuwa haijatoa ajira tangu mwaka 2015?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani, Mheshimiwa Hamza Khamis Khamis, majibu tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimwa Omar Ali Omar, Mbunge wa Jimbo la Wete kutoka Mkoa wa Kaskazini Pemba, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua umuhimu wa kuajiri na kuongeza idadi ya askari polisi hapa nchini kwani idadi yao hupungua kutokana na askari kustaafu, kufariki dunia, kufukuzwa kazi na wengine kuacha kazi, napenda kumtaarifu Mheshimiwa Mbunge kuwa Serikali kupitia bajeti yake ya mwaka 2021/2022 imetoa kibali cha ajira kwa askari polisi 3,103 ambapo mchakato wake unaendelea hivi sasa. Nakushukuru.

SPIKA: Hili ndilo jibu la mfano kwa kweli kwa siku ya leo, Wizara ya Mambo ya Ndani hongereni kabisa. *Precise and direct to the point. (Makofi)*

Mheshimiwa Mbunge wa Wete, kwa majibu hayo una nyongeza?

MHE. OMAR ALI OMAR: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri, kwanza naipongeza Serikali ya Awamu ya Sita kwa kuendelea kutupa majibu ya uhakika ya kupata ajira kwa vijana wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hata hivyo nina maswali mawili madogo ya nyongeza;

Mheshimiwa Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri, suala la ajira kwa vijana wa Jeshi la Polisi, hasa wa Mkoa wa Kaskazini Pemba, Serikali ina mpango gani wa kupeleka askari 150 katika Mkoa wa Kaskazini Pemba ambapo ndiyo tatizo kubwa kwa sasa hivi?

Mheshimiwa Spika, swali langu la pili ni kwamba; Jeshi la Polisi linapoajiri vijana kupitia Jeshi hili kuna tatizo/ changamoto moja kubwa kabisa; vijana wengi wanaondoka kutoka mkoa mmoja kwenda mwingine kuomba ajira ya Jeshi la Polisi,

Je, changamoto hii wamejipangaje kuhakikisha kwamba vijana wa Mkoa wa Kaskasini Pemba ndio wale wanaohusika hasa kutokana na sifa walizonazo kajiriwa katika Jeshi la Polisi? Ahsante sana.

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani, Mheshimiwa Hamza Khamis Khamis.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimwa Omar Ali Omar kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, nataka nitumie fursa hii kwanza kumpongeza kwa kuwa Mheshimiwa Omar siyo tu amekuwa mwakilishi ama Mbunge wa Jimbo la Wete, lakini pia amekuwa anafanya kazi na kuusemea mkoa wake kwa ujumla katika mambo mbalimbali yanayohusu masuala ya siasa, uchumi na mambo mengine.

Mheshimiwa Spika, kikubwa nimwambie Mheshimiwa kwamba nafasi hizi zimekuja na zitakwenda katika kila mkoa. Na zitapita katika kamati za ulinzi na usalama kama utaratibu ulivyokuwa umepangwa. Lakini kikubwa nimwambie kwamba idadi ya nafasi alizozitaja zinaweza zikaenda mahali ambapo patakuwa pana uhitaji zaidi.

Mheshimiwa Spika, kuna maeneo yana uhitaji zaidi. Kwa mfano kuna maeneo yana idadi kubwa ya watu (wananchi), kwa sababu utaratibu ulivyo ni kwamba askari mmoja analinda raia kuanzia 350 mpaka 400, kwa hiyo ikiwa mahali pana watu wengi panaweza pakapelekwa idadi hiyo. Lakini pia tutaangalia na *crime rate* (hali ile ya vitendo na matukio ya uhalifu ya mara kwa mara) pia yatatupa sisi *impetus* ya kuona wapi tuangalie itakavyowezekana.

Mheshimiwa Spika, lakini kikubwa nimwambie Mheshimiwa, kwamba katika Mkoa wa Kaskazini Pemba, nafasi hizi zitakwenda na vijana wataomba na Serikali itaendelea kutekeleza azma yake ya kuwaahidi wananchi

na kuwatekelezea. Asiwe na wasiwasi wananchi/vijana wake wataajiriwa.

Mheshimiwa Spika, kuhusu changamoto ya vijana kutoka mkoa mmoja ama wilaya moja kwenda nyingine kuomba hizi nafasi. Kiutaratibu sifa inayokuja anatakiwa awe Mtanzania, haikusema kwamba atoke Pemba au Unguja au wapi. Kwa hiyo anaweza akatoka sehemu moja akaenda nyingine.

Mheshimiwa Spika, lakini kikubwa tuwaambie kwamba watakaosimamia nafasi hizi wahakikishe vijana ambao wako katika mkoa husika wapate hizi nafasi ili lengo na madhumuni vijana waweze kupatiwa ajira kama ambavyo Serikali iliwaahidi wakati wa kampeni. Nakushukuru.

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Kilimo, Mheshimiwa Vita Rashid Kawawa, swali la mwisho kwa siku ya leo.

Na. 39

Kufufua Kituo cha Utafiti na Uzalishaji wa Mbegu SKU – Suluti Namtumbo

MHE. VITA R. KAWAWA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kukifufua Kituo cha Utafiti na Uzalishaji Mbegu cha SKU – Suluti cha Shirika la Kilimo Uyole kilichopo Wilayani Namtumbo ambacho kwa sasa hakifanyi kazi na majengo yake yameharibika?

SPIKA: Majibu ya swali hilo, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mheshimiwa Bashe, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Vita Rashid Kawawa, Mbunge wa Namtumbo, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Kituo cha Suluti chenye jumla ya hekta 378 ni miongoni mwa vituo vidogo vilivyo chini ya Taasisi ya Utafiti Tanzania (*TARI* – Uyole) vinavyofanya utafiti na uzalishaji wa mbegu kwa kufuata ikolojia. Kwa muda mrefu kituo hiki kimekuwa kikizalisha chini ya uwezo na hivyo kusababisha maeneo ya mashamba kutotumika kikamilifu na miundombinu mingine ikiwemo nyumba, maghala na baadhi ya mashine kuharibika kwa uchakavu.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia ikolojia ya Suluti, *TARI,* Serikali katika Mwaka wa Fedha wa 2021/2022 ina mpango wa kumaliza mgogoro wa ardhi katika eneo la hekta 100 zilizovamiwa, kupeleka kiasi cha fedha shilingi milioni 200 kwa ajili ya kulima mbegu za alizeti, mahindi na soya. Kati ya hizo, milioni 70 zitatumika katika kilimo cha alizeti, milioni 100 zitatumika katika kilimo cha mahindi na milioni 30 zitatumika kwa kilimo cha soya.

Mheshimiwa Spika, vilevile Wizara ina mpango wa kukarabati majengo na kuongeza watumishi kutoka watumishi wawili kwenye kituo hicho na kufikia watumishi wanne. Mpango wa Wizara katika msimu wa Fedha 2021/ 2022 ni kuiwezesha *TARI* kuongeza uzalishaji wa mbegu mama za mahindi na soya. Vilevile *TARI* inatarajia kulima hekta 200 za alizeti ambapo mbegu hizo zitawafikia wakulima ili kuzalisha alizeti na kupunguza uhaba wa mafuta ya kula nchini.

SPIKA: Mheshimiwa Vita Kawawa, nimekuona.

MHE. VITA R. KAWAWA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. kwanza, kwa ruhusa yako, naomba nimshukuru sana Mheshimiwa Naibu Waziri, alikuja mwenyewe Namtumbo katika kituo hiki na aliona hali halisi ya kituo hiki ambacho Serikali iliwekeza fedha nyingi huko nyuma lakini kilitelekezwa.

Mheshimiwa Spika, nina maswali mawili ya nyongeza; kwa kuwa Serikali pia ilikiri kwamba kituo kile kina umuhimu wa pekee, hasa kutokana na ikolojia yake, ni kituo pekee kwa Kanda ile ya Nyanda za Juu Kusini. Sasa je, Serikali kwa

kuona umuhimu huo, kuanzia sasa inaweza katika mipango yake kuweka fedha za kutosha lakini pia kupeleka wataalam wa kutosha – siyo wanne – wa kutosha, au kushirikiana na mashirika kwa mfumo wa *PPP* ili kuweza kuzalisha mbegu kwa wingi katika eneo lile?

Mheshimiwa Spika, la pili; kwa kuwa iliyokuwa Taasisi ya Uyole ya Kuzalisha Mbegu wakati ule ilimaliza mgogoro wa ardhi pale kwa kuwaandikia na kuwapatia barua Kijiji cha Suluti kuwakabidhi hekta zao 100. Sasa je, Serikali inaweza kukamilisha taratibu hizo ili wananchi wale pia waweze kulitumia kiuhalali eneo lile kama *out growers* lakini pia kufanya shughuli zao za maendeleo?

SPIKA: Majibu ya maswali hayo Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali ya nyongeza ya Mheshimiwa Vita Kawawa kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, kuhusu kumaliza mgogoro wa hekta 100, mimi na yeye tulikuwa pamoja na niliagiza watu wa *TARI* na watu wa *ASA* pamoja na Mkurugenzi wa Maendeleo ya Mazao na halmashauri yake wapime zile hekta 100 ambazo tayari zina makazi ya wananchi na hatuna sababu ya ku-*hold* eneo ambalo tayari watu wameshajenga hadi nyumba, ni kuichonganisha Serikali. Na nimhakikishie tu kwamba hizo hekta 100 utaratibu utakamilika kama tulivyokubaliana na wananchi watakabidhiwa hizo hekta 100.

Mheshimiwa Spika, kuhusu suala la kupeleka wataalam na kukifufua, nilihakikishie Bunge lako mwaka huu tunaanza kazi hiyo na tuta-*repair* majengo na hao watumishi wanne watakuwa ni watumishi watakaoishi palepale, lakini siyo watakaofanya kazi; watashirikiana na Kituo cha Uyole kwa ajili ya kutatua changamoto. Hao ndiyo watakuwa *stationed* pale mnapopaita *SQU* kwa umaarufu kule kwenu. Nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Mbunge wa Nachingwea nilikuona, Mheshimiwa Chinguile, uliza swali la nyongeza.

MHE. AMANDUS J. CHINGUILE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kuna sintofahamu kwenye Jimbo langu la Nachingwea kuhusu pembejeo. Wizara ya Kilimo ilitoa tamko kwamba msimu huu wa korosho wakulima hawatakuwa na makato yoyote yatakayokatwa kuhusiana na pembejeo hizo. Hata hivyo, karatasi au fomu wanazosaini wakulima wetu kwenye zile *AMCOS* inaonekana kwamba kuna makato watakuja kukatwa kwa sababu ya kuchukua hizo pembejeo. Nini tamko la Serikali kuhusu suala hili? Ahsante.

SPIKA: Na kila pembejeo zinazokuja mnapeleka Lindi na Mtwara tu na sisi watu wa Kanda ya Kati ni wakulima wa korosho pia hamtuletei pembejeo kwa nini? Majibu ya maswali hayo Mheshimiwa Naibu Waziri. *(Makofi/Kicheko)*

NAIBU WAZIRI WA KILIMO: Mheshimiwa Spika, nimekusoma na nimekuelewa.

Mheshimiwa Spika, labda nirudie tena na niseme kupitia Bunge lako Tukufu kuviambia Vyama vya Ushirika vya Mkoa wa Lindi, Mtwara na Pwani, Serikali ya Awamu ya Sita ya Mama Samia Suluhu Hassan, imetoa ruzuku ya shilingi bilioni 61 kuwapa wakulima wa korosho wa maeneo hayo kwa ajili ya majaribio, asikatwe mkulima yeyote hata senti moja tutakapokwenda kwenye msimu.

Niwaombe Wakuu wa Wilaya wahakikishe kwamba hakuna mkulima yeyote anayesainishwa fomu yoyote ya kuonyesha kwamba anadaiwa hata senti moja. Pia nivitahadharishe Vyama vya Ushirika visijaribu kumkata mkulima shilingi 100, itawagarimu. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Nape Nnauye nilikuona, uliza swali la mwisho kwa siku ya leo.

MHE. NAPE M. NNAUYE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Pamoja na *commitment* nzuri ya Serikali ya kuboresha vituo hivi, tunayo changamoto moja kubwa ya Maafisa Ugani wengi wanaopelekwa kwenye baadhi ya maeneo yetu kutokuwa na ujuzi wa kuhudumia mazao ya maeneo husika. Mfano mzuri ni kwenye korosho wapo Maafisa Ugani wanapelekwa wakulima wa korosho wanakuwa wanajua zaidi kuchanganya madawa kuliko hao Maafisa Ugani. Serikali ina mpango gani wa kutumia Vituo hivi vya Utafiti kutoa mafunzo ya ziada kwa Maafisa Ugani wanaowapeleka kwenye maeneo mbalimbali ili wawe na ujuzi wa ziada wa kuhudumia mazao ya maeneo husika badala ya huu ujuzi wanaopewa wa jumla ambapo wakija kule inakuwa ni usumbufu badala ya kuwa msaada.

SPIKA: Hili swali muhimu sana, Mheshimiwa Waziri ni tatizo kubwa sana hili.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO: Mheshimiwa Spika, kwanza nikiri kwamba kuna *gap* kubwa ya Maafisa Ugani ambao wanakwenda kuhudumia mazao na aina ya mazao wanayoyahudumia kuhusu suala la uelewa na mabadiliko ya teknolojia imekuwa ni changamoto kubwa sana. Kama Wizara katika *programme* ambayo tunaianza sasa hivi na mwezi ujao tutaanza *training* ya kwanza ya Maafisa Ugani 245 wa Ukanda wa Kati na kituo hicho kitakuwa hapahapa Bihawana kwa ajili ya kuwa-*training* kuhusiana na mazao yaliyoko katika Ukanda huu wa Kati. Kwa ukanda wa maeneo anayetoka Mheshimiwa Nape na yeye mwenyewe nilikuwa naye kwenye ziara hivi karibuni, tumekubaliana mwezi wa 10 kwa kuwa Vyuo vya *MATI* vinakuwa vimefungwa tutawachukua Maafisa Ugani kutokana na halmashauri husika na ekolojia yake na mazao yanayozalishwa pale na kitu chetu cha *TARI* Naliendele kitatoa *training* maalum ya wale Maafisa Ugani kutokana na zao katika eneo husika analotoka Afisa Ugani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nataka nilihakikishie Bunge lako na Watanzania wote kwamba katika mwaka huu wa fedha suala la ku-*train* Maafisa Ugani ni *priority* namba

moja ya Wizara ya Kilimo. Kwa kuwa bajeti yetu mlishatupitishia sasa hivi wataalam wetu wanaandaa *manual* za ekolojia tofauti tofauti ili tuanze kazi hiyo ya ku-*train* Maafisa Ugani *as we go on.* Nashukuru.

SPIKA: Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge ndiyo mwisho wa maswali, hakuna mwongozo tunasonga mbele. Katibu.

NDG. RAMADHAN ISSA ABADALLAH – KATIBU MEZANI:

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Bill, 2021)*

(Kusomwa Mara ya Pili)

SPIKA: Baada ya Muswada huo Kusomwa Mara ya Pili na Katibu, sasa moja kwa moja nimkaribishe hapa mbele mtoa hoja ambaye kwa siku ya leo ni Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Mheshimiwa *AG* Profesa Kilangi, karibu tafadhali uwasilishe hoja yako ya leo.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 99 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la mwaka 2020, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *[The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Bill, 2021],* kama ulivyorekebishwa kwa mujibu wa Jedwali la Marekebisho, sasa usomwe Mara ya Pili na Bunge lako Tukufu lijadili na hatimaye lipitishe Muswada huu kuwa sehemu ya sheria za nchi.

Mheshimiwa Spika, naomba nichukue fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha kusimama tena mbele ya Bunge lako Tukufu kwa ajili ya kuwasilisha Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali

(Na.4) wa Mwaka 2021 *[The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Bill, 2021].*

Mheshimiwa Spika, awali ya yote, naomba nitumie nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuiongoza nchi kwa malengo, ujasiri na uzalendo wa hali ya juu. Nawashauri Watanzania wote tuendelee kumuunga mkono na pia kumuombea kwa Mwenyezi Mungu afya njema na nguvu ya kuendelea kuijenga nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, aidha, nawapongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Isdory Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania; Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Zanzibar; na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi na Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa Mbunge na Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mawaziri wote kwa kazi kubwa wanayoifanya katika kuwaletea maendeleo wananchi wote wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Nawashukuru Mawaziri wote kwa ushirikiano wanaoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika kutekeleza majukumu yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, aidha, napenda kuchukua nafasi hii kukupongeza wewe mwenyewe, Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Naibu Spika na Waheshimiwa Wenyeviti wa Bunge kwa kuongoza na kusimamia vikao na mijadala ndani ya Bunge letu kwa umahiri na kwa kuzingatia sheria na kanuni zinazoliongoza Bunge hili. Ninawapongeza pia Waheshimiwa Wabunge kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo wajibu wao wa kikatiba wa kutunga sheria pamoja na kuisimamia Serikali. Naishukuru pia Ofisi ya Bunge na Wabunge wote kwa ushirikiano mnaoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba pia niwapongeze watumishi wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali nikianzia na Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Dkt. Evaristo Emanuel Longopa, kwa kuendelea kutekeleza vyema majukumu na kazi za Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali,

ikiwemo kuandaa Muswada huu ambao ulisimamiwa kwa karibu kabisa na Bwana Onorius Njole, Mwandishi Mkuu wa Sheria akishirikiana na Waandishi wa Sheria wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Tunatambua na tutaendelea kuhakikisha kuwa tunatekeleza majukumu yetu kwa weledi, ufanisi na kuweka mbele maslahi ya nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *[The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Bill, 2021]* ambao uko mbele ya Bunge lako Tukufu, napenda kuishukuru sana Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria inayoongozwa na Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, pamoja na Wajumbe wa Kamati hii kwa ushirikiano na ushauri waliotupatia wakati wa kupitia Muswada huu mbele ya Kamati hiyo. Kamati hii imefanya kazi kubwa na nzuri sana ya kuchambua Muswada huu kwa makini na kuishauri Serikali kuuboresha Muswada huu na Serikali imezingatia ushauri wa Kamati na ndiyo maana imeleta Jedwali la Marekebisho kwa kuzingatia ipasavyo ushauri huo muhimu.

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *[The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Bill, 2021],* unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Kumi na Tatu zilizoainishwa katika Sehemu ya Pili hadi Sehemu ya Kumi na Nne ya Muswada. Lengo la marekebisho haya ni kuondoa upungufu ambao umejitokeza katika sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti na vifungu katika sheria hizo.

Mheshimiwa Spika, masuala muhimu yaliyozingatiwa katika Muswada huu ni pamoja na kurekebisha au kuongeza vifungu na vifungu vidogo vipya katika sheria husika kwa lengo la kukidhi malengo ya jumla yaliyokusudiwa na sheria hizo. Sheria zinazopendekezwa kurekebishwa kupitia Muswada huu ni kama ifuatavyo:-

(i) Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306;

(ii) Sheria ya Stahili na Mafao ya Kustaafu ya Majaji, Sura ya 424;

(iii) Sheria ya Bohari ya Dawa, Sura ya 70;

(iv) Sheria ya Madini, Sura ya 123;

(v) Sheria ya Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi, Sura ya 129;

(vi) Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, Sura ya 395;

(vii) Sheria ya Uratibu wa Ajira kwa Wageni, Sura ya 436;

(viii) Sheria ya Mafao ya Kustaafu ya Viongozi wa Kisiasa, Sura ya 225;

(ix) Sheria ya Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali za Madini, Mafuta na Gesi Asilia, Sura ya 447;

(x) Sheria ya Shirika la Posta Tanzania, Sura ya 303;

(xi) Sheria ya Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, Sura ya 422;

(xii) Sheria ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi, Sura ya 82; na

(xiii) Sheria ya Fidia kwa Wafanyakazi, Sura ya 263.

Mheshimiwa Spika, kuhusu mpangilio wa Muswada; Muswada huu umegawanyika katika Sehemu Kumi na Nne ambapo Sehemu ya Kwanza ya Muswada inaainisha masharti ya utangulizi, ikiwa ni pamoja na jina la sheria inayopendekezwa na tamko la marekebisho ya sheria mbalimbali zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho kupitia Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306. Kifungu cha 13

kinapendekezwa kurekebishwa ili kuongeza muda wa kibali cha ujenzi wa minara kutoka mwaka mmoja hadi miaka miwili kwa kuwa katika utekelezaji wa masharti hayo, imebainika kuwa kipindi cha miezi 12 cha leseni ya ujenzi ni kifupi kuweza kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya huduma za maudhui.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo mengine ya marekebisho katika kifungu hicho ni kufuta leseni za huduma zisizo za kibiashara kwa kuwa uzoefu unaonesha kuwa leseni hizo hazitumiki na hazijapata waombaji tangu kutungwa kwa sheria hii mwaka 2010. Imedhihirika kuwa katika mazingira ya Sekta ya Mawasiliano leseni zinazotumika ni zile za kibiashara tu.

Mheshimiwa Spika, sehemu hii pia inapendekeza kurekebisha kifungu cha 20 ili kuondoa dhana ya kurekebisha leseni kwa makubaliano na badala yake kuweka dhana iliyokusudiwa ambayo ni kuboresha masharti ya leseni kwa kuwa kilichokusudiwa katika kifungu hicho ni makubaliano baina ya Mamlaka ya Mawasiliano na mmiliki wa leseni ya kuboresha masharti ya leseni na siyo kubadili leseni. Leseni inarekebishwa au kubadilishwa na Mamlaka ya Mawasiliano na si kwa makubaliano kama inavyoweza kutafsirika katika kifungu hicho.

Mheshimiwa Spika, vilevile, Sehemu hii inapendekeza kurekebisha vifungu vya 23, 116 na 137 kwa lengo la kuiondoa katika sheria, leseni ya uuzaji wa vifaa vya kielektroniki vya simu. Lengo la leseni hii ilikuwa kudhibiti uuzaji wa simu za kughushi. Hata hivyo, kwa sasa Mamlaka ya Mawasiliano imeweka mfumo bora wa kielektroniki wa udhibiti huo. Vilevile, kuondoshwa kwa leseni hii kutapunguza gharama za kufanya biashara na adha za uhitaji wa leseni hizo kwa wafanyabiashara wadogo wa uuzaji wa simu na pia kukuza biashara zao kutokana na kuongezeka kwa usambazaji wa vifaa.

Aidha, kwa kuzingatia ushauri wa Kamati, Serikali kupitia Jedwali la Marekebisho, inaboresha mapendekezo ya marekebisho katika kifungu cha 137 ili kuweka tafsiri ya

msamiati '*radio communication equipment'* uliotumika katika kifungu hicho kwa lengo la kuondokana na utata wa tafsiri unaoweza kujitokeza.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tatu na Tisa za Muswada zinapendekeza marekebisho ya Sheria ya Stahili na Mafao ya Kustaafu ya Majaji, Sura ya 424 na Sheria ya Mafao ya Kustaafu ya Viongozi wa Kisiasa, Sura ya 225. Marekebisho ya Sheria hizo yanapendekeza kuongeza masharti ambayo yatawezesha utolewaji wa mafao na stahili za wastaafu katika sheria hizo kufanyika kupitia Ofisi walizokuwa wakihudumu kabla ya kustaafu. Hatua hii inakusudia kuondoa changamoto za ufuatiliaji wa mafao na stahili hizo pale inapohitajika kufanya hivyo.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Bohari ya Dawa, Sura ya 70. Inapendekezwa kufanya marekebisho katika jina refu la sheria, lakini pia vifungu vya 2, 4(2) na 13(1) kwa lengo la kuiwezesha Idara ya Bohari ya Dawa kufanya uzalishaji wa dawa ili kuboresha upatikanaji wa dawa, vifaa tiba na mitambo ya uchunguzi katika shughuli za afya.

Vilevile, kifungu cha 3 kinapendekezwa kurekebishwa ili kuipa Idara inayosimamia Bohari ya Dawa hadhi ya utu wa kisheria yaani *legal personality* na hivyo kuiwezesha Idara hiyo kushtaki, kushtakiwa, kumiliki mali na kuingia katika makubaliano ya kibiashara kufuatia pendekezo la utekelezaji wa jukumu la uzalishaji dawa.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 6 kinapendekezwa kurekebishwa kwa kubainisha Wajumbe wa Bodi na kuweka sifa zinazopaswa kuzingatiwa wakati wa kuteua wajumbe hao. Lengo la marekebisho hayo ni kuboresha usimamizi wa Idara ya Bohari. Kifungu cha 11 kinapendekezwa kurekebishwa ili malipo au posho kwa Wajumbe wa Bodi yaweze kulipwa kwa kuzingatia maelekezo ya Ofisi ya Msajili wa Hazina yanayotolewa kwa mujibu wa Sheria ya Mamlaka na Majukumu ya Msajili wa Hazina, Sura ya 370.

Mheshimiwa Spika, aidha, kifungu kipya cha 16A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuiwezesha Idara kuwekeza kwa tija. Kifungu cha 16 kinafutwa na kuandikwa upya ili kukidhi matakwa ya Sheria ya Ununuzi wa Umma, Sura ya 410. Hali kadhalika kifungu cha 17(2) kinafutwa ili kukidhi masharti ya Sheria ya Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma, Sura ya 371 na Sheria ya Ununuzi wa Umma, Sura ya 410.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Madini, Sura ya 123. Vifungu vya 4 na 90A vinapendekezwa kurekebishwa kwa kuweka tafsiri ya neno "thamani ghafi" ili kutoa maana iliyokusudiwa popote linapotumika neno hili katika sheria hiyo. Kifungu cha 10 kinapendekezwa kurekebisha kwa kuongeza kifungu kidogo cha (4) ili kuimarisha mfumo wa ushiriki wa Serikali katika kusimamia hisa za Serikali zinazotolewa na makampuni ya madini yanayomiliki leseni kubwa na za kati. Aidha, marekebisho haya yanakusudia kutambua kisheria utaratibu ambao umekuwa ukitumiwa na Serikali kwa sasa wa kushiriki moja kwa moja katika shughuli za uendeshaji wa kampuni ambazo Serikali inamiliki hisa asilimia 16 kwa mujibu wa kifungu cha 10 cha Sheria hiyo kwa lengo la kulinda maslahi ya Taifa.

Mheshimiwa Spika, sehemu hii pia inapendekeza kurekebisha kifungu cha 18(4) kwa kuongeza kiwango cha adhabu iliyoainishwa katika kifungu hicho kwa lengo la kudhibiti ukiukwaji wa sheria. Kifungu cha 83 kinapendekezwa kurekebishwa ili kutambua, katika Leseni ya Madalali wa Madini *(Broker's License)* haki ya madalali kununua madini ya ujenzi na madini ya viwandani kwa lengo la kukuza biashara ya madini hayo na kuongeza mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 132A kinapendekezwa kuongezwa ili kuruhusu ufililishaji wa makosa mbalimbali na lengo ni kuwezesha utatuzi wa haraka wa migogoro na kupunguza gharama zitokanazo na uendeshaji wa kesi Mahakamani. Aidha, kwa kuzingatia ushauri wa Kamati ya Katiba na Sheria, kifungu cha 132A kimeboreshwa

kwa kuongeza masharti kuhusu haki na wajibu utokanao na ufililishaji wa makosa kama inavyoonekana kwenye Jedwali la Marekebisho ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Sita ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi, Sura ya 129 ili kuliongezea Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi jukumu la udhibiti wa elimu ya mafunzo ya ufundi stadi. Kutokana na mabadiliko hayo, Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi litaitwa, Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Ufundi Stadi.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 6(1) kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kumpa Waziri mamlaka, baada ya kushauriana na Wizara zinazohusika na taasisi, kuitangaza taasisi iliyopewa ithibati na Baraza kuwa chombo kinachojitegemea. Kifungu cha 6(3) kinapendekezwa kufutwa kwa lengo la kupunguza mlolongo wa uridhiaji wa mabadiliko ya hadhi ya taasisi. Vilevile, marekebisho yanayopendekezwa yanakusudia kuweka adhabu ya jumla kwa mtu anayekiuka masharti ya sheria kwa makosa ambayo hayana adhabu mahsusi iliyoainishwa.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Saba ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, Sura ya 395. Kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa kuboresha tafsiri ya msamiati “mtoto” ili kuongeza umri wa mtoto kufikia miaka 21 kwa lengo la kuongeza muda wa mtoto kuendelea kunufaika na huduma za bima ya afya zitolewazo na Mfuko. Hali kadhalika, inapendekezwa kufanya marekebisho katika msamiati “mtumishi wa umma” ili kuongeza wigo wa wanufaika kwa kujumuisha watumishi katika mashirika na taasisi za umma.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nane ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Uratibu wa Ajira kwa Wageni, Sura ya 436. Kifungu cha 10 kinapendekezwa kurekebishwa ili kuboresha utaratibu wa utoaji wa vibali vya kufanya kazi kwa wageni nchini, ambapo kifungu kidogo cha (4) kinaongezwa kwa lengo la kuanzisha matumizi ya mfumo

wa kielektroniki wakati wa kufanya maombi na kutoa vibali vya ajira.

Mheshimiwa Spika, Kifungu hicho kidogo kimeboreshwa katika Jedwali la Marekebisho ya Serikali, ili kuweka ulazima kwa Kamishna wa Kazi kuandaa mfumo wa kielektroniki, kwa ajili ya utoaji wa vibali vya ajira kama ilivyoshauriwa na Kamati ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, Marekebisho katika kifungu cha 12 yanakusudia kuongeza muda wa mfanyakazi wa kigeni kufanya kazi nchini kutoka miaka mitano ya sasa mpaka miaka nane. Aidha, utaratibu wa kuhuisha kibali kila baada ya miezi ishirini na nne utaendelea kama ilivyo kwa mujibu wa sheria. Mapendekezo haya pia yanakusudia kumwezesha Kamishna wa Kazi kuweka masharti mahsusi ya ukomo wa vibali kwa kuzingatia mazingira halisi ya maombi husika. Mfano kutoa kibali kwa muda maalum kutokana na mahitaji ya mwombaji wa kibali husika.

Mheshimiwa Spika, aidha, katika Sehemu hii, inapendekezwa kufuta na kuandika upya kifungu cha 19 cha Sheria hii, kwa lengo la kuongeza idadi ya wafanyakazi wa kigeni wanaoweza kuajiriwa nchini, kutoka wafanyakazi watano hadi kufikia wafanyakazi kumi kulingana na kiasi cha uwekezaji husika ili kuvutia uwekezaji. Wawekezaji pia watakuwa na uwezo wa kuajiri mfanyakazi mmoja wa kigeni, kwa kila wafanyakazi kumi raia wa Tanzania ambao wataajiriwa katika uwekezaji huo. Kwa mujibu wa kifungu hiki, wafanyakazi wa kigeni watakaoajiriwa chini ya utaratibu huu, wataendelea kuwepo nchini wakifanya kazi katika kipindi chote cha uwekezaji husika.

Mheshimiwa Spika, vilevile, inapendekezwa kurekebisha Kifungu cha 22 ili kumwezesha Waziri kutunga kanuni, kwa lengo la kuainisha namna na taratibu za kutoa vibali na vivutio vya uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kumi ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Uwazi na

Uwajibikaji katika Rasilimali za Madini, Mafuta na Gesi Asilia, Sura ya 447. Kifungu cha 5 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kupunguza idadi ya wajumbe wa Kamati kutoka wajumbe kumi na tano hadi kufikia wajumbe tisa ili kupunguza gharama za uendeshaji na kutekeleza utaratibu uliowekwa na Serikali, kuhusiana na vyombo kuwa na wajumbe wasiozidi tisa na wasiopungua watano.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kumi na Moja ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Shirika la Posta Tanzania, Sura ya 303. Kifungu cha 2 kinapendekezwa kurekebishwa kwa kuongeza misamiati mipya, iliyotumika katika Sheria kwa kuzingatia marekebisho yanayopendekezwa. Kifungu cha 4 kinapendekezwa kurekebishwa ili masharti yake yaendane na matakwa ya kifungu cha 6(1) kinachoruhusu mamlaka ya uteuzi wa Mkuu wa Posta. Kifungu cha 5(5) kinarekebishwa pia ili kuwianisha masharti ya kifungu hicho na masharti ya sheria nyingine zinazosimamia mashirika ya umma hususan katika eneo la malipo na posho kwa Wajumbe wa Bodi.

Mheshimiwa Spika, Sehemu hii pia inapendekeza kurekebisha Kifungu cha 6 kwa lengo la kuweka vigezo vya uteuzi na muda wa kuwa madarakani wa Mkuu wa Posta.

Mheshimiwa Spika, aidha, marekebisho yaliyokuwa yamependekezwa katika Kifungu cha 8 cha Sheria hiyo ili kulipa Shirika la Posta mamlaka ya pekee, katika utoaji wa baadhi ya huduma yameondolewa kupitia Jedwali la Marekebisho ya Serikali. Hatua hii inazingatia maoni na ushauri wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, vilevile, inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 18 ili kumpa Waziri mwenye dhamana, mamlaka ya kutunga kanuni kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa masharti ya sheria hiyo.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kumi na Mbili ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, Sura ya 422. Msamiati

"huduma za mawasiliano" katika Kifungu cha 3 unarekebishwa kwa lengo la kupanua wigo wa msamiati huo, kwa kujumuisha huduma za miundombinu ambao utawajumuisha wadau wengine wanaotoa huduma za miundombinu ya mawasiliano katika huduma za mawasiliano.

Aidha, kifungu cha 5 kinarekebishwa kwa lengo la kuboresha upatikanaji wa huduma ya mawasiliano kwa maeneo mengi zaidi mijini na vijijini pamoja na matumizi ya intaneti.

Mheshimiwa Spika, Sehemu hii pia inapendekeza marekebisho katika Kifungu cha 7 ili kupunguza idadi ya Wajumbe wa Bodi hadi kufikia saba na kuainisha sifa za Wajumbe wa Bodi na maeneo wanakotakiwa kutoka.

Mheshimiwa Spika, vilevile, marekebisho ya Kifungu cha 9(3) yanalenga kuweka ukomo wa muda wa kushika madaraka ya Meneja. Inapendekezwa pia kuongeza kifungu kidogo kipya katika Kifungu cha 20 kinacholenga kuweka makosa na adhabu kwa ukiukwaji wa kifungu hiki kuhusiana na utoaji wa taarifa.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kumi na Tatu ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi, Sura ya 82. Marekebisho ya jumla yanapendekezwa ili kuhamishia jukumu la elimu ya ufundi stadi na mafunzo kwa Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi *(NACTE)*. Lengo la marekebisho haya ni kuiwezesha *VETA* kujikita katika jukumu lake la msingi la utoaji wa mafunzo ya ufundi stadi ili kuongeza ufanisi.

Mheshimiwa Spika, aidha, Kifungu cha 2 kinarekebishwa kwa lengo la kuboresha tafsiri ya baadhi ya misamiati, ambayo tafsiri zake zina upungufu na kufuta tafsiri za baadhi ya misamiati ambayo haitumiki tena, kutokana na marekebisho mengine yanayopendekezwa katika sheria hiyo. Sehemu hii pia inapendekeza kufanya marekebisho katika vifungu vya 4, 6, 13 na 27 na kufuta Vifungu vya 11 na

12, ili kuondoa jukumu la usimamizi na udhibiti wa elimu na mafunzo ya ufundi stadi kutoka kwa *VETA.* Kwa kuwa sasa jukumu hilo linapendekezwa kuhamishiwa *NACTE*.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kumi na Nne ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Fidia kwa Wafanyakazi, Sura ya 263, ambapo Kifungu cha 75 kinarekebishwa ili kuwezesha uzingatiaji wa sheria kwa hiari hususan kwa waajiri waliochelewa kujisajili kwa hofu ya kutozwa riba na marekebisho haya yanakusudia kuboresha mazingira ya biashara kwa waajiri.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo haya na kwa mara nyingine tena, naomba Bunge lako Tukufu liujadili Muswada huu wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 4) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 4*) *Bill*, 2021) na kuupitisha katika hatua ya Kusomwa kwa Mara ya Pili na ya Tatu na hatimaye marekebisho yanayopendekezwa yawe sehemu ya Sheria za Nchi.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

ISSN 0856 - 01001X

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA

No.9 ***3rd June, 2021***

BILL SUPPLEMENT

to the Gazette of the United Republic of Tanzania No. 9 Vol.101 dated 3rd June, 2021
Printed by the Government Printer, Dodoma by Order of Government

THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO. 4) ACT, 2021

ARRANGEMENT OF SECTIONS

Section *Title*

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

1. Short title.
2. Amendments of certain written laws.

PART II
AMENDMENT OF THE ELECTRONIC AND POSTAL COMMUNICATIONS ACT,
(CAP. 306)

3. Construction.
4. Amendment of section 13.
5. Amendment of section 20.
6. Amendment of section 23.
7. Amendment of section 116.
8. Amendment of section 137.

PART III
AMENDMENT OF THE JUDGES (REMUNERATION AND TERMINAL BENEFITS) ACT,
(CAP. 424)

9. Construction.
10. Addition of section 15A.

PART IV
AMENDMENT OF THE MEDICAL STORES DEPARTMENT ACT,
(CAP. 70)

11. Construction.
12. Amendment of long title.
13. General amendment.
14. Amendment of section 2.
15. Repeal and replacement of section 3.
16. Amendment of section 4.
17. Amendment of section 6.
18. Amendment of section 11.
19. Repeal and replacement of section 16.
20. Addition of section 16A.
21. Amendment of section 17.

PART V
AMENDMENT OF THE MINING ACT,
(CAP. 123)

22. Construction.
23. Amendment of section 4.
24. Amendment of section 10.
25. Amenment of section 18.
26. Amenment of section 83.
27. Amendment of section 90A.
28. Addition of section 132A.

PART VI
AMENDMENT OF THE NATIONAL COUNCIL FOR TECHNICAL EDUCATION ACT,
(CAP. 129)

29. Construction.
30. General amendment.
31. Amendment of section 2.
32. Amendment of section 5.
33. Amendment of section 6.
34. Addition of sections 23A and 23B.
35. Amendment of section 24.

PART VII
AMENDMENT OF THE NATIONAL HEALTH INSURANCE FUND ACT,
(CAP. 395)

36. Construction.
37. Amendment of section 3.

PART VIII

AMENDMENT OF NON-CITIZENS (EMPLOYMENT REGULATION) ACT,

(CAP. 436)

38. Construction.
39. Amendment of section 3.
40. Amendment of section 4.
41. Amendment of section 6.
42. Amendment of section 10.
43. Amendment of section 12.
44. Amendment of section 16.
45. Repeal and replacement section 19.
46. Amendment of section 22.
47. Amendment of Schedules.

PART IX

AMENDMENT OF THE POLITICAL SERVICE RETIREMENT BENEFITS ACT,

(CAP. 225)

48. Construction.
49. Amendment of section 8**.**

PART X

AMENDEMENT OF THE TANZANIA EXTRACTIVE INDUSTRIES (TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY) ACT

(CAP. 447)

50. Construction.
51. Amendment of section 5.

PART XI

AMENDMENT OF THE TANZANIA POSTS CORPORATION ACT,

(CAP. 303)

52. Construction.
53. Amendment of section 2.
54. Amendment of section 4.
55. Amendment of section 5.
56. Amendment of section 6.
57. Amendment of section 7.
58. Amendment of section 8.
59. Amendment of section 11.
60. Amendment of section 14.
61. Repeal and replacement of sections 16 and 17.
62. Addition of section 18.

PART XII
AMENDMENT OF THE UNIVERSAL COMMUNICATIONS SERVICE ACCESS ACT,
(CAP. 422)

63. Construction.
64. Amendment of section 3.
65. Amendment of section 5.
66. Amendment of section 7.
67. Amendment of section 9.
68. Amendment of section 18.
69. Amendment of section 20.
70. Amendment of section 23.

PART XIII
AMENDMENT OF THE VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING ACT,
(CAP. 82)

71. Construction.
72. Amendment of long title.
73. Amendment of section 2.
74. Amendment of section 4.
75. Amendment of Part III.
76. Amendment of section 6.
77. Amendment of section 13.
78. Repeal of sections 11 and 12.
79. Amendment of section 27.

PART XIV
AMENDMENT OF THE WORKERS COMPENSATION ACT,
(CAP. 263)

80. Construction.
81. Amendment of section 75.

NOTICE

This Bill to be submitted to the National Assembly is published for general information to the public together with a statement of its objects and reasons.

Dodoma,
2nd June, 2021

HUSSEIN A. KATTANGA
Secretary to the Cabinet

A Bill

for

An Act to amend certain written laws.

ENACTED by the Parliament of the United Republic of Tanzania.

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

Short title

1. This Act may be cited as the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 4) Act, 2021.

Amendment of certain written laws

2. The written laws specified in various Parts of this Act are amended in the manner specified in their respective Parts.

PART II
AMENDMENT OF THE ELECTRONIC AND POSTAL COMMUNICATIONS ACT, (CAP. 306)

Construction Cap. 306

3. This Part shall be read as one with the Electronic and Postal Communications Act, hereinafter referred to as the "principal Act"

Amendment of section 13

4. The principal Act is amended in section 13-

(a) by deleting the words "one year" appearing in subsection (2) and substituting for them the words "not more than two years"; and

(b) in subsection (3), by-
(i) deleting paragraphs (d), (e) and (f); and
(ii) renaming paragraph (g) as paragraph (d).

Amendment of section 20

5. The principal Act is amended in section 20(1) by deleting the words "a licence" and substituting for them the words "licence conditions".

Amendment of section 23

6. The principal Act is amended in section 23(1), by-
(a) deleting paragraph (d); and
(b) renaming paragraph (e) as paragraph (d).

Amendment of section 116

7. The principal Act is amended in section 116(3) by deleting the words "imports, distributes, or sells" appearing in paragraph (c) and substituting for them the words "imports or distributes".

Amendment of section 137

8. The principal Act is amended in section 137 by deleting subsection (1) and substituting for it the following:

"(1) No person shall possess any radio communication equipment except in accordance with a licence issued under this Act.".

PART III
AMENDMENT OF THE JUDGES (REMUNERATION AND TERMINAL BENEFITS) ACT,
(CAP. 424)

Construction Cap. 424

9. This Part shall be read as one with the Judges (Remuneration and Terminal Benefits) Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Addition of section 15A

10. The principal Act is amended by adding immediately after section 15 the following:

"Transmition of benefits

Cap. 371

Cap. 348

15A. Without prejudice to the powers of the Paymaster-General under the Public Service Social Security Fund Act and the Public Finance Act, the benefits prescribed under this Act and the Public Service Social Security Fund Act to which a retired Chief Justice, Justice of Appeal, Principal Judge or Judge and their respective spouses are entitled, shall be paid through the Office of the Chief Court Administrator.".

PART IV
AMENDMENT OF THE MEDICAL STORES DEPARTMENT ACT, (CAP. 70)

Construction Cap. 70

11. This Part shall be read as one with the Medical Stores Department Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of long title

12. The principal Act is amended in the long title by inserting the word "production" between the words "the" and "procurement".

General amendment

13. The principal Act is amended generally by deleting the words "drugs and other medical supplies", "medical supplies" and "pharmaceutical and other medical supplies" wherever they appear in the Act and substituting for them the words "health commodities".

Amendment of section 2

14. The principal Act is amended in section 2, by-

(a) deleting the definition of the term "approved drugs"; and

(b) inserting in the appropriate alphabetical order the following new definition:

""health commodities" includes medicines, medical supplies, equipment or diagnostics approved by the regulatory authority for the time being responsible for approving health commodities;".

Repeal and replacement of section 3

15. The principal Act is amended by repealing section 3 and replacing for it the following:

"Establishment of Department

(1) There shall continue to be a department known as the Medical Stores Department.

(2) The Department shall be a body corporate with perpetual succession and shall have a common seal and, in its own name, be capable of -

(a) suing and being sued;

(b) acquiring, holding and alienating movable and immovable property;

(c) borrowing and lending;

(d) entering into contract or other transaction; and

(e) doing all such other acts which a

body corporate may lawfully perform.”.

Amendment of section 4

16. The principal Act is amended in section 4 by deleting the word “procurement” wherever it appears in subsection (2) and substituting for it the words “production, procurement”;

Amendment of section 6

17. The principal Act is amended in section 6, by-

(a) deleting a “fullstop” appearing at the end of subsection (1) and substituting for it the following:

“as follows-

(a) one representative from the Ministry responsible for health matters;

(b) one representative from the Ministry responsible for regional administration and local government;

(c) one representative from the Ministry responsible for finance;

(d) a law officer representing the Office of the Attorney General;

(e) one representative from Tanzania Investment Centre;

(f) one representative of primary health care facility of local government authorities;

(g) one representative from Authority responsible for medical devices; and

(h) a representative from an umbrella association from private health facilities in Tanzania.”;

(b) adding immediately after subsection (1), the following:

“(2) In appointing members under subsection (1), the Minister shall have regards to at least the following requisite knowledge-

(a) accountancy;

(b) law;

(c) pharmacy;

(d) medicine or diagnostics;

(e) supply chain management; and

(f) InformationandCommunication Technology.”;

(c) renumbering subsections (2), (3) and (4) as subsections (3), (4) and (5) respectively;

(d) adding the words “for one further term” immediately after the word “re-appointment” appearing in subsection (3) as renumbered; and

(e) deleting the word “Act” appearing in subsection (5) as

renumbered and substituting for it the words "Act, except that such persons shall not vote.".

Amendment of section 11

Cap. 370

18. The principal Act is amended in section 11 by deleting the words "as the Minister may approve" and substituting for them the words "as may be determined pursuant to the Treasury Registrar (Powers and Functions) Act".

Repeal and replacement of section 16

19. The principal Act is amended by repealing section 16 and replacing for it the following:

"Procurement by Department

16. The Department shall procure health commodities in accordance with the law for the time being governing public procurement.".

Addition of section 16A

20. The principal Act is amended by adding immediately after section 16, the following:

"Powers to invest

16A. Subject to such directives as may be issued by the Treasury Registrar or any other relevant authority, the Board shall have powers to invest the funds of the Department subject to such conditions as may be prescribed under the Trustee Investments Act, in relation to investments of funds by trustees.".

Cap. 53

Amendment of section 17

21. The principal Act is amended in section 17, by-

(a) designating the content of subsection (1) as section 17; and

(b) deleting subsection (2).

PART V

AMENDMENT OF THE MINING ACT, (CAP. 123)

Construction Cap. 123

22. This Part shall be read as one with the Mining Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 4

23. The Principal Act is amended in section 4 by adding in the appropriate alphabetical order the following definition:

"gross value" means the market value of mineral or, minerals at the point of refining or sale or, in the case of consumption within Tanzania, at the point of delivery within Tanzania;".

Amendment of section 10

24. The principal Act is amended in section 10 by adding immediately after subsection (3) the following:

"(4) Without prejudice to the provisions of subsection (1), the Government and a holder of a mining licence or special mining licence may, for the purposes of ensuring Government's effective participation in the mining operations as contemplated in this section, establish a special arrangement in a manner prescribed in the regulations.".

Amenment of section 18

25. The principal Act is amended in section 18(4), by-

(a) deleting the words "five" and "ten" appearing in paragraph (a) and substituting for them the words "ten" and "fifty" appearing in paragraph (b) respectively; and

(b) deleting the words "twenty" and "fifty" and substituting for them the words "fifty" and "one hundred" respectively.

Amenment of section 83

26. The principal Act is amended in section 83, by-

(a) adding immediately after subsection (1) the following:

"(2) A broker's license shall authorise the holder a right to buy or acquire industrial minerals and building material in the manner prescribed in the regulations"; and

(b) renumbering subsection (2) as subsection (3).

Amendment of section 90A

27. The principlal Act is amended in section 90A, by-

(a) deleting the word "clearance" appearing in subsections (1), (2) and (4) and substituting for it the word "inspection" respectively;

(b) deleting the word "clearance" appearing in the first line of subsection (3) and substituting for it the word "inspection"; and

(c) deleting subsection (5).

Addition of section 132A

28. The principal Act is amended by adding immediately after section 132 the following:

"Compounding of offences

132A.-(1) Notwithstanding the provisions of this Act relating to penalties, where a person admits in writing that he has committed an offence under this Act, the Executive Secretary or a person authorised by him in writing may, at any time prior to the

commencement of the proceedings by a court of competent jurisdiction, compound such offence and order such person to pay a sum of money not exceeding two thirds of the amount of the fine to which such person would otherwise have been liable to pay if he had been convicted of such offence.

(2) Where the person fails to comply with the compounding order issued under this section within the prescribed period, the Executive Secretary or a person authorized by him may, in addition to the sum ordered, require the person to pay an interest at the rate prescribed in the regulations.

(3) Where the person fails to comply with subsection (2), the Executive Secretary may enforce the compounding order and interest accrued thereof in the same manner as a decree of a court.

(4) The Executive Secretary shall submit quarterly reports of all compounded offences under this section to the Director of Public Prosecutions.

(5) The forms and manner of compounding of offences shall be as prescribed in the regulations made under this Act.".

PART VI
AMENDMENT OF THE NATIONAL COUNCIL FOR TECHNICAL EDUCATION ACT, (CAP. 129)

Construction Cap.129

29. This Part shall be read as one with the National Council for Technical Education Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

General amendment

30. The principal Act is amended generally, by-

(a) deleting the words "technical education" wherever they appear in the Act and substituting for them the words "technical and vocational education and training";

(b) redesignating the title "National Council for Technical Education" wherever it appears in the Act as "National Council for Technical and Vocational Education and Training"; and

(c) deleting the words "technical institution" or "technical institutions", as the case may be, wherever they appear in the Act and substituting for them the words "technical and vocational training institution and centre" or "technical and vocational training institutions and centres", as the case may be, respectively.

Amendment of section 2

31. The principal Act is amended in section 2 by inserting in their appropriate alphabetical order the following new definitions:

""recognition of prior learning" means the process of evaluating skills and knowledge acquired outside the classroom for the purpose of recognizing competence against a given set of standards, competence or learning outcomes;

"vocational education and training" means training leading to a skilled occupation;

"vocational training centre" means a place or institution registered by the Council to offer vocational education and training;".

Amendment of section 5

32. The principal Act is amended in section 5(1)-

(a) in paragraph (b) by inserting the words "and vocational" between the words "technical" and "teachers";

(b) by deleting paragraph (c) and substituting for it the following:

"(c) to assist technical and vocational training institutions and centres in the transmission of knowledge, principles and training in the field of technical and vocational education and training for the benefit of the people of Tanzania;";

(c) in paragraph (i) by inserting the words "and vocational" between the words "technical" and "education";

(d) by adding immediately after paragraph (o) the following:

"(p) to establish zonal offices in various regions within Tanzania for proper performance of

its functions and serving the community at large;

(q) to regulate vocational education and training including short tailor-made course programmes and in-service training; and"; and

(e) by renaming paragraph (p) as paragraph (r).

Amendment of section 6

33. The principal Act is amended in section 6, by-

(a) deleting subsection (1) and substituting for it the following-

"(1) The Minister may, after consultation with the Council and the parent Ministry having mandate over the institution established under this Act, and by order published in the G*azette*, declare any institution accredited by the Council to be an autonomous institution".

(b) deleting subsection (3); and

(c) renumbering subsection (4) as subsection (3).

Addition of sections 23A and 23B

34. The principal Act is amended by adding immediately after section 23 the following-

"Construction of NACTE in other written laws

23A. Unless the context otherwise requires, any reference in any written law to "National Council for Technical Education" or by its acronym "NACTE" shall be construed as reference to "National Council for Technical and Vocational Education and Training" or by its acronym "NACTVET".

General penalty

23B. Any person who commits an offence under this Act in respect of which no penalty has been specifically provided shall be liable on conviction to a fine not exceeding three million shillings or to imprisonment for a term not exceeding three years or to both."

Amendment of section 24

35. The principal Act is amended in section 24(1)-

(a) by deleting paragraph (a) and substituting for it the following:

"(a) prescribing procedures for registration of technical and vocational training institutions and centres, qualified technicians and qualified technical and vocational teachers";

(b) adding immediately after paragraph (j) the following:

"(k) prescribing procedures for operating autonomous technical and vocational training institutions and centres;

(l) prescribing procedures for running vocational education and training short courses;

(m) prescribing procedures for recognition of prior learning; and";

(c) renaming paragraph (k) as paragraph (n).

PART VII

AMENDEMENT OF THE NATIONAL HEALTH INSURANCE FUND ACT, (CAP. 395)

Construction Cap. 395

36. This Part shall be read as one with the National Health Insurance Fund Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 3

37. The principal Act is amended in section 3, by-

(a) deleting the word "eighteen" appearing in the definition of the term "child" and substituting for it the words "twenty one"; and

(b) inserting the words "public institution, public corporation or parastatal" between the words "local government authority" and "but" appearing in the definition of the term "public servant".

PART VIII

AMENDMENT OF NON-CITIZENS (EMPLOYMENT REGULATION) ACT, (CAP. 436)

Construction Cap. 436

38. This Part shall be read as one with the Non-Citizens (Employment Regulation) Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 3

39. The principal Act is amended in section 3 by deleting the words "police officer" appearing in the definition of the term "authorised officer".

Amendment of section 4

40. The principal Act is amended in section 4(6) by deleting the words "Fourth" and substituting for them the word "Third".

Amendment of section 6

41. The principal Act is amended in section 6(1) by deleting the words "police officers".

Amendment of section 10

42. The principal Act is amended in section 10-

(a) in subsection (2), by-

(i) adding the words "subject to subsection (4)" immediately after the words "shall" appearing in the opening phrase;

(ii) deleting the word "Sixth" appearing in paragraph (a) and substituting for it the word "Fifth";

(b) by adding immediately after subection (3) the following:

"(4) For purposes of facilitating application of permits under this section, the Labour Commissioner may, subject to the prescribed regulations and after consultation with other relevant authorities, establish an electronic system for application and issuance of work permits."

Amendment of section 12

43. The principal Act is amended in section 12, by-

(a) deleting the words "set out in the Third Schedule to this Act" appearing in subsection (1) and substituting for them the words "and manner prescribed in the regulations";

(b) deleting the word "five" appearing in subsection (4) and substituting for it the word "eight";

(c) adding immediately after subsection (6) the following:

"(7) In the exercise of his powers under subsection (1) relating to attaching other conditions to the work permit, the Labour Commissioner may attach any condition regarding the finality of the permit where-

(a) the employer has requested the work permit for a limited duration;

(b) the non-citizen is about to complete his time of working in the country pursuant to section 12(4); or

(c) he considers it necessary for proper implementation of the provisions of this Act."

Amendment of section 16

44. The principal Act is amended in section 16(1) by deleting the word "Fifth" and substituting them with the word "Fourth".

Repeal and replacement section 19

45. The principal Act is amended by repealing section 19 and replacing for it the following:

"Incentives to investors

19.-(1) An applicant registered with the Tanzania Investment Centre and Export Processing Zone Authority may, save for the

requirement of payment prescribed fee, employ up to ten non-citizens without being subjected to the conditions prescribed under this Act.

(2) The provision of immigrant quota shall not preclude an applicant from employing other non-citizens provided that such employment complies to the employment ratio of one non-citizen to ten local employees and the applicant has satisfied the Labour Commissioner that the nature of his business demands such number of non-citizens.

(3) An applicant who is not registered with the Tanzania Investment Centre and Export Processing Zones Authority shall, unless where the nature of business of the applicant does not permit employment of local employees as per the required ratio be subjected to the requirement of creating employment opportunities at a ratio of one non-citizen to ten local employees."

Amendment of section 22

46. The principal Act is amended in section 22(2)-

(a) in paragraph (d), by inserting the words "of a non-citizen" between the words "arrival" and "in Tanzania" appearing in sub-paragraph (i);

(b) by adding immediately after paragraph (d) as amended the following:

"(e) prescribing for the manner and procedure for issuing work permit; and

(f) prescribing for the manner of granting incentives to investors pursuant to section 19."

Amendment of Schedules

47. The principal Act is amended in the Schedules, by-

(a) deleting the Third Schedule; and

(b) renaming the Fourth, Fifth and Sixth Schedules as Third, Fourth and Fifth Schedules respectively.

PART IX
AMENDMENT OF THE POLITICAL SERVICE RETIREMENT BENEFITS ACT, (CAP. 225)

Construction Cap. 225

48. This Part shall be read as one with the Political Service Retirement Benefits Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 8

49. The principal Act is amended in section 8, by-

(a) designating the contents of that section as subsection (1); and

(b) adding the following immediately after subsection (1) as designated:

"(2) Without prejudice to the powers of the appropriate authority under section 6(4) and for the purpose of facilitating transmission of benefits and services prescribed under this Act, the benefits or services to which a retired Speaker or retired Deputy Speaker and their respective spouses are entitled shall be paid through the Office of the National Assembly."

PART X
AMENDMENT OF THE TANZANIA EXTRACTIVE INDUSTRIES (TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY) ACT, (CAP. 447)

Construction Cap. 447

50. This Part shall be read as one with the Tanzania Extractive Industries (Transparency and Accountability) Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 5

51. This principal Act is amended in section 5-

(a) in subsection (1) by deleting the word "fifteen" and substituting for it the word "eight";

(b) in subsection (2), by-

(i) deleting the word "fifteen" appearing in the opening phrase and substituting for it the word "eight";

(ii) deleting the word "five" appearing in paragraph (a) and substituting for it the word "four";

(iii) deleting the word "five" appearing in paragraph (b) and substituting for it the word "two"; and

(iv) deleting the word "five" appearing in paragraph (c) and substituting for it the word "two".

PART XI
AMENDMENT OF THE TANZANIA POSTS CORPORATION ACT, (CAP. 303)

Construction Cap. 303

52. This Part shall be read as one with the Tanzania Posts Corporation Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 2

53. The principal Act is amended in section 2 by inserting in their appropriate alphabetical order the following definitions:

""Ministry" means the Ministry for the time being responsible for postal matters;

"universal postal services" means basic postal services within the United Republic which include the acceptance, conveyance and delivery of letters weighing up to 500gm, parcel and packets weighing up to 10kg.".

Amendment of section 4

54. The principal Act is amended in section 4(1), by -

(a) adding the words "of the Board of Directors" immediately after the word "Chairman" appearing in paragraph (f); and

(b) deleting paragraph (h).

Amendment of section 5

55. The principal Act is amended in section 5(5) by deleting the phrase "the Minister may, upon the recommendation of the Board determine" and substituting for it the words "as may be determined under the Treasury Registrar (Powers and Functions) Act".

Cap.370

Amendment of section 6

56. The principal Act is amended in section 6, by-

(a) deleting the words "and other employees" appearing in the marginal note; and

(b) deleting subsection (2) and substituting for it the following:

"(2) A person shall be eligible for appointment as Postmaster-General if such person-

(a) is a holder of at least a masters degree from a recognised university or its equivalence in management, law, economics, finance or engineering; and

(b) has experience of at least five years in senior managerial position in one or more of the fields refered to in paragraph (a) other relevant sectors.

(3) The Postmaster-General shall hold office for a term of five years and may, subject to satisfactory performance, be eligible for reappointment for one further term.".

Amendment of section 7

57. The principal Act is amended in section 7-

(a) in subsection (2) by deleting paragraph (d) and substituting for it the following:

"(d) that the Corporation provides for all reasonable facilities for transaction, transmission and delivery of postal, logistic, electronic, agency, financial and other services as it may deem fit."; and

(b) in subsection (3), by-

(i) deleting paragraph (f); and

(ii) renaming paragraphs (g) to (l) as paragraphs (f) to (k) respectively.

Amendment of section 8

58. The principal Act is amended in section 8-

(a) in subsection (1), by-

(i) deleting paragraph (c) and substituting for it the following:

"(c) to provide financial and agency services by means of electronic money transfer, currency exchange or such other means as may be appropriate to the Corporation;";

(ii) deleting a "full stop" appearing at the end of paragraph (d) and substituting for it a "semicolon"; and

(iii) adding immediately after paragraph (d) the following:

"(e) to perform any function relating to the operations and provision of universal postal services in the United Republic.";

(b) by adding immediately after subsection (3) the following:

"(4) The Corporation shall have exclusive postal right to-

(a) issue stamps;

(b) install private and posting letter boxes;
(c) use of the words "post office", "letter box" and "postage stamps"; and
(d) provide universal postal services.

(5) In the performance of its functions, the Corporation may employ new digitally-powered strategies where there is a connected network in order to deliver services to the end customers through digital channels.

Amendment of section 11

59. The principal Act is amended in section 11 by deleting the words "Minister responsible for finance and the Minister responsible for communications" wherever they appear in subsections (2) and (3) and substituting for them the words "Treasury Registrar and the Minister".

Amendment of section 14

60. The principal Act is amended in section 14 by deleting subsection (1) and substituting for it the following:

"(1) The Corporation may, upon consultation with the Minister, declare a dividend of such amount as shall be recommended by the Board of Directors and approved by the Treasury Registrar.".

Repeal and replacement of sections 16 and 17

61. The principal Act is amended by repealing sections 16 and 17 and replacing for them the following:

"Budget approval Cap. 439

16. Subject to provisions of the Budget Act, the Postmaster-General shall, in not less than three months before the end of each financial year, prepare and submit to the Board of Directors a budget estimate of income and expenditure for the following year.

Accounts and audit

17.-(1) The Corporation shall maintain accounting records as are required to comply with the requirements of this Act.

Cap. 257

(2) The provisions of the Public Corporations Act shall apply to the Corporation with respect to annual reports, accounts, audit, financial supervision and laying of reports before the National Assembly."

Addition of section 18

62. The principal Act is amended by adding immediately after section 17 the following:

"Powers to make regulations

18.-(1) The Minister may make regulations for the better carrying out of any of the provisions of this Act.

(2) Without prejudice to the generality of subsection (1), the Minister may make regulations for the better carrying out of postal digital services."

PART XII
AMENDMENT OF THE UNIVERSAL COMMUNICATIONS SERVICE ACCESS ACT,
(CAP. 422)

Construction Cap. 422

63. This Part shall be read as one with the Universal Communications Service Access Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 3

64. The principal Act is amended in section 3 by adding the words "and its infrastructure" at the end of the definition of the term "communication services".

Amendment of section 5

65. The principal Act is amended in section 5, by-

(a) adding immediately after paragraph (a) the following:
"(b) to support widespread access and use of internet;"; and

(b) renaming paragraphs (b) to (f) as paragraphs (c) to (g) respectively.

Amendment of section 7

66. The principal Act is amended in section 7-

(a) in subsection (2), by-
(i) deleting the word "ten" appearing in the opening phrase and substituting for it the word "seven"; and

(ii) deleting the word "eight" appearing in paragraph (b) and substituting for it the word "five";

(b) in subsection (3), by-
(i) adding the word "and" at the end of paragraph (d);
(ii) deleting paragraph (e) and substituting for it the following:
"(e) one representative from the private sector.";
(iii) deleting paragraph (f);

(c) by deleting subsection (4) and substituting for it the following:

"(4) The member referred to in paragraph (e) of subsection (3) shall be appointed from any of the following-

(a) broadcasting subsector;
(b) telecommunication subsector;
(c) postal subsector; or
(d) a local association which has its membership in either one of the subsectors referred to in paragraphs (a) to (c).";

(d) in subsection (5) by deleting the words "by the Minister upon recommendation of the Fund" and substituting for them the phrase "pursuant to the Treasury Registrar (Powers and Functions) Act".

Cap. 370

Amendment of section 9

67. The principal Act is amended in section 9 by deleting subsection (3) and substituting for it the following:

"(3) The Manager shall, on such terms and conditions of service, be appointed to serve for a term of five years which may be renewed for one further term.".

Amendment of section 18

68. The principal Act is amended in section 18(1) by deleting the phrase "all holders of communication licences" and substituting for it the phrase "a person licensed by the Authority to provide communication services and a holder of electronic money issuer certificate or license issued by the Bank of Tanzania".

Amendment of section 20

69. The principal Act is amended in section 20, by-

(a) designating the content of section 20 as subsection (1);
(b) adding immediately after subsection (1) as designated the following:

"(2) Any person who, upon request of the Fund-

(a) fails without reasonable cause to provide any information requested;
(b) obstructs the Fund from obtaining information requested; or
(c) provides information that is false or misleading,

commits an offence and is liable on conviction to a fine of not less than one million shillings but not exceeding ten million shillings or to imprisonment for a term of not exceeding six months or to both.".

Amendment of section 23

70. The principal Act is amended in section 23(1), by-

(a) adding immediately after paragraph (c) the following:

"(d) such sum of money obtained from investments by the Fund;"; and

(b) renaming paragraphs (d) and (e) as paragraphs (e) and (f) respectively.

PART XIII
AMENDMENT OF THE VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING ACT,
(CAP. 82)

Construction Cap. 82

71. This Part shall be read as one with the Vocational Education and Training Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of Long Title

72. The principal Act is amended in the Long Title by deleting the words "for the regulation".

Amendment of section 2

73. The principal Act is amended in section 2-

(a) in the definition of the term "apprentice" by deleting the word "Board" and substituting for it the phrase "regulatory authority responsible for vocational education and training";

(b) in the definition of the term "Director" by deleting the words "Vocational Education and Training" and substituting for them the words "the Authority";

(c) by deleting the definition of the terms "inspector", "Regional Board" and "trade test";

(d) in the definition of the term "Vocation Training Centre" by deleting the words "including a trade school"; and

(e) by inserting in its appropriate alphabetical order, the following new definition:

""district vocational training centre" means a vocational training centre designated or established to provide vocational skills at district level;".

Amendment of section 4

74. The principal Act is amended in section 4-

(a) in subsection (1), by-

(i) deleting paragraph (i); and

(ii) renaming paragraphs (j) to (n) as paragraphs (i) to (m) respectively; and

(b) by deleting the words "and Vocational Training Centre" appearing in subsection (2) and substituting for them a "comma" and the words "vocational

training centre and district vocational training centre."

Amendment of Part III

75. The principal Act is amended in the heading to Part III by deleting the words "AND REGIONAL BOARDS".

Amendment of section 6

76. The principal Act is amended in section 6-

(a) in subsection (2)-

(i) by deleting the words "Regional Boards and Trade Advisory Committees" appearing in paragraph (e) and substituting for them the phrase "Trade Advisory Committees and any committee established under subsection (3)";

(ii) by deleting paragraph (f) and substituting for it the following:

"(f) designate any training centre of the Authority to be vocational teachers training college, regional vocational training and service centre, vocational training centre or district vocational training centre; and";

(iii) in paragraph (g), by-

(aa) deleting the words "the trade testing system" and a "comma" appearing in subparagraph (ii);

(bb) deleting subparagraph (iii);

(cc) renaming subparagraphs (iv) to (vii) as subparagraphs (iii) to (vi) respectively; and

(b) by adding immediately after subsection (2), the following:

"(3) The Board shall, for the purpose of facilitation of performance of its functions under this Act, establish such number of committees to perform specific functions as the Board may determine.

(4) The committees established under subsection (1) shall perform the functions of the Board upon such terms and conditions as the Board may determine.".

Repeal of sections 11 and 12

77. The principal Act is amended by repealing sections 11 and 12.

Amendment of section 13

78. The principal Act is amended in section 13(2), by-

(a) deleting the words "Regional Board" appearing in paragraph (c) and substituting for them the words

"regulatory authority responsible for vocational education and training";

(b) deleting the words "to conduct trade test" appearing in paragraph (d) and substituting for them the words "to conduct examinations"; and

(c) deleting the words "to support the development" appearing in paragraph (h) and substituting for them the words "provide training on".

Amendment of section 27

79. The principal Act is amended in section 27(2) by deleting the words "Regional Boards and of a" and substituting for them the word "the".

PART XIV
AMENDMENT OF THE WORKERS COMPANSATION ACT,
(CAP. 263)

Construction Cap. 263

80. This Part shall be read as one with the Workers Compansation Act, hereinafter referred to as the principal Act.

Amendment of Section 75

81. The principal Act is amended in section 75 by adding immediately after subsection (4) the following:

"(5) Notwithstanding the provisions of subsection (2), the Minister may, upon recommendation of the Board, waive partially or wholly the accrued interest on overdue assessement to an employer".

OBJECTS AND REASONS

This Bill proposes to amend Thirteen Written laws, namely: the Electronic and Postal Communications Act, Cap 306, the Judges (Remuneration and Terminal Benefits) Act, Cap. 424, the Medical Stores Department Act, Cap. 70, the Mining Act, Cap. 123, the National Council for Technical Education Act, Cap. 129, the National Health Insurance Fund Act, Cap. 395, the Non-Citizens (Employment Regulation) Act, Cap. 436, the Political Service Retirement Benefits Act, Cap. 225, the Tanzania Extractive Industries (Transparency and Accountability) Act, Cap. 447, the Tanzania Posts Corporation Act, Cap. 303, the Universal Communications Service Access Act, Cap. 422, the Vocational Education and Training Act, Cap. 82 and the Workers Compensation Act, Cap. 263. The proposed amendments intend to keep the respective laws up todate with changes so far observed in their implementation.

The Bill is divided into Fourteen Parts.

Part I deals with Preliminary Provisions which include the title of the Bill and the manner in which the laws proposed to be amended, are amended in their respective Parts.

Part II of the Bill proposes to amend various provisions of the Electronic and Postal Communications Act, Cap 306. It is proposed to amend section 13 in order to extend the duration for construction permit from one year to two years. The practice has shown that the period of one year is too short to complete the intended construction. The amendments to this section are further intended to remove a non-commercial services category of licence as the practice has shown that this category of license has no users. It is further proposed to amend section 20 by replacing the concept “modification of license conditions” for “modification of license” as what is modified under the provisions of that section is conditions and not licence. The amendments on sections 23, 116 and 137 are intended to remove a license for sale of electronic equipment as the mischief for these sections can now be achieved through TTMS.

Parts III and IX of the Bill propose amendment to the Judges (Remuneration and Terminal Benefits) Act, Cap. 424 and the Political Service Retirement Benefits, Act Cap. 225 repectively. The objective of the amendments is to facilitate the transmission of prescribed benefits and services of retirees under those laws through their respective offices to which they served.

Part IV of the Bill proposes amendments to the Medical Stores Department Act, Cap. 70. The amendments aim at allowing Medical Stores Department to engage in production of pharmaceuticals in order to improve availability of medical supplies, equipment and diagnostics in health facilities. The term "health commodities" which includes "medical supplies" has been preferred for usage in lieu of the word "drugs" which plainly connotes illicit drugs. Proposed amendments to section 3 intend to change the legal status of the Department to a legal entity. As a result of this change, the Department will be able to sue, be sued, own property and enter into contractual arrangements in its own capacity and hence, this will enhance its efficiency especially in the new engagement of production.

Further, several amendments are proposed regarding the Board, whereas amendments to section 6 aim at including skill-mix of its members and to limit their tenure to prevent monopoly and attract novelty and thus enhancing the performance of its functions as a whole. It is proposed to amend section 11 in order to align it with the provisions of the Treasury Registrar (Power and Functions) Act, Cap. 370 in relation to approval of allowances or fees payable to members of the Board. Further to that, the amendments propose to introduce a new section 16A with view to making better provisions relating to the mandate of the Department to invest.

It is further proposed that section 16 regarding procurement and section 17 regarding terminal benefits of employees of department be amended to align them with the provisions of the Public Procurement Act, Cap. 410.

Part V of the Bill proposes to amend the Mining Act, Cap. 123. Sections 4 and 90A are amended to provide for interpretation of the term "gross value" for all provisions within which the term applies. Section 10 is proposed to be amended by adding subsection (4) so as to strengthen the Government's participation in the management of its

16% free carried interest shares in mining companies holding mining licences or special mining licences. Further, the amendments intend to facilitate establishment of special arrangements which entitle the Government to directly participate in the mining operations for the puposes of safeguarding the interests of the Government.

Section 18(4) is proposed to be amended by increasing the amount of fine to enhance deterrence against commission of the offence under that section. Section 83 is amended by introducing a provision to recognise under the broker's licence the right to buy or acquire industrial minerals and building materials other than the right to buy or acquire gemstone or gold as already provided in section 83(1). The objective of the amendment is to facilitate trade and collection of Government revenue.

This Part further proposes to introduce a new section 132A with a view to allow the compounding of certain offences under the Act. The objective is to ensure the expeditious resolution of those offences summarily against an offender who voluntarily admits.

Part VI proposes to amend the National Council for Technical Education Act, Cap. 129 to extend its regulatory mandate to cover vocational education and training as well. In that vein, the Council will now be referred to as the "National Council for Technical and Vocational Education and Training" or by its acronym "NACTVET". Amendment of section 6 aims to empower the Minister to declare any institution accredited by the Council to be an autonomous institution after consultation with the respective ministry. Further to that, the proposed amendments intend to provide for general penalty against a person who contravenes the provisions of the Act to which no specific penalty is prescribed.

Part VII of the Bill proposes to amend the National Health Insurance Fund Act, Cap. 395. This Part proposes to amend the definition of the terms "child" in order to increase the age under which a child shall continue to enjoy benefits provided by the Fund. The definition of the term "public servant" is also amended in order to widen the coverage of health insurance to public servants in public institutions, public corporations and parastatal organizations who are currently not clearly covered by the Act.

It is proposed to amend section 25 in order to make provision for all moneys paid to a public health facility to be deposited directly into the account of the health facility with a view to facilitating effective utilisation of its funds and enable the health facility to effectively discharge its financial obligations. It is further proposed to amend section 27 so as to introduce a new paragraph (e) with the view to monitoring fraudulent practices against the Fund by health facilities with whom the Fund enters into agreement.

Part VIII proposes for Amendment of the Non-Citizens (Employment Regulations) Act. Cap. 436 with a view to ensuring that there is a simplified and improved manner of issuing work permits to non-citizens worker as incentive to foreign and local investors who have decided to utilize non-citizen employees. It is proposed to amend section 12 in order to extend time limit for applicants willing to work in the Country from the current five years to eight years, which, the applications have to be done on renewal basis from each twenty-four months.

Further to that, the proposed amendments empower the Labour Commissioner to attach conditions to work permits with finality effect depending on a number of circumstances, one being the request by the applicant to stay in the country for a specific period of time.

It is proposed to repeal and replace section 19 of the Act in order to provided special incentives to investors. The proposed amendments extend the immigrant quota from the current five employees to ten employees who shall stay in the country working during the whole period of investment. Further to that the investor employing ten local employees shall also be entitled to employ one non-citizen employee. It is proposed to amend of section 22 of the Act to enable the Minister to make Regulations which shall regulate the manner and processes of issuing work permits and incentives to investors.

Part X proposes to amend section 5 of the Tanzania Extractive Industries (Transparency and Accountability) Act, Cap. 447 relating to the composition of the Committee in order to reduce the number of members of the Committee from fifteen to nine. This aims at reducing the administrative costs and enhancing efficiency of the Committee.

Part XI of the Bill proposes amendments to the Tanzania Posts Corporation Act, Cap. 303 in order to align the operations of the Corporation with the standards and practices of public corporations and align it with technological advancements in postal services. It is proposed to add under section 2 definition of new terminologies introduced in the Act by various proposed amendments. Further, the Bill proposes amendment of section 4 for consistency with the requirement of section 6(1). Section 5(5) is amended to align its provisions with laws governing public corporations especially in relation to determination of remuneration and allowances of Board members. Section 6 is proposed to be amended with the view to providing for criteria for appointment and tenure of office for Postmaster-General. Section 8 is proposed to be amended to afford the Corporation exclusive mandate on certain postal rights as provided for in the Postal Policy and the Universal Postal Union. It is also proposed to empower the Minister to make regulations for the better carrying out of the provisions of the Act.

Part XII of the Bill proposes amendments to the Universal Communications Service Access Act, Cap. 422. It is proposed to amend the Act generally in order to broaden the meaning of the term "communications services" to include its infrastructure for the purposes of incorporating other players providing infrastructure services within the communication services. Amendments are proposed to be made to section 5 for the purpose of enhancing access to universal communication by supporting widespread access in urban and rural areas along with the use of internet. It is further proposed to amend section 7 in order to reduce the number of Board members to seven; and to prescribe required qualifications and sectors from which such members will be appointed. This aims at reducing the administrative costs and enhancing efficiency of the Board. Proposed amendment of section 9(3) places a limit on the renewal of term in office of the Manager.

Amendments are proposed in section 18 (1) by removing ambiguity resulting from the words "holders of communication licence" and instead incorporating all categories of persons currently paying to TCRA for provision of communication services. The purposes of the amendment is to facilitate the payment of Universal Service Levy. In furtherance to that, subsection (4) is amended by improving the definition of the term "operator's eligible revenue" specifically for

Mobile Network Operators for the purposes of progressive increase of Universal Service Levy.

Part XIII of the Bill proposes amendments to the Vocational Education and Training Act, Cap. 82 in order to transfer the regulatory role of the Vocational Education and Training Authority (VETA) to the National Council for Technical Education (NACTE). The proposed amendments will enable VETA to concentrate on provision of training and management of its centers and cease from regulating its own institutions. This Part further proposes amendment to sections 4, 6, 13 and 27 and to repeal section 11 and 12 so as to enable VETA to forgo its dual conflicting roles of provision of vocational education and training and regulation of vocational centers.

Part XIV of the Bill proposes to amend the Workers Compensation Act, Cap. 263. Section 75 is therefore amended with a view to increase voluntary compliance to employers in default and safeguard their business environment by protecting their capital.

MADHUMUNI NA SABABU

Muswada huu unapendekeza marekebisho katika Sheria Kumi na Tatu ambazo ni; Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306, Sheria ya Stahili na Mafao ya Kustaafu ya Majaji, Sura ya 424, Sheria ya Idara ya Bohari ya Dawa, Sura ya 70, Sheria ya Madini, Sura ya 123, Sheria ya Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi, Sura ya 129, Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, Sura ya 395, Sheria ya Uratibu wa Ajira za Wageni, Sura ya 436, Sheria ya Mafao ya Kustaafu ya Viongozi wa Kisiasa, Sura ya 225, Sheria ya Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali za Madini, Mafuta na Gesi Asilia Sura ya 447, Sheria ya Shirika la Posta Tanzania, Sura ya 303, Sheria za Huduma za Mawasiliano kwa Wote, Sura ya 422, Sheria ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi, Sura ya 82 na Sheria ya Fidia kwa Wafanyakazi, Sura ya 263. Mapendekezo ya marekebisho yanalenga kuondoa mapungufu ambayo yamejitokeza katika Sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika Sheria hizo.

Muswada huu umegawanywa katika Sehemu Kumi na Nne.

Sehemu ya Kwanza inahusu Masharti ya Utangulizi ambayo yanajumuisha Jina la Muswada na namna ambavyo Sheria zinazopendekezwa kurekebishwa, zilivyorekebishwa katika Sehemu husika.

Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza marekebisho katika vifungu mbalimbali vya Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306. Inapendekezwa kufanya marekebisho katika kifungu cha 13 ili kuongeza muda wa kibali cha ujenzi wa minara kutoka mwaka mmoja hadi miaka miwili. Hatua hii inatokana na uzoefu uliopatikana katika utekelezaji wa masharti hayo ambapo imebainika kuwa kipindi cha miezi 12 ni kidogo kuweza kukamilisha ujenzi huo. Marekebisho mengine katika kifungu hicho yanalenga kufuta leseni ya huduma zisizo za kibiashara kwa kuwa uzoefu unaonesha kuwa leseni hii haitumiki na haina waombaji kwa kuwa kwa mazingira ya Sekta ya Mawasiliano leseni zinazotumika ni zile za kibiashara tu. Aidha, inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 20 ili kufuta dhana ya kurekebisha leseni na badala yake kuweka dhana iliyokusudiwa ambayo ni kuboresha masharti ya leseni kwa kuwa kinachoboreshwa ni masharti ya leseni na siyo leseni.

Marekebisho katika vifungu vya 23, 116 na137 yanakusudia kufuta leseni ya uuzaji wa vifaa vya kielektroniki vya simu. Lengo la leseni hii ilikuwa kudhibiti uuzaji wa simu za kughushi hata hivyo kwa sasa Mamlaka ya Mawasiliano imeweka mfumo mwingine wa kielektroniki wa udhibiti huo. Marekebisho mengine yanapendekezwa katika vifungu vya 73 na 81 ili kurahisiha utaratibu wa kuingia na kutoka katika soko la masafa kwa kuweka masharti yatakayoruhusu uhamishaji kwa njia ya kielektroniki wa namba na anwani za masafa.

Sehemu za Tatu na Tisa za Muswada zinapendekeza marekebisho ya Sheria ya Stahili na Mafao ya Kustaafu ya Majaji, Sura ya 424 na Sheria ya Mafao ya Kustaafu ya Viongozi wa Kisiasa, Sura ya
225. Madhumuni ya marekebisho katika Sheria hizo ni kuwezesha utolewaji wa mafao na stahili za Wastaafu katika Sheria hizo kufanyika kupitia Ofisi walizokuwa wakihudumu.

Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekeza marekebisho kwenye Sheria ya Bohari ya Dawa, Sura ya 70. Marekebisho yanalenga

kuiwezesha Idara ya Bohari ya Dawa kufanya uzalishaji wa dawa ili kuboresha upatikanaji wa dawa, vifaa tiba, mitambo na uchunguzi katika shughuli za afya. Kifungu cha 3 kinarekebishwa ili kuipa Idara hadhi ya utu wa kisheria na hivyo kuiwezesha Idara hiyo kushtaki, kushtakiwa, kumiliki mali na kuingia katika makubaliano ya kibiashara. Hatua hii itaongeza tija na ufanisi wa Idara hiyo hususan wakati huu ambapo inakusudia kuingia katika uzalishaji na uwekezaji.

Kifungu cha 6 kinarekebishwa kwa kuweka sifa zinazopaswa kuzingatiwa wakati wa kuteua wajumbe wa Bodi. Kifungu cha 11 kinapendekezwa kurekebishwa ili malipo au ada zinazolipwa kwa Wajumbe wa Bodi zilipwe kwa mujibu wa Sheria ya Mamlaka na Majukumu ya Msajili wa Hazina, Sura ya 370.

Inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 16A kwa lengo la kuboresha na kuimarisha masharti kuhusu uwekezaji unaofanywa na Idara ili kuiwezesha Idara kuwekeza kwa tija. Vifungu vya 16 na 17 vinarekebishwa ili kukidhi matakwa ya Sheria ya Ununuzi wa Umma, Sura ya 410.

Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Madini, Sura ya 123. Vifungu vya 4 na 90A vinarekebishwa kwa kuweka tafsiri ya neno “thamani ghafi” liweze kutumika popote katika Sheria ambapo neno limetumika ili kuweka maana iliyokusudiwa. Inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 10 kwa kuongeza kifungu kidogo cha (4) cha Sheria hiyo ili kuimarisha mfumo wa ushiriki wa Serikali katika kusimamia hisa za Serikali zinazotolewa na Makampuni ya Madini yanayomiliki Leseni kubwa na za Kati. Aidha, marekebisho haya yanakusudia kutambua kisheria utaratibu ambao umekuwa ukitumiwa na Serikali kwa sasa wa kushiriki moja kwa moja katika shughuli za uendeshaji wa kampuni ambazo Serikali inamiliki hisa asilimia 16 kwa mujibu wa kifungu cha 10 cha Sheria hiyo kwa lengo la kulinda maslahi ya Serikali. Kifungu cha 18(4) kinarekebishwa kwa kuongeza adhabu chini ya kifungu hicho kwa lengo la kudhibiti ukiukwaji. Kifungu cha 83 kinarekebishwa ili kutambua, katika leseni ya madalali wa madini (Broker’s license), haki ya madalali kununua madini ya ujenzi na madini ya viwandani kwa lengo la kukuza biashara ya madini na ongezeko la mapato ya Serikali.

Sehemu hii pia inapendekeza kuongeza kifungu cha 132A kuruhusu ufililishaji wa makosa mbalimbali ili kuwezesha utatuzi wa haraka wa migogoro dhidi ya ukiukwaji.

Sehemu ya Sita ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi, Sura ya 129 ili kulipa Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi jukumu la udhibiti wa elimu na mafunzo ya ufundi stadi. Kutokana na mabadiliko hayo, Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi litaitwa "Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Ufundi Stadi" au kwa kifupi chake "NACTVET". Kifungu cha 6 kinarekebishwa kwa lengo la kumpa Waziri mamlaka, baada ya kushauriana na Wizara zinazohusika na taasisi, kuitangaza taasisi iliyopewa ithibati na Baraza kuwa chombo kinachojitegemea. Vilevile, marekebisho yanayopendekezwa yanakusudia kuweka adhabu ya jumla kwa mtu anayekiuka masharti ya Sheria kwa makosa ambayo hayana adhabu mahsusi iliyoainishwa.

Sehemu ya Saba ya Muswada inapendekeza marekebisho kwenye Sheria ya Mfuko wa Bima ya Afya, Sura 395. Katika kifungu cha 3 inapendekezwa kurekebisha tafsiri ya msamiati wa "mtoto" ili kuongeza umri wa mtoto kufikia miaka 21 kwa lengo la kuongeza muda wa mtoto kuendelea kunufaika na huduma za bima ya afya zitolewazo na mfuko. Hali kadhalika, inapendekezwa kufanya marekebisho katika msamiati wa "mtumishi wa umma" ili kuongeza wigo wa wanufaika kwa kujumuisha watumishi katika mashirika na taasisi za umma.

Kifungu cha 25 kinarekebishwa kwa lengo la kuweka utaratibu ambao fedha zote zinazolipwa na Mfuko kwa vituo vya umma vya kutolea huduma za afya zitaingizwa moja kwa moja katika akaunti ya vituo hivyo ili kuwezesha matumizi sahihi ya fedha zake na kuwezesha kutimiza wajibu wake wa kifedha kwa wakati. Sehemu hii inapendekeza kurekebisha kifungu cha 27 kwa lengo la kuboresha utaratibu wa ufuatiliaji wa vitendo vya udanganyifu vinavyofanywa na vituo vya kutolea huduma za afya vilivyoingia makubaliano na Mfuko kutoa huduma.

Sehemu ya Nane inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Uratibu wa Ajira za Wageni, Sura ya 436 ili kuhakikisha kuwa utaratibu wa utoaji wa vibali vya kufanya kazi kwa wageni nchini unaboreshwa ili kuwafanya wawekezaji wa ndani na nje ya nchi kutumia wajuzi wa kigeni ambao huacha ujuzi huo nchini.

Marekebisho katika kifungu cha 12 yanakusudia kuongeza muda wa mfanyakazi wa kigeni kufanya kazi nchini kutoka miaka mitano ya sasa mpaka miaka nane akiwa na uwezo wa kuhuisha maombi ya kibali hicho kila baada ya miezi ishirini na nne. Mapendekezo haya yanakusudia kumwezesha Kamishna wa Kazi kuweka masharti mahususi ya ukomo wa vibali kwa kuzingatia mazingira halisi ya maombi husika, mfano kutoa kibali kwa muda maalum kutokana na mahitaji ya mwombaji wa kibali husika.

Inapendekezwa kufuta na kuandika upya kifungu cha 19 cha Sheria hii kwa lengo la kuongeza vivutio vya uwekezaji kwa kuongeza idadi ya wafanyakazi wa kigeni wanaokusudiwa kuajiriwa nchini kutoka wafanyakazi watano hadi kufikia wafanyakazi kumi kulingana na kiasi cha uwekezaji husika. Pamoja na wafanyakazi kumi kama kivutio, wawekezaji pia watawezeshwa kuajiri mfanyakazi mmoja wa kigeni kwa kila wafanyakazi kumi raia wa Tanzania ambao wataajiriwa katika uwekezaji huo. Kifungu hiki pia kinafafanua wazi kuwa wafanyakazi wa kigeni watakaoajiriwa kwa mujibu wa kifungu hicho wataendelea kuwepo nchini wakifanya kazi katika kipindi chote cha uwekezaji husika.

Marekebisho ya kifungu cha 22 yanakusudia kumwezesha Waziri kutunga Kanuni (Regulations) ambazo zitaruhusu maombi ya vibali kwa njia ya kielektroniki**.**

Sehemu ya Kumi inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali za Madini, Mafuta na Gesi Asilia, Sura ya 447 ambapo kifungu cha 5 kinachohusu muundo wa Kamati kinarekebishwa. Marekebisho yaliyopendekezwa ni kupunguza idadi ya wajumbe wa Kamati kutoka wajumbe kumi na tano hadi kufikia tisa kwa lengo la kupunguza gharama za uendeshaji na kuwa sanjari na msimamo wa Serikali kuhusiana na vyombo kwa na wajumbe wasiozidi tisa isipokuwa wasipungue watano.

Sehemu ya Kumi na Moja inapendekeza marekebisho kwenye Sheria ya Shirika la Posta Tanzania, Sura ya 303 ili kuliwezesha Shirika la Posta kufanya shughuli zake kwa kuzingatia viwango na taratibu za uendeshaji wa mashirika ya umma na kulifanya Shirika hilo liendane na maendeleo na mabadiliko ya kiteknolojia katika utoaji wa huduma za posta. Kifungu cha 2 kinarekebishwa kwa kuongeza misamiati mipya

iliyotumika katika Sheria kwa kuzingatia marekebisho yanayopendekezwa. Vilevile, kifungu cha 4 kinapendekezwa kurekebishwa ili masharti yake yaendane na matakwa ya kifungu cha 6(1) kinachohusu mamlaka ya uteuzi wa Mkuu wa Posta. Kifungu cha 5(5) kinapendekezwa kurekebishwa ili kuianisha masharti ya kifungu hicho na masharti ya Sheria nyingine zinazosimamia mashirika ya umma hususan katika eneo la malipo na posho kwa wajumbe wa Bodi.

Sehemu hii pia inapendekeza kurekebisha kifungu cha 6 kwa lengo la kuweka vigezo vya uteuzi na muda wa kuwa madarakani wa Mkuu wa Posta. Kifungu cha 8 kinapendekezwa kurekebishwa ili kulipa Shirika haki za kipekee za huduma mbalimbali za posta ili kuendana na masharti ya Sera ya Posta na Jumuiya ya Umoja wa Posta. Vilevile, inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 18 ili kumpa Waziri mwenye dhamana mamlaka ya kutunga kanuni kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa masharti ya Sheria hii.

Sehemu ya Kumi na Mbili ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, Sura ya 422. Istilahi “huduma za mawasiliano” katika kifungu cha 3 inarekebishwa kwa lengo la kupanua wigo wa maneno hayo kujumuisha huduma za miundombinu ili kuwajumuisha wadau wengine wanaotoa miundombinu ya mawasiliano katika huduma za mawasiliano. Aidha, marekebisho yanapendekezwa katika kifungu cha 5 kwa lengo la kuboresha upatikanaji wa huduma ya mawasiliano kwa maeneo mengi zaidi mjini na vijijini pamoja na matumizi ya intaneti (mtandao).

Sehemu hii pia inapendekeza marekebisho ya kifungu cha 7 ili kupunguza idadi ya wajumbe wa Bodi mpaka kufikia saba na kuainisha sifa za wajumbe wa Bodi na maeneo wanakotakiwa kutoka. Hatua hii inalenga kupunguza gharama za uendeshaji na kuboresha utendaji wa Bodi kwa ujumla. Marekebisho ya kifungu cha 9(3) yanalenga kuweka ukomo wa muda wa kushika madaraka ya Meneja.

Marekebisho yanapendezwa katika kifungu 18(1) kwa kuondoa utata unaotokana na maneno “wamiliki wa leseni za mawasiliano” na badala yake kujumuisha madaraja yote ya watu wanaolipia huduma ya mawasiliano TCRA. Madhumuni ya marekebisho ni kuwezesha ulipaji wa tozo ijulikanayo kama “Univeral Service Levy”. Kufuatia hayo, kifungu kidogo cha (4) kinarekebishwa kwa kuboresha tafsiri ya istilahi “operator’s eligible revenue” hususani kwa Waendeshaji wa Mitandao

ya Simu za Mikononi kwa lengo la ongezeko endelevu la tozo tajwa. Aidha, inapendekezwa kuongeza kifungu kidogo kipya katika kifungu cha 20 kinacholenga kuweka makosa na adhabu kwa ukiukwaji wa kifungu hiki kuhusiana na utoaji taarifa.

Sehemu ya Kumi na Tatu ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi, Sura ya 82. Marekebisho ya jumla yanapendekezwa ili kuhamisha jukumu la elimu ya ufundi stadi na mafunzo kwa Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi (NACTE). Lengo la marekebisho haya ni kuiwezesha VETA kujikita katika jukumu lake la msingi la utoaji wa mafunzo ya ufundi stadi ili kuongeza ufanisi.

Kifungu cha 2 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuboresha tafsiri ya baadhi ya misamiati ambayo tafsiri zake zina mapungufu na kufuta tafsiri ya baadhi ya misamiati ambayo haitumiki tena kutokana na marekebisho mengine yanayopendekezwa katika Sheria. Sehemu hii pia inapendekeza kufanya marekebisho katika vifungu vya 4, 6, 13 na 27 na kufuta vifungu vya 11 na 12 ili kuondoa jukumu la usimamizi na udhibiti wa elimu na mafunzo ya ufundi stadi kutoka kwa VETA kwa kuwa sasa jukumu hilo linapendekezwa kuhamishiwa NACTE.

Sehemu ya Kumi na Nne ya Muswada inapendekeza marekebisho ya Sheria ya Fidia kwa Wafanyakazi, Sura ya 263 ambapo kifungu cha 75 kinarekebishwa ili kuwezesha uzingatiaji wa Sheria kwa hiari hususani kwa waajiri waliochelewa kujisajili kwa hofu ya kutozwa riba. Marekebisho haya yanatarajia kuboresha mazingira ya biashara kwa waajiri na kulinda mitaji yao.

Dodoma,
01 Juni, 2021

ADELARDUS L. KILANGI
Mwanasheria Mkuu wa Serikali

SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE HON. ADERLADUS L. KILANGI, THE ATTORNEY GENERAL AT THE SECOND READING OF THE BILL ENTITLED "THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO. 4) ACT, 2021"

(Made under S.O. 99(10))

A Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 4) Act, 2021 is amended as follows:

A: By deleting Clause 8 and substituting for it the following:

"Amendment of section 137

8. The principal Act is amended in section 137, by-

(a) deleting subsection (1) and substituting for it the following:

"(1) No person shall possess any radio communication equipment except in accordance with a licence issued under this Act."; and

(b) adding immediately after subsection (2) the following:

"(3) For the purpose of this section, the term "radio communication equipment" means-

(a) SIM Box;

(b) signal jarmer equipment; or

(c) any other related equipment that is capable of facilitating-

(i) signal jarming; or

(ii) the passing of traffic.

B: In Clause 12 by adding the words "and a comma (,)" immediately before the word "between".

C: In Clause 28 by deleting subsection (5) of the proposed section 132A and substituting for it the following:

"(5) The moneys charged under this section shall, unless otherwise directed by the Minister responsible for finance, be paid into the Consolidated Fund.

(6) Where an offence is compounded in accordance with subsection (1) and proceedings are brought against the offender for the same offence, it shall be a good defence for the offender to prove to the satisfaction of the court that the offence with which the offender is charged has been compounded under subsection (1).

(7) The sum to be charged for every compoundable offence and the forms and manner of compounding of such offences shall be as prescribed in the regulations made under this Act.".

D: In Clause 42(b) by deleting the word “may” appearing in the proposed subsection (4) and substituting for it the word “shall”.

E: In Clause 53, by-

(a) deleting the word “definitions” appearing in the opening words and substituting for it the word “definition”; and

(b) deleting the proposed definition of the term “universal postal services”.

F: In Clause 58(b), by-

(a) deleting the proposed subsection (4); and

(b) designating the proposed subsection (5) as subsection (4).

G: By deleting Clause 68.

Dodoma, **ALK**

……..…, 2021 AG

FURTHER SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE HON. PROF. ADELARDUS L. KILANGI, THE ATTORNEY GENERAL AT THE SECOND READING OF A BILL ENTITLED "THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS)(NO. 4) ACT, 2021"

(Made under S.O 99(10))

A Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 4) Act, 2021" is further amended as follows:

A: In Clause 34 by deleting the phrase "not exceeding three million shillings or to imprisoment for a term not exceeding three years" appearing in the proposed section 23B and substituting for it the phrase "of not less than five hundred thousand shillings but not exceeding three million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months but not exceeding three years"

B: In Clause 49 by inserting the words "Clerk of the" between the words "Office of the" and "National Assembly" appearing in the proposed subsection (2).

Dodoma, **ALK**
....., 2021 *AG*

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja Ilitolewa Iamuliwe)

SPIKA: Hoja imetolewa na imeungwa mkono. Tunakushukuru sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuwasilisha vizuri sana hoja yako.

Sasa moja kwa moja nimwite Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria ili aje atupatie maoni ya Kamati yake kuhusiana na Muswada ambao hoja yake imewasilishwa mezani na Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. *(Makofi)*

Karibu sana, Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, Mwenyekiti Katiba na Sheria.

MHE. NAJMA MURTAZA GIGA – MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa fursa hii. Kabla ya kuanza naomba Taarifa yote ya maoni ya Kamati iingizwe kwenye *Hansard,* kwa vile mtoa hoja ameeleza maeneo karibu yote na kwa vile maeneo mengi pia, Kamati ilikubaliana na Serikali. Kwa hiyo, nitaeleza kwa ufupi yale ambayo ni ya msingi tu.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 99(5) ya Kudumu ya Bunge Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 4) ya Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Act* (No. 4) of 2021).

Mheshimiwa Spika, Muswada huu ulisomwa Bungeni kwa mara ya kwanza tarehe 30 Juni, 2021 wakati wa Kikao cha 62 cha Mkutano wa Tatu wa Bunge wa Bunge la Kumi na Mbili. Kwa mujibu wa Kanuni ya 97(1) ikisomwa pamoja na Kanuni ya 136(14) na Kifungu cha 7(1)(b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, ulileta Muswada

huo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ili ufanyiwe uchambuzi na kujadiliwa mapema iwezekanavyo.

Mheshimiwa Spika, naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kuwa Kamati iliujadili Muswada huu kwa kuzingatia Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Spika, kutokana na maudhui na umuhimu wa Muswada huu, Kamati iliwaalika wadau mbalimbali kwa ajili ya kutekeleza matakwa ya Kanuni ya 97(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Hivyo, jumla ya Taasisi sita zisizokuwa za Kiserikali *(CSO's)* ziliwakilishwa na jumla ya watendaji 40 ambao walifika mbele ya Kamati tarehe 19 Agosti, 2021, kwa ajili ya kutoa maoni yao kuhusu sheria mbalimbali zinazopendekezwa kurekebishwa na Muswada huu. Majina ya Taasisi hizo yamebainishwa katika Taarifa yetu.

Mheshimiwa Spika, kama nilivyotangulia kubainisha hapo juu Kamati ilipima na kubaini umuhimu wa maoni ya wadau mbalimbali walioguswa na Muswada huu na hivyo, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 97(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kwa kushirikiana na Ofisi ya Katibu wa Bunge, Taasisi 10 zisizo za Kiserikali zilitumiwa barua ya mialiko ambapo jumla ya watendaji 40 kutoka Taasisi sita zilizothibitisha kushiriki, walifika mbele ya Kamati kwa ajili ya kuwasilisha maoni yao na majina hayo yamo kwenye Taarifa yetu.

Mheshimiwa Spika, sasa naomba kuwashukuru wadau wote ambao walishiriki wao pamoja na maoni yao ambayo yalileta tija katika Kamati, ambayo pia imeiwezesha Kamati kupambanua masuala ya msingi katika kuchambua na kushauri ipasavyo, kuhusu maeneo mbalimbali yenye kuhitaji maboresho kwenye Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, mtoa hoja aliieleza Kamati kuwa Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 4) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 4) Act, 2021),* unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria 13 kwa madhumuni ya kuondoa

upungufu au kutatua changamoto ambazo zimejitokeza wakati wa utekelezaji wa sheria hizo. Orodha ya Sheria hizo pamoja na madhumuni ya marekebisho kwa kila sheria ni kama yalivyobainishwa na mtoa hoja hivi punde.

Mheshimiwa Spika, naomba sasa nitoe maudhui ya jumla ya uchambuzi wa Muswada. Kamati imefanya uchambuzi kwa kupitia Sehemu 14 za Muswada huu wenye jumla ya sheria 13 ambazo zina jumla ya Ibara za marekebisho 81, ambapo Kamati imeridhishwa na nia njema ya Serikali kuhusu kuzifanyia marekebisho sheria hizi, kwa lengo la kuboresha utekelezaji wake kama alivyoeleza mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, baada ya Kamati kufanya uchambuzi wa kina ilibaini masuala mahususi matatu ambayo ndiyo yaliibua mjadala baina ya wadau na Kamati na Serikali. Pamoja na masuala ya uandishi wa mantiki kwenye baadhi ya Ibara za Muswada huu, ambayo ni maoni ya Kamati kuwa masuala hayo yataliwezesha Bunge lako Tukufu kushauri ipasavyo, kuhusu namna bora ya kuboresha baadhi ya maudhui ya Muswada huu ili kuleta ufanisi wa utekelezaji wa Sheria hizo.

Mheshimiwa Spika, kwa lengo la kuliwezesha Bunge lako Tukufu kubaini maeneo ya Kisheria yenye hoja mahususi kwa ajili ya kushauri ipasavyo, Kamati ilichambua na kujadili jumla ya Ibara 81 zilizoko kwenye Muswada huu na kubaini kuwa jumla ya Ibara nne, zilihitaji kufanyiwa maboresho ya kina na Ibara mbili zilihitaji kufutwa kabisa na kuondolewa kwenye hoja za Muswada huu, kutokana na mantiki ya maudhui ya Ibara hizo kukosa uhalisia wa utekelezaji wake kwa jamii.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo wa uchambuzi naomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Kamati inakamilisha uchambuzi wa Muswada huu, jumla ya sheria sita kati ya sheria 13 zilizomo kwenye Muswada huu zilifanyiwa maboresho makubwa. Kama inavyoonyeshwa kwenye Jedwali la marekebisho ya Serikali na pia aidha, kutokana

na uchambuzi huo, jumla ya masuala mahususi matatu yaliibua mjadala wa kipekee ambapo masuala hayo ni haya yafuatayo:-

Mheshimiwa Spika, suala la kwanza, ni kukosekana kwa uhalisia wa viwango vya adhabu vinavyopendekezwa kwenye Sheria ya Madini, Sura ya 123 katika Ibara ya 25 na Ibara ya 28, ambapo Kamati ilikuwa na maoni mawili yafuatayo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza, masharti ya riba inayotokana na mtu kuchelewa kulipa *fine* katika ufifilishaji iwekwe katika sheria badala ya kuwekwa katika Kanuni kama inavyopendekezwa na Serikali; Pili, mtuhumiwa akishakubali kufifilisha makosa yake awe na haki ya kutumia matokeo ya ufifilishaji kama kinga ya kutoshtakiwa tena kwa kosa hilo mahakamani.

Mheshimiwa Spika, maoni ya Kamati ni kuwa mazingira hayo yasiporekebishwa yanaweza kuchochea vitendo vya rushwa kwa watoa haki na hivyo kuwaumiza wananchi.

Mheshimiwa Spika, suala la pili, ilikuwa kwenye Ibara ya 42 ambayo inapendekeza uhiari wa Kisheria katika kuanzisha mfumo wa matumizi ya kiteknolojia katika kuomba vibali vya kazi katika Sheria ya Uratibu wa Ajira za Wageni Sura ya 436, bila kuzingatia ukweli kuwa suala la matumizi ya TEHAMA ni la lazima kwa ufanisi zaidi wa shughuli za Serikali kwenye jamii.

Mheshimiwa Spika, maoni ya Kamati ni kuwa uhiari huo wa kisheria unaweza kulikwamisha Taifa lisiendane na mabadiliko ya kimfumo yanayotokea ndani na nje ya nchi, katika kurahisisha utaratibu wa utoaji huduma kwenye taasisi za umma na hivyo kuendeleza mfumo wa urasimu usio wa lazima, unaoweza kuchelewesha uwekezaji nchini kutokana na utaratibu wa kuwasilisha maombi ya vibali kwa kutumia utaratibu wa nyaraka tu unaotumika kwa sasa, ambao kwa maoni ya Kamati utaratibu huo umepitwa na wakati.

Mheshimiwa Spika, suala la tatu, ni kuhusu marekebisho yaliyopendekezwa katika Ibara ya 58 kulihusu Shirika la Posta kupewa mamlaka ya upekee (*Exclusive Rights)* kuwa ndicho chombo pekee cha kusafirisha vifurushi vyenye uzito kuanzia gramu 500 hadi kilogramu 10. Suala ambalo lilikataliwa na Kamati kwa sababu maudhui yake hayaendani na misingi ya soko huru la ushindani na hivyo utekelezaji wake, ungeweza kuleta changamoto kubwa ya kuathiri ajira za kundi kubwa la wananchi na kusababisha sintofahamu kwenye jamii ambayo ingekuwa ngumu kuipatia majibu.

Mheshimiwa Spika, aidha, Serikali haikuwa na uthibitisho wa kujitosheleza kuhusu uwezo wa Shirika la Posta katika kutoa huduma ya kusafirisha vifurushi kwa utoshelevu unaotakiwa kwa sasa. Hivyo, baada ya majadiliano ya kina baina ya Serikali na Kamati, Serikali imeondoa sehemu hii na hivyo, suala hili halitokuwa sehemu ya hoja za Kamati kwa mujibu wa Taarifa hii na Kamati inaishukuru sana Serikali kwa kuzingatia ushauri wa Kamati kwa ustawi wa wananchi wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ni dosari za kiuandishi wenye mantiki. Pamoja na uchambuzi wa Kamati ulioiwezesha kubaini masuala mahususi yaliyoainishwa hapo juu, pia Kamati ilibaini dosari za kiuandishi ambazo kwa maoni ya Kamati zinaathiri mantiki ya maudhui ya marekebisho yanayopendekezwa. Hivyo,

Kamati imependekeza maboresho kwa lengo la kurahisisha utekelezaji wa vifungu hivyo na dosari hizo ni kama hizi zifuatazo:-

Mheshimiwa Spika, moja, ni kukosekana kwa tafrisi ya neno *"radio communication equipment"* ambapo maoni ya Kamati ni kuwa kukosekana kwa tafrisi ya neno hilo, kunaweza kusababisha usumbufu kwa wananchi wakati wa utekelezaji wa kifungu hiki. Kwa sababu, neno *"equipment"* inaweza kuwa kitu chochote. La pili, kukosekana kwa alama ya mkato *(comma)* katika Ibara ya 12 inayoongeza neno *"production"* katika jina refu na hivyo kuathiri maana iliyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, tatu, mapendekezo ya marekebisho katika Ibara ya 28, yanaweka masharti ya ufifilishaji wa makosa, lakini Ibara hiyo haibainishi faida ya kufifilisha kosa kwa mtuhumiwa endapo atashtakiwa mahakamani kwa kosa hilo hilo. Maoni ya Kamati ni kuwa uandishi huo wa kisheria unamnyima haki mtuhumiwa wa kutumia matokeo ya ufifilishaji kama kinga ya kutoshtakiwa tena kwa kosa hilo mahakamani.

Mheshimiwa Spika, suala la nne, ni Ibara ya 34 inayopendekeza Kifungu kipya cha 23B ambacho kinaweka adhabu ya jumla isiyozidi milioni tatu au kifungo kisichozidi miaka mitatu au vyote kwa pamoja, pasipo kubainisha adhabu ya chini kwa mujibu wa Sheria ya Adhabu ya Chini *(The Minimum Sentence Act),* kwa ajili ya kuweka mfumo mzuri wa kisheria kwa ajili ya utekelezaji bora wa kifungu hiki.

Mheshimiwa Spika, yafuatayo sasa ni maoni na ushauri wa Kamati: -

Mheshimiwa Spika, kama nilivyoeleza katika sehemu ya maudhui ya uchambuzi kwamba, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya marekebisho katika Muswada huu, kwa kuwa yanakusudia kuondoa upungufu uliobainika wakati wa utekelezaji wa sheria hizo. Hata hivyo, kama ilivyobainishwa hapo juu kwamba wakati wa uchambuzi Kamati ilibaini masuala mahususi matatu ya kiuchambuzi, ambapo baada ya majibiano ya kina Serikali ilikubaliana kuondoa suala la tatu ambalo sio tena hoja. Hivyo, naomba kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati kuhusu masuala ya msingi, ambayo yalihitaji kujibiwa na Serikali kwa njia ya Jedwali la Marekebisho kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Bunge lako Tukufu kuridhia marekebisho yafuatayo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza, Ibara zote zinazopendekeza adhabu za kufifilisha makosa zifanyiwe marekebisho kwa kubainisha haki ya kinga ya mtuhumiwa mahakamani ya kutoshtakiwa kwa kosa hilo hilo ambalo

tayari amelilipia adhabu yake. La pili; Ibara ya 42 ifanyiwe marekebisho kwa kubainisha ulazima wa kisheria wa mamlaka inayohusika na utoaji wa vibali vya kazi kutumia mfumo wa kielekitroniki, katika utaratibu wa maombi ya vibali vya kazi kwa lengo la kurahisisha mfumo wa maombi ya vibali vya kazi kutoka ndani na nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, kwenye eneo la dosari za kiuandishi baada ya Kamati kubaini baadhi ya dosari za kiuandishi ambazo zinahitaji maboresho ili kuleta mantiki ya maudhui ya marekebisho ya Ibara hizo, kwa nia ya kuepusha usumbufu kwa wananchi wakati wa utekelezaji wa sheria hizo, Kamati inalishauri Bunge lako Tukufu kuridhia marekebisho ya kiuandishi kwa mantiki kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, moja, Ibara ya 8 ifanyiwe marekebisho kwa kutoa tafsiri ya *"radio communication equipment"* ili kuepusha usumbufu kwa wananchi wakati wa utekelezaji wa kifungu hiki kwa sababu, neno *"equipment"* inaweza kuwa kitu chochote.

Mheshimiwa Spika, pili, Ibara ya 12 ifanyiwe marekebisho ya kiuandishi kama kwa kuongeza *"and a comma"* kabla ya neno *"between"* ili kuleta maana ya kimantiki iliyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, tatu, Ibara ya 28 ifanyiwe marekebisho kwa kubainisha faida ya kufifilisha kosa kwa mtuhumiwa endapo atashtakiwa mahakamani kwa kosa hilo hilo ili awe na haki ya kutumia matokeo ya ufifilishaji kama kinga ya kutoshtakiwa tena kwa kosa hilo hilo mahakamani.

Mheshimiwa Spika, nne, Ibara ya 34 ifanyiwe maboresho kwa kubainisha adhabu ya chini kwa kuzingatia Sheria ya Adhabu ya Chini *(The Minimum Sentence Act),* kwa ajili ya utekelezaji bora wa Kifungu hiki.

Mheshimiwa Spika, mwisho, tano, Kamati imeridhia kufutwa kwa Ibara ya 68 kwa sababu ya kuepusha usumbufu

kwa wadau wakati wa utekelezaji wa marekebisho hayo ya sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Serikali ilizingatia ushauri wa Kamati kwa kuufanyia marekebisho Muswada huu, katika Ibara zilizobainika kuwa na dosari kama inavyoonekana kwenye jedwali la marekebisho ambalo ni sehemu ya Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba nitoe sasa ushauri wa jumla. Pamoja na ushauri wa Kamati uliotolewa hapo juu kuhusu masuala mahususi ya uchambuzi yaliyobainika katika Muswada huu pia kupitia majibiano ya wadau pamoja na Serikali, Kamati iliweza kubaini masuala ya kuzingatiwa na sheria na Serikali wakati wa kutekeleza sheria hizi kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, kwanza, Serikali ihakikishe inawashirikisha wadau wanaohusika na Sheria inayokusudiwa kufanyiwa marekebisho au kutungwa, kwa lengo la kuwasilisha Bungeni Miswada ya Sheria yenye mawazo jumuishi na hivyo kuondoa malalamiko ya wadau kuhusu kutoshirikishwa, wakati wa michakato ya maandalizi ya Miswada ya Serikali na hivyo kuepusha ukinzani usiokuwa wa lazima wakati wa utekelezaji wa sheria hizo.

Mheshimiwa Spika, pili, Serikali ihakikishe kuwa viwango vya adhabu na tozo vinavyopendekezwa kwenye Miswada ya Sheria inayowasilishwa Bungeni, viwe ni viwango vyenye uhalisia na hali halisi ya wananchi wetu na vizingatie mazingira ya utekelezaji wake. Maoni ya Kamati ni kuwa endapo misingi hiyo haitozingatiwa, inaweza kuweka mazingira ya kuligombanisha Bunge na wananchi wake na pia uzingatiaji huo utaepusha ukinzani usiokuwa wa lazima, wakati wa uchambuzi na utekelezaji wa sheria hizo.

Mheshimiwa Spika, pia Serikali kupitia Wizara zinazohusika na utekelezaji wa Sheria ya Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali za Madini, Mafuta na Gesi Asilia *(TEITI)* ihakikishe inakaa na wadau wote wanaohusika na utekelezaji

wa Kamati ya *TEITI*, kwa lengo la kubaini malalamiko yao kuhusu muundo na majukumu ya Kamati hiyo kwa mujibu wa sheria, kwa lengo la kuondoa dosari za kiutendaji baina ya Serikali na wadau wanaohusika na sekta ya uziduaji nchini. Aidha, yatokanayo na kikao hicho yawasilishwe kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Nishati na Madini kwa ajili ya kushauri ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, naomba sasa nihitimishe kwa mara nyingine tena kwa kukushukuru sana wewe mwenyewe kwa kuuleta Muswada huu kwenye Kamati ya Katiba na Sheria, ili iweze kufanyiwa kazi jukumu ambalo limetekelezwa na Kamati kwa wakati na kwa ufanisi uliokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine namshukuru sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Profesa Adelardus Lubango Kilangi; pia Waziri wa Katiba na Sheria Mheshimiwa Profesa Palamagamba Mwaluko Kabudi, bila kumsahau Ndugu Onorius Njole Mwandishi Mkuu wa Sheria wa Serikali *(CPD)*, kwa ushirikiano wao wa dhati katika kuyafanyia kazi maoni na mapendekezo ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, naomba pia niwashukuru wadau wetu wote waliofika mbele ya Kamati kuwasilisha maoni yao kwa ajili ya uboreshaji wa Muswada huu. Hakika Kamati ilifaidika sana na maoni yao ambayo kwa kiasi kikubwa iliwajengea uelewa zaidi Wajumbe katika kuchambua Muswada huu na kuishauri Serikali ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria, kwa weledi na uvumilivu wao na umahiri wa kujituma kwao wakati wa kuufanyia kazi Muswada huu na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi na kwa kushirikiana na Serikali, naomba majina yao yote yaingizwe kwenye *Hansard*.

Mheshimiwa Spika, namshukuru sana Katibu wa Bunge, Ndugu Nenelwa J. Mwihambi kwa uongozi thabiti uliofanikisha uchambuzi wa Muswada huu na uratibu wa shughuli za Kamati hii. Nawashukuru pia, watumishi wote wa

Ofisi ya Bunge akiwemo Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndugu Athumani Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Gerald S. Magili na Wanasheria wa Bunge Ndugu Maria Mdulugu, Ndugu Thomas Shawa na Ndugu Rehema Lazarus Kipera.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa nawashukuru sana Katibu wa Kamati ya Katiba na Sheria Ndugu Stanslaus Kagisa pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndugu Yohana Mwakibibi, waliofanikisha kazi ya uchambuzi, ushauri na uratibu wa shughuli za Kamati.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo yote Kamati inalishauri Bunge lako Tukufu kuukubali, kuujadili na kuupitisha Muswada huu, kwa utekelezaji bora zaidi wa sheria hizo na kwa manufaa mapana ya Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja na naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA SHERIA MBALIMBALI (NA. 4) WA MWAKA 2021 (*THE WRITTEN LAWS MISCELLANEOUS AMENDMENTS) ACT, (NO. 4) 2021)* - KAMA YALIVYOWASILISHWA MEZANI

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu ya Kanuni ya 99(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 4) wa Mwaka 2021 **(*The Written Laws Miscellaneous Amendments) Act, No.4 of 2021)***.

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 4) wa Mwaka 2021 **(*The Written Laws Miscellaneous Amendments) Act, (No. 4)2021)* ulisomwa** Bungeni Mara ya kwanza tarehe 30 Juni , 2021 wakati wa

Kikao cha Sitini na Mbili cha Mkutano wa Tatu wa Bunge wa Bunge la Kumi na Mbili.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 97(1) ikisomwa pamoja na Kanuni ya 136(14) na Kifungu cha 7(1) (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge uliuleta Muswada huo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ili ufanyiwe uchambuzi na kujadiliwa mapema iwezekanavyo. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa Kamati iliujadili Muswada huu kwa kuzingatia Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Spika, kutokana na maudhui na umuhimu wa Muswada huo Kamati iliwaalika Wadau mbalimbali kwa ajili ya kutekeleza matakwa ya Kanuni ya 97(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Hivyo, Jumla ya Taasisi Sita (6) zisizokuwa za Kiserikali (CSOs) ziliwakilishwa na jumla ya Watendaji Arobaini ambao walifika mbele ya Kamati tarehe 19 Agosti, 2021 kwa ajili ya kutoa maoni yao kuhusu Sheria mbalimbali zinazopendekezwa kurekebishwa na Muswada huu. Majina ya taasisi hizo yamebainishwa katika taarifa hii.

1.1 Hatua ya kupokea Maoni ya Wadau

Mheshimiwa Spika, kama nilivyotangulia kubainisha hapo juu, Kamati ilipima na kubaini umuhimu wa maoni ya Wadau mbalimbali wanaoguswa na Muswada huu, na hivyo, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 97(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, na kwa kushirikiana na Ofisi ya Katibu wa Bunge, taasisi Kumi zisizo za kiserikali zilitumiwa barua za Mialiko ambapo Jumla ya Watendaji Arobaini (40) kutoka taasisi sita (6) zilizothibitisha kushiriki, walifika mbele ya Kamati kwa ajili ya kuwasilisha maoni yao. Majina ya Taasisi hizo ni:-

(i) Chama cha Wanasheria Tanganyika *(Tanganyika Law Society;*

(ii) Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu *(Legal and Human Rights Centre)-LHRC;*

(iii) TWAWEZA;

(iv) HAKI RASLIMALI;

(v) Tanzania Mobile Network Operatotors; na

(vi) Tangible Initiatives For Local Development (TIFLD).

Mheshimiwa Spika, naomba kuwashukuru wadau wetu wote kwa ushiriki wao pamoja na maoni yao yenye tija ambayo yameiwezesha Kamati kupambanua masuala ya msingi katika kuchambua na kushauri ipasavyo kuhusu maeneo mbalimbali yenye kuhitaji maboresho kwenye Muswada huu.

1.2 **Sheria Zinazopendekezwa Kufanyiwa Marekebisho**

Mheshimiwa Spika, Mtoa Hoja alieleza Kamati Kuwa, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali Namba 4 wa Mwaka 2021 *[The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Act, 2021]* unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Kumi na Tatu (13) kwa madhumuni ya kuondoa mapungufu au kutatua changamoto ambazo zimejitokeza wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo**.**

Mheshimiwa Mwenyekiti, Sheria zinazopendekezwa kufanyiwa marekebisho kupitia Muswada huu ni kama ifuatavyo-

(i) Sheria ya Mawasiliano ya Kieletroniki na Posta, Sura ya 306 *[The Eletronic and Postal Communications Act, (CAP 306)];*

(ii) Sheria ya Stahili na Mafao ya Kustaafu ya Majaji, Sura ya 424 *[The Judges (Remuneration and Terminal Benefits Act, (CAP 424)]***;**

(iii) Sheria ya Idara ya Bohari ya Dawa, Sura ya 70*, [The Medical Stores Department Act,) (Cap 70];*

(iv) Sheria ya Madini, Sura 123 *[The mining Act, (Cap 123)]* ;

(v) Sheria ya Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi, Sura ya 129 *[The National Council for Technical Education Act, (CAP 129)];*

(vi) Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, (Sura 395) *[The National Health Insurance Fund Act, (Cap 395);*

(vii) Sheria ya Uratibu wa Ajira za Wageni, Sura ya 436 *[The Non-citizens (Employment Regulation Act (Cap. 436);*

(viii) Sheria ya Mafao ya Kustaafu ya Viongozi wa Kisiasa, Sura ya 225 *[The Political Service Retirement Benefits Act, (Cap 225);*

(ix) Sheria ya Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali za Madini, Mafuta na Gesi Asilia, Sura ya 447 *[The Tanzania Extractive Indutries (Transparency and Accountability) Act, (Cap.447)*;

(x) Sheria ya Shirika la Posta Tanzania, Sura ya 303 *[The Tanzania Postal Corporation Act, (Cap 303)];*

(xi) Sheria ya Huduma za Mawasiliano kwa Wote, Sura ya 422 *[The Universal Communications Service Access Act, (Cap.422);*

(xii) Sheria ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi, Sura ya 82 *[The Vocational Education and Training Act, (Cap. 82)* na

(xiii) Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi, Sura ya 263 *[TheWorkers Compansation Act, (CAP 263)].*

2.0 UCHAMBUZI WA MUSWADA

2.1 **Maudhui ya Jumla**

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi kwa kupitia sehemu Kumi na Nne za Muswada huu wenye jumla ya Sheria Kumi na Tatu (13) ambazo zina jumla ya ibara za marekebisho themanini na Moja (81) ambapo, Kamati imeridhishwa na nia njema ya Serikali kuhusu kuzifanyia marekebisho sheria

hizi kwa lengo la kuboresha utekelezaji wake kama alivyoeleza Mtoa Hoja.

Hata hivyo, Kamati ilifanya uchambuzi wa kina na kubaini masuala mahsusi Matatu(3) ambayo ndiyo yaliyoibua mjadala baina ya Wadau, Kamati na Serikali, pamoja na masuala ya kiuandishi wa Mantiki kwenye baadhi ya Ibara za Muswada huu, ambayo ni maoni ya Kamati kuwa, masuala hayo yataliwezesha Bunge lako Tukufu kushauri ipasavyo kuhusu namna bora ya kuboresha baadhi ya maudhui ya Muswada huu, ili kuleta ufanisi wa utekelezaji wa Sheria hizo.

2.2 **Masuala Mahsusi ya Kiuchambuzi yaliyobainika**

Mheshimiwa Spika, kwa lengo la kuliwezesha Bunge lako Tukufu kubaini maeneo ya kisheria yenye hoja mahsusi kwa ajili ya kushauri ipasavyo, Kamati ilichambua na Kujadili jumla ya Ibara 81 zilizo kwenye Muswada huu na kubaini kuwa, jumla ya ibara Nne (4) zilihitaji kufanyiwa maboresho ya kina na Ibara Mbili(2) zilihitaji kufutwa kabisa na kuondolewa kwenye hoja za Muswada huu kutokana na mantiki ya maudhui ya ibara hizo kukosa uhalisia wa utekelezaji wake kwenye Jamii.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo wa uchambuzi, naomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi Kamati inakamilisha uchambuzi wa Muswada huu, jumla ya Sheria Sita(6) kati ya Sheria Kumi na Tatu(13) zilizomo kwenye Muswada huu zilifanyiwa maboresho makubwa, kama inavyoonekana kwenye Jedwali la Marekebisho ya Serikali. Aidha, kutokana na uchambuzi huo, ju**mla ya masuala Mahsusi Matatu (3) yaliibua mjadala wa kipekee.** Masuala hayo ni haya yafuatayo:-

a) Kukosekana kwa uhalisia wa viwango vya adhabu vinavyopendekezwa kwenye Sheria ya Madini Sura ya 123, katika ibara ya 25 na 28, ambapo Kamati ilikuwa na maoni mawili yafuatayo:-

(i) Masharti ya riba inayotokana na mtu kuchelewa kulipa faini katika ufifilishaji iwekwe katika sheria badala ya kuwekwa katika kanuni kama inavyopendekezwa na Serikali, na

(ii) Mtuhumiwa akishakubali kufifilisha makosa yake, awe na haki ya kutumia matokeo ya Ufifilishaji kama kinga yakutoshitakiwa tena kwa kosa hili hilo Mahakamani.

Mheshimiwa Spika, Maoni ya Kamati ni kuwa, mazingira hayo yasiporekebishwa yanaweza kuchochea vitendo vya rushwa kwa watoa haki na hivyo kuwaumiza wananchi;

b) Ibara ya 42 inapendekeza uhiari wa kisheria katika kuanzisha mfumo wa matumizi ya kiteknolojia katika kuomba vibali vya kazi katika **Sheria ya Uratibu wa Ajira za Wageni Sura ya 436,** bila kuzingatia ukweli kuwa, suala la matumizi ya tehama ni la lazima kwa ufanisi zaidi wa shughuli za Serikali kwenye Jamii. Maoni ya Kamati ni kuwa, uhiari huo wa kisheria unaweza kulikwamisha Taifa lisiendane na mabadiliko ya kimfumo yanayotokea ndani na nje ya nchi katika kurahisisha utaratibu wa utoaji huduma kwenye taasisi za umma; na hivyo kuendeleza mfumo wa urasimu usio wa lazima unaoweza kuchelewesha uwekezaji nchini kutokana na utaratibu wa kuwasilisha maombi ya vibali kwa kutumia utaratibu wa nyaraka tu unaotumika kwa sasa, ambao kwa maoni ya Kamati utaratibu huo umepitwa na wakati; na

c) Marekebisho yaliyopendekezwa katika Ibara ya 58 yalihusu Shirika la Posta kupewa mamlaka ya upekee *(Exclusive rights)* kuwa ndicho chombo pekee cha kusafirisha vifurushi vyenye uzito kuanzia gm 500 hadi kg 10, suala ambalo lilikataliwa na Kamati, kwasababu maudhui yake hayaendani na misingi ya soko huru la ushindani na hivyo utekelezaji wake ungeweza kuleta changamoto kubwa ya kuathiri ajira za kundi kubwa la Wananchi na kusababisha sintofahamu kwenye jamii ambayo ingekuwa ngumu kuipatia majibu. Aidha, Serikali haikuwa na uthibitisho wa kujitosheleza kuhusu uwezo wa Shirika la Posta katika kutoa huduma ya kusafirisha vifurushi kwa utoshelevu unaotakiwa kwasasa.

Hivyo, baada ya Majadiliano ya kina baina ya Serikali na Kamati, Serikali imeondoa sehemu hii na hivyo suala hili halitokuwa sehemu ya Hoja za Kamati kwa mujibu wa taarifa hii. Kamati inaishukuru Serikali kwa kuzingatia ushauri wa Kamati kwa ustawi wa Wananchi wetu.

2.3 **Dosari za Uandishi wenye Mantiki**

Mheshimiwa Spika, pamoja na uchambuzi wa Kamati uliowezesha kubaini masuala mahsusi yaliyobainishwa hapo juu, pia kamati ilibaini dosari za kiuandishi ambazo kwa maoni ya Kamati, zinaathiri mantiki ya maudhui ya marekebisho yanayopendekezwa, na hivyo kupendekeza maboresho kwa lengo la kurahisisha utekelezaji wa vifungu hivyo. Dosari hizo ni kama ifuatavyo:-

(i) Kukosekana kwa tafsiri ya neno *"**Radio Communication Equipment",*** ambapo maoni ya Kamati ni kuwa, kukosekana kwa tafsiri ya neno hilo kunaweza kusababisha usumbufu kwa Wananchi wakati wa utekelezaji wa Kifungu hiki, kwasababu neno '*equipment"* inaweza kuwa kitu chochote;

(ii) Kukosekana kwa alama ya mkato(,) katika **Ibara ya 12** inayoongeza neno '*Production'* katika jina refu; na hivyo kuathiri maana iliyokusudiwa;

(iii) Mapendekezo ya marekebisho katika **Ibara ya 28** yanaweka masharti ya ufifilishaji wa makosa lakini ibara hiyo haibainishi faida ya kufifilisha kosa kwa mtuhumiwa endapo atashitakiwa Mahakamani kwa kosa hilo hilo. Maoni ya Kamati ni kuwa, uandishi huo wa sheria unamnyima haki mtuhumiwa ya kutumia matokeo ya ufifilishaji kama kinga ya kutoshtakiwa tena kwa kosa hilohilo mahakamani; na

(iv) **Ibara ya 34** inayopendekeza kifungu kipya cha 23B ambacho kinaweka adhabu ya jumla isiyozidi milioni Tatu au kifungo kisichozidi miaka mitatu au vyote kwa pamoja pasipokubainisha adhabu ya chini kwa mujibu wa sheria ya adhabu ya chini ***(The Minimum Sentence Act)*** kwa ajili ya

kuweka mfumo mzuri wa kisheria kwa utekelezaji bora wa kifungu hiki.

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, kama nilivyoeleza katika sehemu ya Maudhui na uchambuzi kwamba, Kamati inakubaliana na mependekezo ya marekebisho katika Muswada huu, kwa kuwa yanakusudia kuondoa mapufungu yaliyobainika wakati wa utekelezaji wa sheria hizo.

Hata hivyo, kama ilivyobainishwa hapo juu, kwamba, wakati wa uchambuzi, Kamati ilibaini masuala mahsusi matatu (3) ya kiuchambuzi ambapo, baada ya majadiliano ya kina, Serikali ilikubali kuondoa suala la tatu ambalo siyo hoja tena**.** Hivyo, naomba kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati kuhusu masuala ya msingi ambayo yalihitaji kujibiwa na Serikali kwa njia ya **Jedwali la Marekebisho** kama ifuatavyo**:-**

3.1 **Masuala Mahsusi *(Special Issues)***

Mheshimiwa Spika, Kamati ina shauri Bunge lako Tukufu kuridhia marekebisho yafuatayo:-

a) Ibara zote zinazopendekeza adhabu za kufifilisha makosa zifanyiwe marekebisho kwa kubainisha haki ya kinga kwa Mtuhumiwa Mahakamani ya kutoshtakiwa kwa kosa hilo hilo ambalo tayari amelilipia adhabu yake; na

b) Ibara ya 42 ifanyiwe marekebisho kwa kubainisha ulazima wa kisheria kwa Mamlaka inayohusika na utoaji wa Vibali vya Kazi, kutumia mfumo wa kieletroniki katika uratibu wa maombi ya vibali vya kazi kwa lengo la kurahisisha mfumo wa maombi ya vibali vya kazi kutoka ndani na nje ya nchi.

3.2 **Dosari za kiuandishi**

Mheshimiwa Spika, pamoja na Kamati kubaini masuala ya msingi yenye kuhitaji maboresho ya Bunge lako Tukufu, pia ilibaini baadhi ya dosari za kiuandishi ambazo zinahitaji maboresho ili kuleta mantiki ya maudhui ya marekebisho ya

ibara hizo, na hivyo kuepusha usumbufu kwa wananchi wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo.

Hivyo, Kamati inashauri Bunge lako Tukufu kuridhia marekebisho ya uandishi wa kimantiki kama ifuatavyo:-

a) Ibara ya 8 ifanyiwe marekebisho kwa kutoa tafsiri ya "***Radio Communication Equipment",*** ili kuepusha usumbufu kwa Wananchi wakati wa utekelezaji wa Kifungu hiki, kwasababu neno '*equipment"* inaweza kuwa kitu chochote;

b) Ibara ya 12 ifanyiwe marekebisho ya kiuandishi kama kwa kuongeza maneno "and a comma(,)" kalbla ya neno "between" ili kuleta maana ya kimantiki iliyokusudiwa;

c) Ibara ya 28 ifanyiwe marekebisho kwa kubainisha faida ya kufifilisha kosa kwa mtuhumiwa endapo atashitakiwa Mahakamani kwa kosa hilo hilo ili awe na haki ya kutumia matokeo ya ufifilishaji kama kinga ya kutoshtakiwa tena kwa kosa hilohilo mahakamani; na

d) Ibara ya 34 ifanyiwe maboresho kwa kubainisha adhabu ya chini kwa kuzingatia sharia ya adhabu ya chini ***(The Minimum Sentence Act)*** kwa ajili ya utekelezaji bora wa kifungu hili; na

e) Kamati imeridhia kufutwa kwa **ibara yote ya 68** kwasababu ya kuepusha usumbufu kwa wadau wakati wa utekelezaji wa marekebisho hayo ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, naomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, Serikali ilizingatia ushauri wa Kamati kwa kuufanyia Marekebisho Muswada huu katika ibara zilizobainika kuwa na dosari kama inavyoonekana kwenye **Jedwali la Marekebisho** ambalo ni sehemu ya taarifa hii.

3.3 **Ushauri wa Jumla**

Mheshimiwa Spika, pamoja na ushauri wa Kamati uliotolewa hapo juu kuhusu masuala ya mahsusi ya kiuchambuzi

yaliyobainika katika Muswada huu, pia kupitia mjadiliano ya Wadau pamoja na Serikali, Kamati iliweza kubaini masuala ya kuzingatiwa na Serikali wakati wa kutekeleza Sheria hizi, kama ifuatavyo:-

a) Serikali ihakikishe inawashirikisha wadau wanohusika na Sheria inayokusudiwa kufanyiwa marekebisho au kutungwa kwa lengo la kuwasilisha Bungeni Miswada ya Sheria yenye mawazo jumuishi na hivyo kuondoa malalamiko ya Wadau kuhusu kutoshirikishwa wakati wa michakato ya maandalizi ya Miswada ya Serikali na hivyo kuepusha ukinzani usio kuwa wa lazima wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo;

b) Serikali ihakikishe kuwa, viwango vya adhabu na Tozo vinavyopendekezwa kwenye Miswada ya Sheria inayowasilishwa Bungeni, viwe ni viwango vyenye uhalisia wa hali halisi ya Wananchi wetu na vizingatie mazingira ya utekelezaji wake. Maoni ya Kamati ni kuwa, endapo misingi hiyo haitozingatiwa inaweza kuweka mazingira ya kuligombanisha Bunge na Wananchi wake na pia, uzingatiaji huo utaepusha ukinzani usiokuwa wa lazima wakati wa uchambuzi na utekelezaji wa Sheria hizo; na

c) Serikali kupitia Wizara zinazohusika na utekelezaji wa ***Sheria ya Uwazi na Uwajibikaji katika Raslimali za Madini, Mafuta na Gesi Asilia (TEITA***), ihakikishe inakaa na Wadau wote wanaohusika na utekelezaji wa Kamati ya TEITI kwa lengo la kubaini malalamiko yao kuhusu muundo na majukumu ya Kamati hiyo kwa mujibu wa Sheria kwa lengo la kuondoa dosari za kiutendaji baina ya Serikali na Wadau wanaohusika na Sekta ya uziduaji nchini. Aidha, yatokanayo na kikao hicho yawasilishwe kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Nishati na Madini kwa ajili ya kushauri ipasavyo;

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine tena naomba nikushukuru sana wewe kwa kuuleta Muswada huu kwenye Kamati ya Katiba na Sheria ili iweze kuufanyia kazi, jukumu

ambalo limetekelezwa na Kamati kwa wakati na kwa ufanisi uliokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, namshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali Mhe. Prof. Aderladus Lubango Kilangi, Mb, Waziri wa Katiba na Sheria, Mhe. Prof.Palamagamba Mwaluko Kabudi (Mb bila kumsahau Ndugu Onorius Njole Mwandishi Mkuu wa Sheria wa Serikali (CPD) kwa ushirikiano wao wa dhati katika kuyafanyia kazi maoni na mapendekezo ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwashukuru Wadau wetu wote waliofika mbele ya Kamati kuwasilisha maoni yao kwaajili ya uboreshaji wa Muswada huo. Hakika, Kamati ilifaidika sana na maoni yao ambao kwa kiasi kikubwa yaliwajengea uelewa zaidi Wajumbe katika kuchambua Muswada huu na kushauri ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria kwa weledi, uvumilivu, umahiri na kujituma kwao wakati wa kuufanyia kazi Muswada huu na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi ya kuuboresha. Naomba Majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu rasmi za Bunge **(HANSARD)** pamoja na taarifa yote hii inayowasilisha maoni ya Kamati. Majina ya Wajumbe hao ni:

1. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb. – **Makamu Mwenyekiti**
2. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb. – Mjumbe
3. Mhe. Emmanuel Adamson Mwakasaka, Mb. – Mjumbe
4. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb.-Mjumbe
5. Mhe. Joseph Anania Tadayo, Mb.-Mjumbe
6. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb -Mjumbe
7. Mhe. Zainabu Athumani Katimba, Mb,-Mjumbe
8. Mhe. Ng'wasi Damas Kamani, Mb,-Mjumbe
9. Mhe. Lemburis Saputu Mollel Noah, Mb, -Mjumbe
10. Mhe. Asha Abdallah Juma, Mb, -Mjumbe
11. Mhe. Elibariki Immanuel Kingu, Mb, -Mjumbe
12. Mhe. Omar Ali Omar, Mb, -Mjumbe
13. Mhe. Suma Ikenda Fyandomo, Mb, -Mjumbe
14. Mhe. Joseph Kizito Mhagama, Mb, -Mjumbe

15. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb.-Mjumbe
16. Mhe. Ahmed Juma Ngwali Dedi, Mb,-Mjumbe
17. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb,-Mjumbe
18. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb,-Mjumbe
19. Mhe. Jacqueline Ngonyani Msongozi, Mb, -Mjumbe
20. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb, -Mjumbe
21. Mhe. Khadija Shaaban Taya, Mb,-Mjumbe
22. Mhe.Agnes Elias Hokororo, Mb-Mjumbe

Mheshimiwa Spika, namshukuru sana Katibu wa Bunge Ndg. Nenelwa J. Mwihambi, n*dc* kwa Uongozi thabiti uliofanikisha uchambuzi wa Muswada huu na uratibu wa shughuli za Kamati hii. Nawashukuru pia Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge wakiwemo Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, *ndc*, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Gerald S.Magili, na Wanasheria wa Bunge, Ndg. Maria Mdulugu, Ndg. Thomas Shawa na Ndg. Rehema Lazarus Kipera.

Kipekee kabisa nawashukuru sana Katibu wa Kamati ya Katiba na Sheria Ndg. Stanslaus Kagisa pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndg.Yohana Mwakibibi waliofanikisha kazi ya uchambuzi, ushauri na uratibu wa shughuli za Kamati.

Mheshimiwa Spika, *baada ya maelezo yote hayo, Kamati inalishauri Bunge lako Tukufu kuukubali, kuujadili na kuupitisha Muswada huu kwa utekelezaji bora zaidi wa sheria hizo na kwa manufaa mapana ya Taifa letu.*

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Najma Murtaza Giga, Mb
MAKAMU MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA
2 SEPTEMBA, 2021

SPIKA: Ahsante sana Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Najma Giga kwa kutusomea vizuri sana maoni ya Kamati. Sasa Kamati nawaombeni bahati,

mbaya sikuwa na *hardcopy* ya Taarifa yenu, lakini nawaombeni endapo kama Kamati yote ya Katiba na Sheria, hili ni lenu wote, kama katika mapendekezo yenu kuna jambo mmependekeza, lakini katika *schedule* za Waziri halipo, ni wajibu wenu tunapofika kwenye kifungu hicho kusimama na kueleza tena kwa nini kama Kamati mlieleza hivyo ili tuweze kuona sote kwa pamoja *logic* ipo wapi? Kwa sababu kuna *amendments* za Wabunge mmoja mmoja, lakini endapo kuna yale mapendekezo ambayo mmeandika kwenye hotuba yetu lakini ambayo mlitaka pawe na marekebisho lakini bado haijawa *picked* na Serikali, tutakakapokaa pale msione taabu kusimama na kusema tulipendekeza hili katika kifungu hiki.

Sasa tunaingia katika uchangiaji na tutaanza na Mheshimiwa Agnes Hokororo, kule kwenye ukumbi wa Msekwa na Mheshimiwa Dkt. Pindi Chana ajiandae. Mheshimiwa Hokororo, kule Msekwa tafadhali.

MHE. AGNES E. HOKORORO: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi. Naomba nami nijielekeze katika kuchangia Muswada wa Sheria, Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 4) wa mwaka 2021. Kwanza kabisa, nianze kuipongeza Serikali kwa kuleta Muswada huu ambao kimsingi ndani yake una Sheria 13 na Sheria hizi zina nia ya kuziba mianya inayoweza kuathiri utekelezaji wa Sheria hizo 13 kwa maslahi mapana kwa Taifa.

Mheshimiwa Spika, pili, nampongeza sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali pamoja na timu yake kwa usikivu wakati wa majadiliano na Kamati lakini kwa ushirikiano mkubwa na ndiyo maana imewezesha Taarifa ya Kamati, kwamba kwenye jedwali la marekebisho kuna mambo mengi ambayo wameyachukua, lakini pia walikuwa tayari kuondoa hata vile vifungu ambavyo vilikuwa havioneshi uhalisia. Kwa hiyo, naomba nimpongeze sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali pamoja na timu yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla sijaendelea, naomba pia niunge mkono maoni ya Kamati na niwasihi pia

Waheshimiwa Wabunge kuunga mkono maoni ya Kamati kwa nia ile ile njema ya kufanya marekebisho ya Sheria hizi 13 kwa maslahi mapana ya Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, wakati Sheria hizi 13 zinajadiliwa na Kamati, nitoe tu mfano eneo ambalo Kamati imezingatia. Ile Ibara ya 42 ya Muswada inayopendekeza uhiari wa kisheria wa kuanzisha mfumo wa matumizi ya TEHAMA. Kamati iliona kwamba jambo hili likiletwa kwa hiari kwa kuzingatia Sheria ya Utaratibu wa Ajira za Wageni Sura ya 436, litakuwa bado linaturudisha nyuma kama nchi, kama Taifa hasa kwa kuzingatia pia maelekezo ya Mheshimiwa Rais wetu Mpendwa wa Awamu ya Sita, Mheshimiwa Mama Samia Suluhu Hassan ya kuondoa changamoto zinazoleta urasimu katika masuala ya uwekezaji. Hivyo hivyo ukiangalia katika mapendekezo yale ya Marekebisho ya Sheria ya Ibara ya 42 yalikuwa pia nayo yanaendeleza urasimu. Kwa sababu ukiweka uhiari, ina maana itawalazimu wageni sasa kwenda kwenye ofisi mbalimbali ambapo hiyo pia tunaona itaendeleza urasimu.

Mheshimiwa Spika, kama tunavyojua ina maana itakuwa njoo leo, njoo kesho; kwa maneno mengine *full of come tomorrow* na hivyo itakuwa inakwambisha pia juhudi za Serikali ya Awamu ya Sita. Sasa hivi tunataka kama Taifa kurahisisha na kufanya mambo haya ya uwekezaji yawe kwa njia ambayo inamwezesha kila anayetamani kufikia kwenye hiyo azma mahali popote anapokuwa; nje ya nchi ama ndani ya nchi na hasa kwa wageni hata wanapokuwa kule nje, wahakikishe wameshatekeleza au wameshajisajili kwa kupitia huo mfumo wa TEHAMA ili kuondoa urasimu kama nilivyotangulia kusema.

Mheshimiwa Spika, nilianza kutangulia pia kumpongeza Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Kama ambavyo inaonekana kwenye Ibara ya 58, marekebisho pia pale yalihusu Shirika la Posta kuwa shirika la kipekee la kusafirisha vifurushi kuanzia gramu 500 mpaka kilo 10, jambo ambalo kimsingi lingefunga sasa fursa za vijana, fursa za mawakala, fursa za vyombo mbalimbali vya

usafirishaji na ajira kwa kimsingi huo kwa vijana ambao wamekuwa sasa wakitumia nafasi hiyo vizuri.

Mhehsimiwa Spika, pia tunatambua sote kwamba Shirika la Posta bado halijajiandaa kikamilifu na hasa kwa kuzingatia pia miundombinu pamoja na upungufu wa watumishi. Kwa sababu pia zipo changamoto ambazo mpaka sasa hivi kwenye Shirika letu hilo la Posta bado hatujaweza kuzifanyia kazi.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hapa pia tunaishukuru sana Serikali kwa kuona ukweli ambao Kamati ilijielekeza kwao na hivyo kuamua kuondoa kabisa hilo jambo ambalo kimsingi nimeona ni la msingi kwetu. Kwa hiyo, bado naendelea kuwasihi Waheshimiwa Wabunge kuunga mkono marekebisho ambayo yameletwa na Kamati kwenye Jedwali la Marekebisho ili sote kwa pamoja tuweze kupitisha marekebisho haya mbalimbali ya Sheria ya Muswada (Na. 4) kama ambavyo leo tunajadili.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja, ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Agnes Hokororo. Nilishakutaja Mheshimiwa Dkt. Pindi Chana, lakini nitoe maelekezo ya jumla kwa wanaofuata wengine wote. Kwa kuwa tunatunga Sheria, tungependa twende katika maeneo ambayo bado yana utata, lakini Mbunge una-*argue* kwamba ni vizuri hapo sheria ingebadilika. Yale ambayo tayari mlizungumza kwenye Kamati na Serikali imeshakubali, hatuna haja tena ya kuchukua muda, kwa sababu ni maeneo ambayo tumeshakubaliana. Tujalibu kwenda kwenye maeneo ambayo tunadhani yanahitaji kurekebishwa zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Dkt. Pindi Chana Balozi.

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Nianze kwa kuipongeza Serikali na Mwanasheria Mkuu kwa kutuletea haya maboresho ambayo

ni muhimu sana. Moja kwa moja naenda kwenye Ibara 10, 15A pale inaelezea kuhusu Waheshimiwa Majaji Wastaafu kwamba watakuwa wanalipwa kupitia Mhimili wa Mahakama; na pale tumesema *Chief Court Administrator.* Naunga mkono hiyo na napendekeza, kwa kuwa hapo tumesema *Chief Court Administrator*, Mtendaji Mkuu wa Mahakama.

Mheshimiwa Spika, vile vile ukurasa wa 17 pale *amendment of political service retirement benefits* ambapo inazungumzia *retired Speaker or retired Deputy Speaker and their representative spouses, their entitlement shall be paid through the Office of the National Assembly.* Napendekeza neno *"Office the Clerk of the National Assembly."* Kwa sababu huku tumesema *Chief Court Administrator, so* napendekeza iwe *"the Clerk..."*

SPIKA: Ni ngapi *Doctor*?

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, ukurasa wa 17 kwenye Muswada wa Serikali, Kifungu cha 49.

SPIKA: Ndiyo.

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: mbili pale!

SPIKA: Hebu anza tena.

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Ehee! Sentensi ya *last but one* inasema, "*Retired Speaker or Retired Deputy Speaker and their respective spouses are entitled;* Eh, imeandikwa "*are entitled" sijui kama grammar* ni sawa, lakini nasoma kama kilivyoandikwa, nadhani ni *their entitlement shall be paid through the Office of the National Assembly.* Mimi napendekeza iwe *"the Clerk of National Assembly."*

Mheshimiwa Spika, ahsante.

SPIKA: Sababu?

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, sababu hapa kwenye *Chief Court Administrator* hawajasema *through the Office of Chief Court Administration*, wameshema *Chief Court Administrator*. Kwa hiyo, huku napendekeza iwe *Clerk of the National Assembly,* lakini naona wataalam watatufafanulia.

SPIKA: Umeeleweka, endelea tu.

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

SPIKA: Atatufafanulia Mwanasheria Mkuu.

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Eneo lingine kwa haraka sana, ni kuhusu ukurasa wa 8 Ibara ya 17, inasema, "*the principal Act is amended in section 6* ina-*delete hiyo and substituting for it the following:* inaweka wale wadau wa kuingia kwenye hicho chombo, *one representative from the Ministry, one representative from Ministry responsible for Regional Administration."*

Mheshimiwa Spika, sasa hawa watu ambao huwa wanaingia kwa Mujibu wa nafasi zao, unakuta hapa kuna Wajumbe takribani nane; kwa kuwa wanaingia kwa mujibu wa nafasi zao kwamba mtu mmoja atatoka *BRELA*, mtu mmoja atatoka *Authority responsible for medical device*, mwisho wa siku wanajikuta wote ni Me. Kwa hiyo, naomba wakati hawa watu wanakwenda kuchukuliwa, tuzingatie *gender*, Me na Ke. Tukiacha hivi hivi, unakuta Bodi fulani wote ni Me. Ukiuliza mbona Bodi hii wote ni Me? Wanasema tumeingia kwa mujibu wa nafasi zetu.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha. Kwa hiyo, wataalam tuongeze labla kifungu kinachosema *gender should be considered.* Mtaweka *grammar* vizuri.

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ukurasa wa 9, Kifungu cha 23 *amendment of the Mining Act.* Kifungu cha 23

kinatafsiri pale *gross value means the market value of mineral or mineral at the point of refining or sale in case of consumption within Tanzania*." Sasa *mineral,* kuna *diamond, gold, gemstone* na kadhalika. Nilitaka kujua tu sisi watu tunaotoka Mchuchuma na Liganga, Makaa ya Mawe humu yamo au kwenye hii tafsiri haimo, nayo yamekuwa *treated* humu Pamoja? Ni ili kupata kufahamu.

Mheshimiwa Spika, eneo lingine, kwa haraka sana ukurasa wa 13, Kifungu Na. 23(b) pale kinaelezea kuhusu *general penalty*. "*A person who commits an offence under this Act, in respect of which no penalty has been specifically provided, shall be reliable on conviction to fine not exceeding three million."* Haitazidi shilingi milioni tatu, lakini hawajaweka *minimum*.

SPIKA: Fungu lipi?

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, ukurasa wa 13, *Section* 34.

SPIKA: Endelea.

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, ahsante.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 23(b), pale wameweka tu kwamba faini kiwango cha juu ni shilingi milioni tatu *(three million)* au Kifungo; *imprisonment for not exceeding three months or both, lakini minimum penalty* haipo. Kwa hiyo, nashauri tuweke na *minimum penalty.* Kama *maximum ni three million, minimum* ni ngapi? Shilingi elfu hamisini, laki moja au milioni moja. Nashukuru. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ni shukrani za dhati kwa Serikali ya Jamhuri ya Muungano inayoongozwa na Mheshimiwa Mama Samia Suluhu Hassan, ukurasa wa 14, tumerekebisha *National Health Insurance Fund.* Huko nyuma mtoto alikuwa anatafsiriwa mwisho miaka 18.

Mheshimiwa Spika, tuna Wabunge wengi,

SPIKA: Ukurasa wa...?

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, ukurasa wa 14.

SPIKA: Kifungu...

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, kifungu 36.

SPIKA: Mh!

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, *"amendment of the National Health Insurance."*

SPIKA: Mh!

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: pale 37 imetoa tafsiri ya mtoto sasa haitaishia miaka 18, inaenda miaka 21. Natoa shukurani kwa Serikali inayoongozwa na Mheshimiwa Mama Samia kwa sababu watoto wetu wengi wakiwa na umri wa miaka 18, 19 bado wako chini ya uangalizi wa mzazi, wapo shule. Sasa unaenda kusema *insurance* ya mtoto, unaambiwa aah, huyo mwisho ni miaka 18. Miaka 21 bado yuko Chuo, bado yupo *University* ananitegemea, unaambiwa hamna Bima.

Kwa hiyo, Serikali imejirekebisha, Bima sasa itamtambua mtoto hadi miaka 21. Katika hili, napongeza sana. Naomba maelekezo wakati Mwanasheria Mkuu ana *wind-up* hapo: Je, ni kuanzia lini? *(Makofi)*

SPIKA: Waheshimiwa makofi hayatoshi hayo jamani. *(Makofi)*

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Spika, tunamshukuru sana Mheshimiwa Mama Samia, kwa kuliona hili. Serikali ya Awamu hii hadi Wafanyakazi Serikalini,

Wafanyakazi katika Taasisi, watoto wao chini ya miaka 21 watakuwa wanapata Bima. Shukurani nyingi sana. Kama tunavyotambua, asilimia 50 ya idadi ya watu bado ni watoto.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tungependa maelekezo yako, sisi kuanzia lini twende pale *National Health Insurance* tulete Watoto wetu? Kuanzia kesho ruksa au mpaka isainiwe au nini? Hiyo ni ya kwako Spika. Wabunge na Watendaji kuanzia lini tuanze kupeleka zile *Birth Certificate* za watoto tupate zile Bima? Maana wengi tunao miaka 20 na 21 hapa.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, nakushukuru sana wewe, naishukuru sana Kamati, imefanya kazi nzuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Pindi Chana, Mheshimiwa Balozi. Umetuwekea msingi sasa wa mjadala wetu. Mheshimiwa Hussein Amar bado yupo? Ahsante. Utafuatiwa na Mheshimiwa Suma Fyandomo.

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Spika, ahsante...

SPIKA: Ni kwa utaratibu huo huo moja kwa moja ahsante.

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi niweze kuchangia. Kwanza, nianze kumshukuru Mwenyezi Mungu ambaye ameniwezesha kuwa na afya njema na kuweza kusimama kwenye Bunge lako tukufu. Lakini pia, nimshukuru Mwenyekiti wa Kamati Mheshimiwa Najma Giga pamoja na Katibu wake pamoja na Wajumbe wa Kamati kwa kazi nzuri ambayo tunaendelea kuifanya.

Mheshimiwa Spika, pia nimpongeze Mheshimiwa *AG* pamoja na timu yake kwa ushauri mzuri na ushirikiano anaoutoa kwenye Kamati yetu ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba uniruhusu nimpongeze Mheshimiwa Rais wetu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan kwa kuweza kunipa katika Jimbo langu milioni 250 kwa ajili ya ujenzi wa kituo cha afya Kata ya Bukwimba kutokana na fedha ambazo zimekusanywa ndani ya miezi miwili kutokana na tozo la muamala. Nampongeza sana Mheshimiwa Rais. Pia, nampongeza kwa kusikiliza malalamiko ya Watanzania kuhusu tozo kubwa na kuweza kuipunguza kwa asilimia 30. Nampongeza sana Mheshimiwa Rais. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mchango wangu ni mdogo sana. Kwa sababu umeshatupa maelekezo kwamba yale tuliyokubaliana na Serikali haina haja ya kuyarejerea. Lakini naomba tu uniruhusu kwenye upande wa posta nizungumze kidogo tu. Pamoja na kwamba tulikubaliana na Serikali...

SPIKA: Utakuwa unavunja maelekezo ya Spika. Kama wamekubali, kama kuna kipengele hawajakubali unaweza ukaendelea, lakini kama wamekubali haina sababu.

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Spika, walikubali. Lakini basi nitoe ushauri kwa *AG* kabla ya kuleta suala kwenye Kamati ya Katiba na Sheria akitaka kuleta jambo basi ni vyema waitwe wadau washauriane kwamba kuna suala hili ili liweze kuletwa ndani ya Kamati na kupunguza mlolongo wa maswali mengi kwenye Kamati.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja. Mambo yote yaliyozungumza ndani ya Katiba na Sheria tumeyapitisha, nimekubaliana na niipongeze Serikali, *AG* pamoja na Kamati yake kwamba tulikubaliana vizuri. Naunga mkono hoja, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Asha Abdullah Juma.

MHE. ASHA ABDULLAH JUMA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi tena ya kuweza kuchangia kwenye marekebisho ya sheria mbalimbali namba nne mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, kwenye ile hoja ya Posta ninalo dogo tu la kukazia kwa sababu Mheshimiwa Rais alikuja hapa akahutubia akasema kwamba anafungua fursa ya ushindani wa biashara. Kwa hivyo, kuipa Posta kufanya zile shughuli peke yake ingekuwa tunakwenda kinyume na hilo lakini Serikali imesikia na hilo limetekelezwa. Natoa pongezi sana.

Mheshimiwa Spika, mchango wangu wa pili utakuwa ni kuhusu ufifilishaji wa makosa ya Sheria ya Madini Kifungu 28. Muswada huu ulitoka kwa mapendekezo ya Kamishna wa Madini. Kufifilishwa kwa makosa kwa wale waliovunja Sheria na kukubali kulipa. Kifungu hiki hakikueleza faida za ufifilishaji na kutoa kinga za kutoshtakiwa kwa mtu aliyekubali kosa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa baada ya majadiliano katika Kamati Serikali ikakubali kueleza faida za ufifilishaji na kutoa kinga kwa waliokiri kosa kwa kulipa faini wasipelekwe Mahakamani. Hili ni jambo zuri na litatuweka vizuri kwa hivyo, litapunguza msongamano kwenye Mahakama, watu watajifahamu na pengine itasaidia wakashughulike na mambo mengine ya kimsingi badala ya kwenda na kurudi Mahakamani.

Mheshimiwa Spika, mchango wangu ulikuwa huo tu. Naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Asha Abdullah Juma. Mheshimiwa Yahaya Massare kule Ukumbi wa Msekwa ni wakati wako sasa. Mheshimiwa Mbunge wa Manyoni Magharibi kule Itigi. Mheshimiwa Massare.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi hii nichangie kidogo katika Muswada huu wa Sheria Mbalimbali Na. 4 wa Mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, nichukue fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa nafasi kusimama hapa mbele yako na kuujadili Muswada huu wa Serikali ambao uliletwa mbele ya Kamati ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, mambo mengi yamejadiliwa na wenzangu lakini Mheshimiwa *AG* amechukua mambo mengi ambayo tulikuwa nayo katika Kamati. Kuna machache ambayo nataka labda kuyatolea tu ufafanuzi kidogo.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu ulipokuja ukiwa na Sheria 13 nyingi zilikuwa katika kiwango kizuri na bora sana na hasa katika uandishi wa sheria. Tunaipongeza Ofisi ya Mwanasheria Mkuu lakini Mwandishi wa Sheria *(CPD)* amekuwa na weledi wa kutosha sana. Umeona hata wanasheria nguli kama Mheshimiwa Balozi Pindi Chana amejaribu kurekebisha maeneo machache tu ambayo ameyaona.

Mheshimiwa Spika, lakini, Kamati pia ilifanya mengi ambayo tumeona kwamba sasa Serikali imeweka dhamira nzuri na hasa katika suala zima la uwekezaji ambalo nchi yetu inakwenda kushindana na nchi nyingine. Lakini, sheria zile ambazo kidogo zilikuwa zinaleta ukakasi zimeoneshwa na katika sheria hii ambayo ilikuja katika Kamati hii tumeitendea haki na tumebadilisha mambo ambayo yanaleta ukakasi hasa katika ajira za wageni.

Mheshimiwa Spika, nataka tu nilipongeze Bunge lako tukufu kwa kipindi hiki cha miaka michache hapa nyuma tumetunga sheria ambazo ni nzuri sana zinazosababisha wawekezaji kuendelea kushawishika kuwekeza katika nchi yetu. Lakini changamoto hii ya uchache wa watu kuchaguliwa aina kwamba lazima wahakikiwe na taasisi zetu na wakati mtu ambaye ana mitaji yake alikuwa anakuja kuwekeza katika eneo letu ambalo sisi kama nchi lakini kama wawekezaji wa ndani tulikuwa hatuwezi kuwekeza kutokana na wingi wa pesa zile au utaalam.

Sasa Serikali na Kamati ilikubaliana na Mwanasheria Mkuu wa Serikali na ilimshauri kwamba atoke katika uhiari wa kuleta makaratasi kama ilivyokuwa *TIC.*

Mheshimiwa Spika, hapa nyuma tumeona *TIC* jinsi watu walivyosongamana...

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Massare. Twende kwenye maeneo ambayo bado unadani mna tofauti.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Spika, tofauti ipo kidogo tu hapa katika suala la ufifilishaji. Sheria hii ilivyokuja haioneshi ni namna gani sasa mnapokubaliana yule mtu aliyekuwa...

SPIKA: Ibara ya ngapi?

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Spika, Ibara ya 123. Katika Sheria ambayo jana ilikuja kwako Sheria ya *NEMC* ilikuwa imetaja kwamba...

SPIKA: 123? Nadhani unaongelea 28.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Spika, ndiyo, 28 Sheria ya Madini Sura ya 123.

SPIKA: Eeeh! Sasa hii 28 Kamati imeshawasilisha rasmi kwa hiyo tutaipitia wakati wa vifungu.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Basi niipongeze sana ofisi ya *AG* kwa kuondoa ile Sura ya 422 nayo ilikuwa na ukakasi mkubwa. Basi kwa haya machache naunga mkono hoja za Kamati. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, ndugu yangu. Ahsante sana. Mheshimiwa Eric Shigongo tafadhali.

MHE. ERIC J. SHIGONGO: Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa naomba nianze kwa kumshukuru Mungu kunipa nafasi ya kusimama ndani ya Bunge hili kuzungumza suala la marekebisho haya ya sheria.

Mheshimiwa Spika, nitoe shukrani nyingi sana kwa Kamati kwa kutambua jambo ambalo nilizungumza wakati wa bajeti ya Wizara ya Elimu, suala la *RPL (Recognition of Prior Learning)* nimelikuta na limejadiliwa. Napongeza sana Kamati nzima, Mwenyekiti na Wajumbe wote kwa kutambua

jambo hili. Nimpongeze sana Mheshimiwa Waziri dada yangu Ndalichako hatimaye kuona kuna umuhimu wa kuanza kuliona jambo la *RPL* kama ni muhimu kwa maendeleo ya nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, sina mambo mengi sana ya kusema zaidi ya pongezi hizo. Isipokuwa, ukienda kwenye ukurasa wa 12 pameandikwa *amendment of Section 2(31)* naomba niisome, inasema *"The principal Act is amended in Section 2 by inserting in their appropriate alphabetical order the following new definitions. Recognition of Prior learning means the process of evaluating skills and knowledge acquired outside the classroom for the purpose of recognizing competence against a given set of standards, competence or learning outcome".*

Mheshimiwa Spika, jambo hili nililizungumza wakati ule, wakati wa bajeti na nakumbuka kama nilishikilia shilingi ya Mheshimiwa Waziri. Wako watu katika Taifa hili ambao aidha kwa vipaji au kwa *practical experience* wameweza kufanya mambo makubwa sana. Nitatoa mfano wa mtu mmoja kule Iringa alifanikiwa kuzalisha umeme na kusambaza kwenye kijiji chake bila elimu *formal,* bila kupita darasani. Nakumbuka aliitwa Ikulu wakati ule na Hayati na kuzawadiwa.

Mheshimiwa Spika, lakini nitoe mfano wa mtoto mmoja hapa wa kidato cha nne ambaye ametengeneza *bulb* yake ambayo ameweza kuiamuru kwa maneno ikazima au kuwaka. Hapa ndani ya Bunge lako tukufu wako watu ambao wanaweza kukutajia mpaka mifano, hawana hiyo elimu kubwa lakini wanafanya mambo makubwa sana.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, Mheshimiwa Kibajaji kwa uwezo wake wa ku-*present* mada hapa Bungeni angeweza kusomea *public speaking* na akatambuliwa na akasoma na akapata shahada kabisa ya mawasiliano ya umma bila shida yoyote kwa uwezo tu wa kuzungumza alionao.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Jumanne Kishimba kwa namna alivyofanya toka *zero* mpaka ku-*own companies* na elimu yake ya darasa la saba angeweza kabisa kwa utaratibu huu kuruhusiwa kusoma hata *business administration.*

Mheshimiwa Spika, wewe ni Mgogo unamkumbuka Ukwe Zawose. Ukwe Zawose alikuwa ni kipofu mtaalam wa kupiga ngoma lakini alikwenda Finland akapiga ngoma kwenye chuo kikuu kimoja kwa sababu ya utaalam wake wa kupiga ngoma wakamu-*award PHD.* Kwa hiyo, ninapoona mambo haya yanaanza kutambuliwa naanza kuona sasa tunaanza kuelekea mahali pazuri kielimu kwenye Taifa langu. Nataka nchi yangu isifunge ilango kwa watu ambao hawakupita kwenye *formal education* kuweza kupata elimu ya juu. Hiyo ndiyo hoja yangu na hilo ndiyo jambo ambalo nimeliongelea sana kwamba ninapozungumza hapa simaanishi ku-*challenge legal framework.* Isipokuwa namaanisha kufungua milango kama ulivyofunguliwa kwangu.

Mheshimiwa Spika, ushuhuda wangu sitaki kuurudia tena leo wote mnaufahamu nilishauzungumza Bungeni hapa. Elimu yangu ya darasa la saba kwa kipaji cha kuandika nikapelekwa Chuo Kikuu nikafauli na nikamaliza. Nilipokwenda *University of Dar es Salaam* ku-*apply for masters* nikakataliwa kwa sababu sina cheti cha *form four.* Sasa hii *form four* hii ndiyo ninayoiongelea leo. Lakini nimeenda *Open University* nimekuwa *accepted,* sasa hivi nafanya *Masters* ya *Mass Communication* hawajaniuliza cheti cha *form four.*

Mheshimiwa Spika, sasa kwa kipengele hiki nilichokisoma kimetambua kwamba wako watu wenye elimu ya vitendo lakini hawama elimu *formal...*

SPIKA: Ahsante sana.

MHE. ERIC J. SHIGONGO: Mheshimiwa Spika, nimalizie kidogo tu. Ukienda kwenye sehemu ya 35 hapa mwisho nilikuwa na mapendekezo ambayo baadaye...

SPIKA: 31…

MHE. ERIC J. SHIGONGO: …31 hapo nilikuwa nasoma lakini ukija 35 *amendment Section* 24 ukienda hapo kuna kipengele M. Ningependekeza, wameandika hivi *"prescribing procedures for recognition of prior learning and…"* hapo ningeomba tuongeze kipengele ambacho kinamtaka mtu ambaye ametambuliwa na aidha *TCU* au *NACTE* akasome popote pale bila kuuliza cheti cha *Form Four.* Ndiyo hoja yangu. Naomba kuwasilisha.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa. Na kwa kuwa umeleta *amendment* tutaitazama wakati wa kipengele hicho. Hii *point* ni muhimu sana kwa sababu hata Serikalini tumeng'ang'ana na cheti cha *Form Four,* wakati mwingine kwa hoja hii ya Mheshimiwa Shigongo kuna haja ya kuja kuziangalia baadhi ya hizi *policies.*

Katika ulimwengu wa sasa hivi nikiutazama una mambo mengi kabisa. Watu wana sifa nyingi lakini hawawi *recognized* mpaka uende kwenye mfumo wa kawaida wa shule. Sasa kaka yangu Palamagamba na Profesa wenzako mjiandae hii *legality* tuje tuijadili baadaye kidogo.

Haya, sasa tunahamia upande wa pili. Mheshimiwa Jesca Kishoa, ni wastani wa dakika tano tano tufanye kwa sababu muda umeenda sana. Tutakosa kupitia vifungu. Tujaribu tano, tano. Mheshimiwa Jesca.

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Spika, ahsante. Ukiangalia sehemu ya Muswada inafanya mabadiliko kwenye *extractive industry transparency and accountability Act* ambapo ukiangalia Kifungu cha 51 kinapunguza idadi ya *board member* wa *TEITI* kutoka 15 mpaka nane.

Mheshimiwa Spika, sasa napenda kwanza tungeelewana jambo moja humu dani. Nadhani upo umuhimu mkubwa sana wa sisi Wabunge kuelewa kazi kubwa ya *TEITI* na *TEITI* ni kitu gani. Kwanza nianze kwa kusema kwamba *TEITI* ni Kamati muhimu sana, ni *whistleblowers,* ni

wapiga filimbi, *TEITI* ni *CAG* wa Sekta ya Uziduaji. *TEITI* ni *watchdog* wa Sekta ya Mafuta, *Oil and gas. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ukiangalia kwenye kifungu hiki ni kama vile tunakwenda kumkata mikono. Tunafanya makosa makubwa sana kwa sababu mbali na sababu ambazo zimetolewa hazina mantiki sana lakini tunakwenda kuvunja *Global Aids Standards,* tunakwenda kutia aibu kama Bunge kama tukikubaliana na suala hili kwa sababu, *Global Aids Standards* wanataka uwiano ulio sawa kwenye ile *committee member* ya Bodi ya *TEITI.* Lakini pia ukiangalia sababu ambazo Serikali imetoa ya kwanini wanapunguza idadi kutoka 15 mpaka nane. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sababu ya kwanza wanasema kwamba wanataka kuongeza ufanisi. Hivi kweli, kama una watendaji 10, ukipunguza watano unaongeza ufanisi au unapunguza ufanisi? Wanasema sababu ya pili ni kupunguza gharama. Hivi kweli kwa *watchdog* wako, kwa mpiga filimbi wako, kwa *whistleblower* wako unaweza kuona kwamba unapunguza gharama kweli? Kwa hii Kamati ambayo inakagua na kuangalia uhalali wa tunachokipata kutoka kwenye rasilimali zetu? Nadhani tungeangalia upya kwa upana na umuhimu wa *TEITI* katika Taifa hili.

SPIKA: Hii ni Bodi, ni Kamati au ni kitu gani?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Spika, ni *Board Member* ya *TAIT* ni Kamati ambayo inasimamia/inakagua mapato yanayotoka kwenye Sekta ya Mafuta, gesi na madini...

SPIKA: Hiki chombo chombo kinaitwaje? Yaani hiki tunachokiongelea?

MHE. JESCA D. KISHOA: *TEITI!*

SPIKA: *No! no! no!* yaani ni Bodi, Kamati? *What is it?*

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Spika, kirefu chake wanasema ni *Tanzania Extractive Industry Transparency Initiative.*

SPIKA: Naelewa. Hawa 8,15 ni kitu gani hiki?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Spika, hawa 15 waliokuwepo na sasa hivi wanapunguzwa walikuwa ni wawakilishi kutoka kwenye maeneo matatu. Wawakilishi kutoka Serikalini wako watano...

SPIKA: Kuunda nini?

MHE. JESCA D. KISHOA: Kuunda Bodi.

SPIKA: Ni *Board Members* hao?

MHE. JESCA D. KISHOA: *Yes! Yes!* Wako 15.

SPIKA: *Board Member* ya watu 15 ya nini? Iko wapi mahali pengine? *(Makofi)*

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Spika, hii ina sababu moja, kwa sababu ina wawakilishi kutoka maeneo matatu muhimu. Ina wawakilishi kutoka Serikalini. Ina wawakilishi kutoka kwenye Asasi za kiraia na ina wawakilishi kwenye makampuni.

SPIKA: Bado katika nane unaweza ukawapata hao hao pia, si Bodi? *(Makofi)*

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Spika, lakini pia ni *International Standards.* Ni suala mbalo lilipitishwa toka mwaka 2012.

Mheshimiwa Spika,...

MHE. NEEMA W. MGAYA: Mheshimiwa Spika, taarifa.

SPIKA: Ngoja upokee Taarifa. Nani mwenye Taarifa aendelee.

MHE. NEEMA W. MGAYA: Mheshimiwa Spika, Msekwa.

SPIKA: Aaah! Samahani, samahani endelea Mheshimiwa Mbunge.

TAARIFA

MHE. NEEMA W. MGAYA: Mheshimiwa Spika, ahsante. Nilikuwa napenda kumpa Taarifa Mheshimiwa ambaye anazungumza hiyo inaitwa Kamati sio *Board Members.*

SPIKA: Unapokea Taarifa hiyo?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Spika, naomba niendelee.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia kazi kubwa ambazo *TEITI* imekuwa ikifanya mfano *TEITI* imekuwa ikitoa ripoti kila mwaka ya kuonesha...

SPIKA: *Ooh*, dakika zako zimeisha! Bahati mbaya tu hatujajua vizuri hii kamati ina-*act* kama bodi au ni kitu gani? Bahati mbaya hatujapata hiyo, labda hapa *suggestion* ingekuwa kama ingekuwa ni bodi kwa kawaida zinakuwa na namba, inaitwa nini, siyo namba witiri *(odd number), usually* wanakuwa 9, 7, 5, sasa kwa nini hawa ni 8 kama wakipiga kura inakuwaje? *(Makofi)*

Tunaendelea. Mheshimiwa Agnesta Lambert, jitahidi katika dakika tano uende *faster.*

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia machache.

Mheshimiwa Spika, naomba niende moja kwa moja katika Sehemu ya Nne ya Muswada huu inayoongelea Bohari

ya Madawa, katika Muswada huu bohari wanahitaji au wanataka kufanya *production* ya madawa pamoja na vifaatiba. Sasa natambua kwamba, siku ya leo...

SPIKA: Uko kipengele gani? Ukurasa wa ngapi?

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, niko katika Sehemu ya Nne ya Muswada. Naomba niendelee.

SPIKA: *Part four.*

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, nimesema kwamba, bohari ya dawa inahitaji kuanza *production* ya madawa...

SPIKA: Yaani wapi?

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada huu.

SPIKA: Yaani kwa hiyo, unajadili zote kuanzia 11 mpaka 21 kwa ujumla wake?

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, ndiyo.

SPIKA: Kama ni zote haya endelea.

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, nimesema Bohari ya Madawa inahitaji kufanya *production* ya madawa *plus* vifaatiba. Siku ya leo kwanza tuko hapa kwa ajili ya kujadili ili tuweze kupitisha sheria hii, lakini mpaka naongea hapa mbele ya Bunge lako Tukufu *MSD* tayari kwa tetesi zilizopo kwamba...

SPIKA: Aah, ngoja. Yaani hapa tunatunga sheria, ndio maana jana Wanasheria walijiita wasomi, tofauti iko hapo. Tunapotunga sheria habari ya tetesi, sijui nini, yaani hapa tunaenda moja kwa moja wapi? Panasemaje? Sentensi gani ifutwe? Koma ihame kutoka wapi iende wapi? Isisomeke hivi ila isomeke namna hii, katika hatua hii hatuchangii hoja tena

ya ile, hapa tunatunga sheria. Kwa hiyo, tuambie kabisa wapi pakibaki palivyo itakuwa hivi, lakini ukituambia tetesi hapa haiingii.

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, nimeshaelewa naomba niendelee. Nimesema kwamba, bohari ya madawa inahitaji kufanya *production...*

SPIKA: Huendelei mpaka uniambie ni wapi? *(Kicheko)*

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, *Section* 12 ya Muswada huu inaongeza neno *production* kwa maana ya uzalishaji.

SPIKA: Enhee.

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, sasa nimesema bohari inahitaji itoke kwenye usambazaji, *I mean,* iwe na usambazaji *at the Same time* inafanya *production.* Wote tunatambua na tunafahamu na nilisema wakati tuko kwenye Bunge la Bajeti, *MSD* ime-*fail big time* katika suala zima la usambazaji wa madawa, lakini leo hii inahitaji ijiongezee tena kazi nyingine ya kufanya *production.*

Mheshimiwa Spika, kwa mawazo yangu sioni kama *MSD* ina *capacity* ya kufanya *production at the Same time* ikafanya usambazaji, lakini natambua kwamba, hata nikisema namna gani, nikipinga hii sheria namna gani, sheria hii itakwenda kupita. Sasa niseme jambo moja...

SPIKA: Kwa sababu hujaelewa tu, lakini ukieleweshwa vizuri utaelewa jinsi ambavyo *MSD* kwa kwenda kuzalisha baadhi ya madawa ambayo tunayaagiza nje na mahali pengine kwa bei kubwa itaokoa *billions of shillings.* Endelea tu. *(Makofi)*

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, nakuelewa na kwa upande mwingine uko sahihi kwamba, *MSD* kama ingekuwa na *capacity* kwa sababu, tuna sehemu ya kuwaangalia kwanza walikuwa wanafanya usambazaji,

wame-*fail.* Wewe ni shahidi na uliwahi kusema katika Bunge hili kwamba mdawa ni shida...

SPIKA: Hawatazalisha kila dawa. Kuna baadhi ya dawa ambazo wana *capacity* ndio wataenda kuzalisha.

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, sasa naomba niseme hivi kwa kuwa, inaonekana kwamba, *MSD* wanaweza kufanya *production at the Same time* wakafanya...

MHE. JOSEPH A. TADAYO: Mheshimiwa Spika, Taarifa.

Mhe. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, Taarifa.

SPIKA: Iko Msekwa au iko wapi?

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, Taarifa iko hapa. Niko hapa.

MHE. JOSEPH A. TADAYO: Mheshimiwa Spika, Taarifa, Msekwa. Niko hapa Msekwa.

SPIKA: Ndio mwenye Taarifa? Msekwa, endelea Taarifa, hapa ndani subiri Ukumbi wa Msekwa kwanza.

T A A R I F A

MHE. JOSEPH A. TADAYO: Mheshimiwa Spika, naomba tu nimpe taarifa mzungumzaji kwamba, *MSD* isingeweza kuanza *production* kabla hatujaitungia sheria. Tunaitungia sheria ili iweze kuanza kufanya hiyo kazi kabla ya hapo ingafanya *production* bila sheria ingekuwa inafanya kitu cha ajabu, ingewekwa hata ndani. Ahsante.

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Tadayo. Kwamba tusiwahukumu kabla hatujawapa uwezo wa kufanya. Mheshimiwa Agnesta taarifa hiyo ni kwako, hapana siyo kwenu ninyi wawili. Taarifa hiyo inakwenda kwa Mheshimiwa Agnesta Lambert.

MHE. AGNESTA L. KAIZA: Mheshimiwa Spika, naomba niseme kwamba, Taarifa hii siipokei.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, Taarifa.

SPIKA: Bahati mbaya muda umeisha. Mheshimiwa Salome Makamba. Tuendelee Mheshimiwa Salome. *(Kicheko)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, mimi ni Mjumbe wa Kamati ya Kudumu ya Huduma za Jamii, napenda kukufahamisha kwamba, *MSD* imeshaanza kuzalisha madawa. Hili walilileta kwenye Kamati na mimi ndiye niliyewa-*guide* nikawaambia kama mnataka kufanya *production* ya madawa lazima mlete Bungeni marekebisho ya sheria tuwape ruhusa ya kufanya kazi hiyo.

SPIKA: Sasa mbona humwambii jirani yako kwamba, mimi ndiyo nilitaka hili? Mheshimiwa Salome tuendelee. *(Kicheko)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwa sababu ya muda naomba niendelee pale alipoishia Wakili Msomi Mheshimiwa Agnesta kwa kuongelea mambo makubwa mawili. *(Kicheko)*

SPIKA: Najua mnanichokoza tu, leo sisemi. *(Kicheko)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, naomba niendelee kwa kuongelea mambo makubwa mawili. Kwanza *Part 7* ya Muswada imeongelea mambo ya Bima ya Afya, lakini wameongea vizuri na mimi kwa kweli siyo siri, niseme tu wamechukua maoni ya Wabunge kwa kuongeza umri wa watoto kutoka miaka 18 mpaka miaka 21 ukisoma Kifungu cha 37.

Mheshimiwa Spika, lakini nataka nikukumbushe kwenye Bunge lako hili, Bunge lililopita tulikubaliana na Waziri Mheshimiwa Jenista aliji-*commit* kwamba, kwenye Bunge hili wataleta Muswada wa Mabadiliko ya Sheria ya Bima ya Afya, wakasema watakuja tutajadili yale ambayo tunayahitaji

yatakuwa *accommodated* na tutafanya mabadiliko makubwa.

Mheshimiwa Spika, maombi ya Wabunge ukienda kwenye *Hansard,* kwenye suala la Bima ya Afya hayako kwenye umri peke yake. Familia nyingi za Wabunge humu ndani hata wananchi tunaishi familia ambazo wategemezi wakubwa ni wazazi wetu. Tunawezaje kuwahudumia wazazi wetu kwa kutoa pesa ya mfukoni badala ya wazazi wetu kuwa-*covered* na Bima ya Afya?

Mheshimiwa Spika, wewe menyewe unafahamu Wabunge wengi humu ndani kama ana watoto wengi, labda mmoja, wawili na wengi ni vijana. Bima zetu za afya tunazokatwa hazijumuishi wazazi wetu, matokeo yake tunajikuta tunalipa hale nyingi na hatutibiwi na Bima ya Afya badala yake tunatoa hela za mfukoni kuuguza wazazi wetu. Hiyo ndiyo *scenario* ya Watanzania wote kwa ujumla. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo wameleta kipande kidogo sana. Sawa ni cha muhimu, lakini walete Muswada kama walivyoahidi Bunge lako Tukufu.

SPIKA: Mheshimiwa Salome ukisema hivyo, wale wasiotutakia mema watasema Wabunge wanataka na Babu zao nao waanze kutibiwa kwenye Bima ya Afya, lakini hoja yako ni nzuri sana, kinachotakiwa kusema ni kwamba, hivi sasa watumishi wengine wa Serikali inaruhusiwa wazazi wao kuwemo katika Bima ya Afya. Kwa hiyo, ni vizuri na wengine nao waliomo katika hiyo mifumo ya Bima ya Afya wakahusianishwa pia. Nakubaliana na wewe, Naliweka tu vizuri, ili mwenye nia mbaya asije akasema tofauti. *(Makofi)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, kwa maneno hayo uliyoyasema naomba yachukuliwe hivyo kwenye *Hansard.* Kwamba, Bima ya Afya i-*accommodate* wategemezi wakubwa ambao ndiyo wazazi tunaowalea familia nyingi za Watanzania, nakubaliana na wewe, hilo ni moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la pili. Wameleta Sheria kwenye *Part 6* ya Muswada, *Section 30,* wanasema habari ya kuiingiza *VETA* kwenye *NACTE,* wanazungumzia *generally.*

Mheshimiwa Spika, angalia *Part Six.* Nakimbizana na muda.

SPIKA: *36?*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, *Part Six, Section* 30.

SPIKA: 30?

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, ndiyo.

SPIKA: Mmhh, endelea.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, wanaongelea *generally* kuichukua *VETA* kuiingiza kwenye Mfumo wa *NACTE.* Narudi palepale na ulinipanga kwenye Kamati ya Huduma za Jamii kwa maksudi, ombi kubwa na lalamiko kubwa la Wajumbe wa Kamati ambao ndiyo wanawakilisha Idara hii ni kutaka wanafunzi wa *VETA* ambao ndio wengi, mafundi mchundo na wengine, wapate mikopo ili waweze kusoma kirahisi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hicho ndio kilio kikubwa na siyo muundo, wala *Board of Directors,* wala nini. Kilio kikubwa wanafunzi wa *VETA,* Serikali inajinasibu kwamba inaenda kwenye Tanzania ya viwanda, ukiangalia kwenye *pyramid* ya ajira walio wengi ni watu wa *vocational,* mafundi, *technicians,* wale wanaenda chuo hawapati mkopo.

Mheshimiwa Spika, nimeona Mheshimiwa Waziri Mkuu anajitahidi kufungua Vyuo vya *VETA* huko mitaani. Sasa wasipopata mkopo hawa watu wanashindwa kusoma tunakosa *technicians.* Hawa watu wanatuletea vitu vipande-vipande kuna tatizo la msingi hapa, ni lazima hili tatizo lihudumiwe.

Mheshimiwa Spika, nadhani hilo nimeeleweka. Niende kwenye sehemu ya mwisho na hili ni muhimu sana tujadili...

SPIKA: Hili umeleta *amendment* au hii hukuleta?

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, aah, sijaleta *amendment* kwa sababu, hata yaliyoletwa ni ya muhimu, lakini hoja yangu ni kwamba, kuna ya muhimu zaidi ambayo yalitakiwa yaletwe hayajaletwa. Kwa hiyo, wanapoleta walete yale ambayo Wabunge tunashauri na siyo yale wanayoyataka wao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la mwisho japo umesema wameyaondoa, lakini kuna jambo lazima tujifunze hapa. Kuna changamoto kubwa ambayo nimeiona tangu Bunge lililopita, haya Mashirika ya Serikali haya yanapewa pesa, yanaenda kufanya vibaya, yanakufa. Yakifa wanaleta visheria hapa vya kubana zile sekta ambazo zilikuwa zinafanya *cover up,* zinasaidia kufunika yale mashimo ambayo sekta za Serikali au mashirika yameshindwa kufanya.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano. Hii Sheria ya *Postal* ililetwa inataka kuwazuwia watu wengine waliokuwa wanasafirisha vifurushi, wale wa mabasi na nini wasifanye kazi, lakini hawa posta walishindwa kufanya hiyo *function* na walipewa hela.

Mheshimiwa Spika, mimi nimekua naona Suzuki imeandikwa *Postal Bank of Tanzania, Postal of Tanzania,* zimekufa zote. Hakuna mtu aliyekuwa *taken into task,* hayo mashirika yamekufa, sasa hivi wanarudi wanasema ni marufuku mtu kusambaza atasambaza posta peke yake. *ATCL is the Same business, TTCL the Same business...*

SPIKA: Kengele ya pili imeshaita!

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mmh, Mashirika ya Posta yametetereka dunia nzima. Dunia nzima posta *functions* zake nyingi za *stamp,* na kadhalika zimekuwa *overtaken by technology,* kwa hiyo tusiwalaumu sana ni teknolojia, jana niliona mahali kwenye *TV* wanasema *emails* za jana peke yake *24 hours* duniani zilikuwa ni bilioni 137, *only yesterday,* sasa *can you see?* Posta wanaweza waka-*handle* hiyo *volume?* Hawawezi, hata iwe posta Marekani, hata iwe posta China, hata iwe posta wapi, *it can't technology* iko mbele sana.

Mheshimiwa Mtoa Hoja, tafadhali, uje uhitimishe hoja yako, ufafanuzi mwingi zaidi utautoa wakati wa vifungu, tutakupa nafasi ya kutosha. Ahsante sana.

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, karibu sana tafadhali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, naomba nichukue tena fursa hii kukushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kufanya majumuisho ya mjadala kuhusu huu Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali, Na. 4 wa Mwaka 2021 ambapo jumla ya Waheshimiwa Wabunge 10 wamechangia kwa mdomo na hatukupata uchangiaji wa maandishi.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla Waheshimiwa Wabunge wengi wameibua hoja ambazo pia tulikutananazo kwenye Kamati ya Katiba na Sheria na hoja nyingi zimefanyiwa kazi tayari na upande wa Serikali, kama ambavyo Waheshimiwa Wabunge wenyewe wameshuhudia. Nirejee hoja chache ambazo zimetolewa kwa sababu, ama zinahitaji ufafanuzi kidogo au labda Serikali tumechukua hatua tena katika hoja hizo.

Mheshimiwa Spika, hoja ya kwanza inahusu Ibara ya 23 ambapo palikuwa na swali iwapo tafsiri ya neno *"gross value"* au maneno *"gross value"* yanahusisha pia makaa ya mawe na chuma? Ningetaka tu kutoa ufafanuzi kwamba, tafsiri kama ilivyo katika Kifungu cha 4 cha Sheria ya Madini, ambapo neno *"minerals"* linajumuisha makaa ya mawe

pamoja na chuma. Kwa hiyo, nilipenda kumfafanulia Mheshimiwa Mbunge aliyechangia hilo kwamba, tafsiri ya neno *"gross value"* inahusisha makaa ya mawe na chuma.

Mheshimiwa Spika, katika Ibara ya 34 ya Muswada ambayo inagusia pamoja na mengine, marekebisho ya Kifungu cha 23(b) cha sheria inayorekebishwa. Hapa changamoto au ombi lilikuwa ni kwamba, katika marekebisho hayo kiwango cha chini cha faini pamoja na kifungo havijawekwa. Tumeona pungufu hilo, kwa sababu tumeshakubaliana kwamba, tunapotunga sheria inayozungumzia faini au kifungo inapotaja kiwango cha juu au kiwango cha chini basi kile kiwango kingine kiwepo. Kwa hiyo, kama ikitaja kiwango cha chini basi kiwango cha juu kiwepo na ikitaja kiwango cha juu peke yake lazima kiwango cha chini kiwepo.

Mheshimiwa Spika, tumelipokea hili na Serikali imeleta sasa hivi marekebisho ya ziada *(Further Schedule of Amendments)* kwa ajili ya ku-*accommodate* kuweka kiwango cha chini cha faini pamoja na kiwango cha chini cha kifungo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sehemu nyingine ni Ibara ya 49, Sehemu B ya Muswada ambapo lilijitokeza swali, kwa nini malipo ya mafao ya Maspika na Naibu Spika wastaafu isitajwe kuwa yapitie kwenye Ofisi ya *Clerk of the National Assembly,* yaani Katibu wa Bunge, badala ya *Office of the National Assembly,* yaani Ofisi ya Bunge. Kuweka mahsusi kwamba ni nani pale atakayehusika? Kama ilivyo kwa upande wa Majaji ambapo mapendekezo yanasema kwamba mafao hayo yatapitia kwa *Chief Court Administrator.*

Mheshimiwa Spika, niseme tu kwamba, katika kifungu hiki mapendekezo yetu ya awali yalikuwa ni kupitia *Office of the Clerk of the National Assembly,* lakini baada ya mashauriano ikaonekana kwamba labda tutumie *Office of the National Assembly,* baada ya mchango huu uliotolewa na Mheshimiwa Mbunge nasi baada ya kutafakari kwa

haraka tumeona kwamba, nadhani hakutakuwa na changamoto yoyote tukipokea mapendekezo hayo, kwa hiyo, tayari tumeshayaingiza kwenye *further schedule of amendments* ambayo imeletwa sasa hivi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema, hayo ndio yalikuwa maeneo ambayo tumeona tuyatolee ufafanuzi na kwa sababu, pengine kuna hatua ambazo tumechukua. Vinginevyo, nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa michango yao mizuri kwani tumepokea maoni mengi mazuri ambayo yanalenga, sio tu kuboresha muswada huu uliopo mbele yetu, lakini pengine hata sheria nyingine mbalimbali ambazo fursa ikipatikana siku za usoni basi tutafanya marekebisho hayo.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla maoni na ushauri uliotolewa na Waheshimiwa Wabunge ni muendelezo wa ushahidi kwamba, suala la marekebisho ya sheria kwa lengo la kuboresha utekelezaji madhubuti wa sheria zilizopo basi kwanza linamhusu kila mmoja wetu lakini pia ni jambo endelevu, ndio maana kila wakati Serikali huwa inaleta miswada kwa ajili ya kuboresha masharti ya sheria zetu ili ziweze kutekelezeka vizuri na ziendane na wakati.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo ninaomba kutoa hoja.

WAZIRI WA MAWASILIANO NA TEKNOLOJIA YA HABARI: Mheshimiwa Spika, Naafiki.

(Hoja Iitolewa Iamuliwe)

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Hoja imetolewa na imeungwa mkono, tunakushukuru sana na tunakushukuru zaidi kwa kutupatia muda mzuri wa kuweza kufanya mapitio kwa hatua inayofuata.

Katibu.

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI:

KAMATI YA BUNGE ZIMA

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, naomba tukae. Sasa Waheshimiwa Wabunge nilikuwa naweka meza yangu sawasawa ili tuweze kwenda vizuri. Katibu sasa tuendelee.

Kifungu cha 1
Kifungu cha 2
Kifungu cha 3
Kifungu cha 4
Kifungu cha 5
Kifungu cha 6
Kifungu cha 7

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 8

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 9
Kifungu cha 10

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kichwa cha Habari cha Sehemu ya Nne

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome bado unang'ang'ana na *production.*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, hapana tulijua itakwenda hivi, kwa hivyo nilikuwa nashauri, kwa sababu tumeamua kwamba kazi ya Bohari Kuu ya Dawa

itakuwa ni kusambaza na kutengeneza dawa basi jina la hiyo sheria libadilike liitwe *The Medical Stores and Production Act.*

MWENYEKITI: Kutoka ilivyopendekezwa hapa kusomeka; hapa sasa linasomekaje hivi sasa Salome?

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Jina la hiyo sheria kwa sasa hivi linasomeka kama *The Medical Stores Department Act*. Sasa mimi napendekeza iwe *The Medical Stores and Production Act.*

MWENYEKITI: Sasa kinachokuwa *amended* si kilichoko hivi sasa ambacho ni *Medical Stores Department Act*. Ndiyo inakuwa *amended* yaani, ndiyo maana ya kile kichwa pale nakosea.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, *theme* nzima ya hii MSD tukipitia sheria ya leo yaani lengo kuu la hii sheria ya MSD linabadilika. Mwanzo lengo kuu lilikuwa ni usambazaji wa dawa kwa hiyo sasa hivi lengo kuu la sheria hii ni usambazaji na utengenezaji hiyo ndiyo *rationally* ya maombi yangu.

MWENYEKITI: Nadhani hatusomani tu, hujanisikiliza vizuri. Nashangaa Halima yuko hapo karibu na Nesta - Wakili Msomi naye yuko karibu, wameshindwa; yaani kilicho pale juu ndicho tunachokifanyia marekebisho kadri kinavyosomeka hivi sasa. Sehemu hiyo inaafikiwa?

(Sehemu iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 11

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 12

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 13
Kifungu cha 14
Kifungu cha 15
Kifungu cha 16

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 17

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kweli nina imani *AG* atalizingatia ingawa hajasema kama kuna kitu kitaongezeka hapo kwa ajili ya *gender* au itazingatiwaje?

MWENYEKITI: Pendekezo lako inazingatiwaje hapa maana tunatunga sheria.

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli Mheshimiwa.

MWENYEKITI: Itunge mwenyewe ili *AG* aangalie je hiyo unayopendekeza inakubalika?

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Tunasema *and substituting for it the following.* Tukishataja pale mpaka (h) (a) mpaka (h) inabaki kama ilivyo na tunaweza tukaongeza *gender to be considered* (a) mpaka (h) inaenda kama ilivyo, wale kwa mujibu wa nafasi zao lakini mwisho *gender to be considered;* lakini P*arliamentary Draftsman* wanaweza wakatupa *the better option.*

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Labda pale katika (a), (b), (c), maana imeandikwa Waziri azingatie *Accountancy, Law, Pharmacy* nini (f) labda (g) iwe neno *gender.* Lakini *gender* kivipi sasa tukiandika tu *gender* akiweka moja katika tisa si *gender* tayari?

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Najua busara zao na hekima zitawaongoza

MWENYEKITI: Sijui Mwanasheria Mkuu wa Serikali au kadri mlivyojipanga.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kwamba kifungu mahususi hapa kinachozungumzia juu ya *gender* hakipo. Lakini pia kwa bahati mbaya katika *stage* hii hatujawa na *schedule of amendments* kwa ajili ya kurekebisha hapo. Hata hivyo nilikuwa napenda kumuhakikishia Mheshimiwa Mbunge kwamba ndani ya Serikali tayari imeshaanzishwa *standards* na viwango kunapotokea masuala kama haya ya uteuzi katika vyombo mbalimbali kuzingatia *gender*. Kwa hiyo hili limo tayari ndani ya miongozo mbalimbali ya Serikali ahsante.

MWENYEKITI: Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge wanawake wa kwenye Kamati muwe mnakumbuka hivi vitu na mnaviweka katika sheria, kwa sababu leo Mawaziri hawa tunaongea nao; sheria ni kitu kinachoishi kwa muda mrefu. Kesho ninyi hampo na sisi hatupo, Mawaziri wote hawa hawapo, watakuja watu ambao ni mawakili wasomi wanasema kwenye sheria hapa hakuna hicho kitu kwa hiyo mimi na-*adhere* na sheria kwa hiyo nimeteua nilivyoteua na atakuwa yuko sahihi.

Kwa hiyo muwe mnakumbuka katika *relevant stages* kukumbuka namna gani ya kuiweka ili kuwa hivyo. Lakini kiutawala, kama alivyosema, *AG* nakubaliana naye basi Mawaziri hawa hawa wanaosema sijui mmoja sijui wangapi wale wanaowapendekezeeni wawe wanapendekeza katika namna za *gender administratively*. Kama ni mtu mmoja basi wakuletee, lakini katika mapendekezo yao ni lazima walete majina ili sasa wewe Waziri pale uangalie namna ya ku-*balance*. Nasema hivyo kiutawala, ushauri wa jumla.

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 18
Kifungu cha 19
Kifungu cha 20
Kifungu cha 21
Kifungu cha 22

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 23

MWENYEKITI: Kifungu cha 23 Mheshimiwa Pindi Chana Mheshimiwa *AG* amekujibu kuhusu makaa yam awe, umeridhika?

MHE. BALOZI DKT. PINDI H. CHANA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeridhika, ahsante.

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 24
Kifungu cha 25

MWENYEKITI: Waheshimiwa hii ndiyo au hapana muhimu msikae kimya.

Kifungu cha 26
Kifungu cha 27

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 28

(Kifungu Kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima Pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 29
Kifungu cha 30

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 31

MWENYEKITI: Kifungu cha 31 Mheshimiwa Eric Shigongo ni hapa au pale 35? Ambapo ungependa kusimama

MHE. ERIC J. SHIGONGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, sijasikia vizuri

MWENYEKITI: Nasema ungependa kusimama kwenye 31 au 35.

MHE. ERIC J. SHIGONGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 35.

MWENYEKITI: 35

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 32

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu 33

MWENYEKITI: Kifungu cha 33, Mheshimiwa Salome.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kwenye kifungu hiki cha 33 sitaki kubadilisha mantiki ya kifungu ila nataka tu kubadilisha matumizi ya lugha. Kwenye lugha ya utungaji wa sheria kumetumika neno *parent Ministry.* Sasa neno *parent Ministry* siyo lugha tunayotumia

kwenye mafunzo ya sheria badala yake waweke *Minister responsible for technical education,* ndiyo lugha ambayo tunatumia. Lengo ni moja tu ukiandika *parent Ministry* maana yake ni Wizara mama sasa kwenye sheria lazima um-*task* mtu Waziri husika um-*task* siyo *parent Ministry* kwa ujumla wake. Kwa hiyo ni lugha tu ya...

MWENYEKITI: Siyo Wizara mama, Wizara mzazi. *(Kicheko)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ee Wizara mzazi ndiyo hivyo nashukuru.

MWENYEKITI: Haya, Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nianze kwa kusema kwamba neno *parent Ministry* linatumika katika sheria na ziko sheria nyingi tu ambazo zimetumia neno hilo.

Sasa mimi nilivyokuwa nimeelewa kwamba mapendekezo ya marekebisho yake yalikuwa ni tofauti kidogo. Kwa sababu anasema *enclose 33(a) by deleting the phrase the parent Ministry appearing the propose amendment of sub section (1) and substituting for it the phrase the Minister responsible for technical education*. Ilikuwa ni kuondoa ile Wizara, yaani *reference* kwenye Wizara na badala yake tuweke *reference* kwa Waziri kwa hiyo nadhani ilikuwa zaidi ile *terminology*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini hapa kifungu hiki kinazungumzia juu ya Waziri ambaye anahusika na mambo ya *technical education* kwa kushauriana na *Council,* hiyo ni *National Council for Technical Education (NACTE).* Sheria ilivyokuwa mwanzoni basi *by order published in the gazette* anaweza kutangaza *any institution accredited by the Council to be an autonomize institution.* Kwa hiyo ilikuwa ni Waziri anayehusika kwa kushauriana na *NACTE* wanakitangaza Chuo kwamba ni *autonomize institution*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho yanayofanyika yanaongeza ule wigo wa mashauriano. Yaani mbali na kushauriana na *NACTE* anashauriana pia na Wizara ambapo kile chuo kiko chini yake.

Sasa nadhani hoja ya msingi ilikuwa unapozungumza juu ya chou, kiko chini ya Wizara au kiko chini ya Waziri?

Mheshimiwa Mwneyekiti, unapozungumzia taasisi hizo zote huwa zinafahamika ziko chini ya Wizara, haziko chini ya Waziri. Kwa hiyo ndiyo utasikia hata mara kwa mara tunafanya *reference* taasisi fulani na fulani zilizochini ya Wizara fulani taasisi iliyochini ya Wizara Fulani, hazisemwi kama ni taasisi iliyochini ya Waziri fulani. Kwa hiyo nafikiri kifungu ambavyo kimewekwa kiko sahihi kabisa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome pendekezo lako iandikwe Waziri na ufafanuzi ni huo.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa msingi huo huo kama tumemsikia vizuri Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali alivyoeleza sasa nikisome hiki kifungu ndipo uone kwamba hoja yangu ina mashiko inasema *The Minister may after consultation with the Council and the parent Ministry you cannot consult the parent Ministry you consult the person the Minister*.

Kwa hiyo hoja yake *ame-cement* mabadiliko yangu. Kwamba you *don't consult* ofisi una-*consult* mtu. Kwa hiyo kama hicho anachokisema ndicho anachokimaanisha maana yake amekubaliana na mapendekezo yangu.

MWENYEKITI: Hapana hajakubaliana, amesema neno *parent Ministry* nalo linakubalika katika sheria.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo nasema...

MWENYEKITI: Na yeye ni Mwanasheria namba moja wewe Mwanasheria namba ngapi? Mheshimiwa Salome endelea. *(Kicheko)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo nasema hatubishani kwa maana ya mantiki tunabishana kwa maana ya muundo wa sentensi ambayo *it is not fatal* hata kama akikataa kubadilisha *it is not fatal* lakini najaribu tu kushauri kwamba *consultation* unafanya na mtu, *Minister responsible for.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ina maana ukienda kufanya *consultation* kwenye chumba halafu ukakuta kimefu... sitaki kufika huko; lakini *the point is,* kama alichokisema Mwanasheria Mkuu wa Serikali, kwamba hii *Council* itafanya *consultation* na *Ministry* maana yake ni *Minister responsible*. Lakini pia lazima awepo mtu ambaye yuko *taken into task incase* hiyo *consultation* iliyofanyika imekwenda tofauti na ilivyotarajiwa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome amesema *consultation* inafanywa na *Ministry* ndiyo maana ni *Parent Ministry*.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, sawa

MWENYEKITI: Haifanywi na *Minister* hata *Minister* akipelekewa kwa taratibu za kawaida lazima atashusha kwa watu wake wamshauri, ndiyo *consultation* ya *Ministry* hiyo *which is...*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli lakini *delegatus non potest delegare*. Yaani uki-*delegate* haimaanishi kwamba *you are not responsible*. Wewe unanituma mimi niende nikakuwakilishe kwenye mkutano *Beijing* kama Ofisi ya Spika lakini siendi kama Salome. Kwa hiyo nikikosea kule wewe ndiyo utakuwa wa kwanza kuulizwa sababu wewe ndiyo Bunge. Kwa hiyo, *anyway.*

MWENYEKITI: Yaani wewe ufanye mambo yako huko halafu mimi niwajibike. Kifungu hicho kinaafikiwa?

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 34

MWENYEKITI: Kifungu 34 Serikali imerekebisha, lakini Kamati mlikuwa na maneno mazito hapo, mmeridhika na marekebisho hayo? Mwenyekiti wa Kamati, fungu 34.

MHE. NAJMA MURTAZA GIGA – MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, tumeridhika

MWENYEKITI: Mmeridhika na markebisho ya Serikali. Kifungu hicho na marekebisho ya Serikali kinaafikiwa?

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 35

MWENYEKITI: Mheshimiwa Eric Shigongo sasa

MHE. ERIC J. SHIGONGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, kama nilivyotangulia kusema hapo awali, nina mapendekezo kwenye kifungu 35; ya kwamba, kwa kuwa sasa Serikali inatambua *recognition of prior learning,* kwa mujibu wa sheria hii nilikuwa, hapa baada ya kipengele (m) tuchomeke kipengele ambacho kitamruhusu sasa mtu ambaye amekuwa *recognized* aweze kusoma zaidi ya pale alipo bila vikwazo kama cheti cha form IV, ndiyo hoja yangu iko hapo. Maana isijekuwa mtu kamaliza kwenye chuo fulani kwa ufundi umeme halafu akaenda *University of Dar es Salaam* na anataka kufanya *masters* wakamwambia lete cheti cha *form IV.* Ningetaka sasa tuchomeke kipengele kinachosema, *and prescribe the procedures to allow a person having recognized prior learning skills to pursue further education*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maana yangu hapa, kama nilivyotangulia kusema, tukiacha jinsi ilivyo mtu atasoma atakuwa *recognized* lakini hatimaye akienda kufanya *Masters* au kupandisha zaidi watamwambia cheti cha *form four* ambacho hana. Kwa hiyo kama nime-*recognize RPL then* tuondoe vikwazo ili watu waweze kuendelea kusoma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunahitaji sana *skilled labor* kama taifa *especially* kwa sasa hivi ambapo tupo kwenye *movement* ya kuwa *industrialized country* lazima vijana wetu wawe na *skills*. Mtu kama ana uwezo wa kufanya jambo fulani kwa *talent* na mme-*recognize* muacheni asome, mnamzuiaje, mnamlipia *school fees* au inakuwaje?

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi hapo sikubaliani na suala hili na kama litakataliwa leo hapa nitaendelea kupigania hili suala mpaka miaka mitano itakapoisha nitakaporudi kijijini kwetu. Naomba kipengele hicho kiweze kuingizwa, ahsante sana, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Sijui tuanze na ma-*academicians* au twende kwa *AG* moja kwa moja? Hebu tuwasikie ma-*academicians'* kwanza mliofundisha miaka mingi, kwa nini mnang'ang'ana na hiki kitu lakini nisiseme mnang'ang'ana kwa sababu bado hamjajibu, tukusikilize AG. *(Kicheko)*

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwanyekiti, katika mapendekezo ya Mheshimiwa Eric Shigongo, nadhani maneno ya muhimu sana ni ile *to pursue further education*. Kwa hiyo, anapozungumzia *prescribing the procedures to allow a person having recognized prior learning skills to pursue further education,* hapa ndipo ilipo changamoto kwa sababu unaposema *to pursue further education* maana yake ni ngazi iliyo juu zaidi ya hiyo ngazi uliyopo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kimsingi hii sheria inayorekebishwa inahusu ngazi ya VETA yaani *Vocational Education and Training* ambayo Tume ya Vyuo Vikuu ilishaeleza kwamba mtu anayesoma ile *vacation education*

iko katika ngazi fulani katika ile inayoitwa *University Qualifications Framework;* kuna ngazi ziko pale zimewekwa namba 1,2,3,4,5,6. Kama nakumbuka vizuri nadhani *VETA* iko kwenye ngazi ya 4 mpaka 6 nadhani nitalazimika kuangalia tena. Sasa unaposema *to pursue further studies* maana yake ni ngazi ya juu zaidi ya ngazi hiyo iliyopo na hii ngazi tunayozungumzia ni ya *VETA*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kuna changamoto moja hapa kwamba huwezi ukaweka *procedure* za namna ya ku-*pursue further study* katika sheria hiyo ile *procedure* inatakiwa iwe katika ngazi ile husika. Nitoe mfano, kama ngazi uliyopo ni ya shule ya msingi *procedure* ya kwenda sekondari iko kwenye Sheria ya Sekondari. Kama ngazi unayoizungumzia ile *further study* ni elimu ile ya vyuo kabla ya *diploma, certificate* na kadhalika, *procedure* ya kuweza kum–*admit* mtu huyu itakuwa kwenye sheria inayoelezea *learning* katika ngazi ile na hivyo hivyo kwenye *level* ya *university*. Kwa hiyo, hapa tuna mazingira ambayo japokuwa Serikali tumeona uzito wa hoja yake lakini hii siyo sheria ambapo unaweza uka-*prescribe procedures* kwa ajili ya kumruhusu mtu anayetaka kwenda kwenye *further education* aweze kuifuata; *procedure* ile itatolewa kwenye sheria ile yenye ngazi husika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitoe mfano tu kwa haraka haraka ukisoma Sheria ya Vyuo Vikuu (*Universities Act), section 5(1)* inafanya ile *recognition of prior learning* yaani wale watu ambao wana viwango linganifu na viwango ambavyo vinachukuliwa kwa kawaida katika ngazi ya vyuo vikuu. Pia kuna Mwongozo wa Mfumo wa Tuzo za Vyuo Vikuu ile *University Qualifications Framework* niliyoizungumza ambayo ulitolewa mwaka 2013 una *recognize* ile *prior learning.* Pia kuna Kanuni ya 31(2)(b) ya Kanuni ya Vyuo Vikuu ambayo inaeleza juu ya *indirect qualifications*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama nilivyosema *procedure* ndiyo imeelezwa katika ile ngazi husika ambako mtu anataka kwenda kufanya *further studies* na huwezi kuiweka kwenye ngazi hii uliyopo kwa sababu itakuwa ni

kutengenezea sheria kwenye hizo ngazi nyingine husika namna ya kuwapokea na vigezo wanavyopaswa kuzingatia wanavyowapokea hawa watu ambao wamepitia au wana sifa linganifu za elimu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Hapa ipo kazi. Kwanza kabla ya Mheshimiwa Eric, *as a general rule* ya kuchukua Serikalini hili neno la kusema kwamba katika kila jambo sijui ajira, sijui kitu gani cheti cha *form four,* ndiyo hoja hapa, hili neno cheti cha *form four* yaani imekuwa kama ni Biblia fulani kumbe kuna watu wana *equivalent* au ambao wangeweza kabisa ku-*fit* mahali vizuri lakini wanaachwa kwa sababu ya cheti cha *form four.* Mtu kafanya kazi miaka 20 anakuja kutolewa kwa sababu darasa la saba lakini haichukuliwi miaka yake 20 kwa kazi ile aliyoifanya ni zaidi hata ya *equivalent* ya cheti cha *form four,* yaani imekuwa cheti cha *form four,* iwepo hiyo cheti cha *form four* lakini yawepo na maneno yanayosema Serikali inaweza kuangalia watu ambao wanasifa zingine za aina hiyo. *(Makofi)*

Tunakubaliana kabisa na *AG* kwamba kwenye vyuo vikuu inakubalika hii ya kuangalia ujuzi au elimu ambayo mtu ameipata si lazima *form four,* ndiyo maana Eric Shigongo akapata *admission* ya Chuo Kikuu kule Iringa, ni Ruaha au ni kipi?

MHE. ERIC J. SHIGONGO: Mheshimiwa Spika, ni *Tumaini University Dar es Salaam*.

MWENYEKITI: Ni *Tumaini University Dar es Salaam,* baada ya kupeleka kazi zake zote ndiyo maana akakubalika kuwa *enrolled* kufanya *first degree;* darasa la saba, *first degree* na amekuwa *best student* kuliko hao *form four, form six* na diploma zao. Sasa anataka ku-*enroll* Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, *form four,* umeona hapo! Wale wa Dar es Salaam tunawaelewa kwa sababu wao ni wakoloni, sasa tunataka na wao walione hili na kulitambua, hata kama hapa si mahali pake lakini sisi lengo letu mtuelewe Serikali na Chuo

Kikuu cha Dar es Salaam wasikie, kwa sababu kigezo cha *masters ni first degree* na hivyo vitu vingine, sasa wewe kigezo cha *masters* tangu lini ikawa ni *form four, form four* nayo inasaidia lakini siyo iwe kwamba ndiyo kigezo peke yake. Tena wakati mwingine vyuo vingine wanakwambia kwa sababu *form four* hukufaulu somo fulani, siyo tu *form four* kwa sababu somo fulani na kadhalika, Mheshimiwa Eric tuendelee.

MHE. ERIC J. SHIGONGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo nia yangu hata kidogo kupoteza muda wa Bunge lakini naamini kwamba ipo siku mtakuja kunielewa, sasa hivi pengine inaweza siyo rahisi sana kueleweka. Waziri Mkuu Mstaafu Sumaye wengi mtakumbuka alikwenda kuwa *admitted* Harvard's lakini kwa sababu alikuwa na diploma nadhani wakaangalia kwamba ameweza kuwa Waziri Mkuu akawa *admitted* Harvard's. Hiyo inaonyesha kwamba jambo hili linawezekana kabisa na kuwapa nafasi ya kusoma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi ambacho nakikataa ni kufunga milango ya watu kupata elimu. Alichokisema *AG* nakubaliana nacho, pengine kwa sheria hii anaweza kuwa na hoja kwamba hapa siyo mahali pake labda kuna Sheria ya Vyuo Vikuu ambayo mimi siifahamu tungeweza ku-*discuss* kule.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *TCU* walinipa mimi barua ya kusema huyu mtu anastahili ya kufanya *masters* lakini *UDSM*, naomba niwataje kabisa, wakakataa kabisa wakasema wao wana chombo kinaitwa *senate* ndiyo wana-*set standard* za mtu kuingia pale, wana *control quality* ya *education* yao. *Senate* siyo kubwa kuliko Bunge lako Tukufu, hapa tunatunga sheria, sheria ikitungwa hapa inaweza kuwasaidia hata *senate* wakalainisha mambo waache *rigidity* na kuwazuia watu kupata *education*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama itaonekana kwamba siyo mahali pake, naweza nikasubiri huo wakati Sheria nyingine itakapokuja ya Vyuo Vikuu ili niweze kuendelea na mapambano haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Bado, Mheshimiwa Shigongo ina maana hizi zinazoitwa *technical education* zenyewe hazina *level* ya *degree?* Ikishaitwa *technical education* haihusiki na *higher level* au ikoje, inanichanganya hapa. Si kuna mpaka *PhD za technical education,* kama huko Ujerumani na wapi, kwa hiyo, ina-*apply* kama hivyo ndivyo.

Waziri wa Mkuu Sokoine ilibidi aende Sophia Bulgaria kwa sababu hangekuwa *admitted* hapa. Mheshimiwa Mzindakaya akiwa Mkuu wa Mkoa wa Morogoro alitaka kujiunga pale Mzumbe walimkatalia kabisa wakamwambia yaani wewe haiwezekani kabisa wewe, siku moja tulikutana hapo Msekwa akiwa *awarded PhD* na Chuo Kikuu cha Marekani. Kwa hiyo, tunafunga milango ya watu ambao kwa kweli unamuona kabisa huyu na hasa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, hapa namchokoza Profesa. *(Kicheko)*

Kwa hiyo, nadhani tukubaliane na Mwanasheria Mkuu kwa kipengele hiki lakini *point* yetu waielewe kwa sababu ina nia njema kabisa. Bado tupo kwenye ule utaratibu wa Mwingereza wa kutoka mwanzo lazima tubadili mahali kwa sababu ni muhimu sana kutoa fursa kwa watu na kwa sababu chuo chenyewe kinapewa fursa ya kupima jambo lenyewe na kuliona. Sasa bora waseme tumepima tukaona kwamba *qualifications* zako hazitoshi mpaka labda kufanya moja, mbili, tatu kuliko kusema wewe bwana hatuwezi kukubali kwa sababu ya *form four* ambayo mtu keshavuka zamani na kadhalika.

Mheshimiwa Jenista ulitaka kusema kitu, karibu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, tunakushukuru sana, lakini tumeona Mheshimiwa Shigongo kwa kweli toka wakati wa bajeti ame-*raise up* hoja ya msingi katika kufanya tathmini na ulinganishi wa mfumo wa elimu. Serikali sasa hivi kupitia Wizara ya Elimu tunajua tunaendelea kushughulika na kupokea maoni ya kubadilisha

Sera lakini Sera kadiri inavyobadilishwa ndipo itakavyokuja kutunga sheria na miongozo mbalimbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakumbuka pia jana, uliishauri Serikali jambo zuri sana kwamba tunapokutana hapa katika vikao vya Bunge ni fursa nyingine nzuri siyo tukikutana hapa tunaweza kuwa na siku moja pia ya kufanya mjadala kidogo wa namna moja ama nyingine kuhusu sekta ya elimu kwa ujumla wake. Nachokiona hapa, kwa muktadha wa sheria ya leo na kwa uongozi ambao tunaupata kwa Mwanasheria Namba Moja, Mheshimiwa *AG* kwamba kwa muktadha wa sheria hii itabidi twende na mabadiliko haya tuliyoyaleta.

Mwanasheria Mkuu wa Serikali ametushauri vizuri sana kwamba tuna uwezo wa kufikiri na kutafakari kwenye sheria nyingine tulizonazo halafu tukalitizama suala la msingi ambalo limeletwa na Mheshimiwa Shigongo kuona tunaweza kuliingiza namna gani na kufanya mabadiliko ya sheria ambayo yanaweza kuendana na hiki tulichonacho sasa, lakini yakakidhi mazingira ambayo tunayahitaji kwenye Mfumo huu wa Elimu ya Ufundi.

Mheshimiwa Spika, Mfumo huu wa Elimu ya Ufundi umewekewa pia utaratibu wake; kuna *grade* zake ambazo *equivalence* zake zinafanana sasa na huo mfumo mwingine ambao unatolewa *award* mpaka ya *degree, doctorate* na vitu hivyo vingine. Kuna mahali ambapo ni lazima twende tukaone tunaweza ku-*merge* namna gani kuruhusu hicho unachokisema, hivi vitu vinaweza vikatafsiriwa kwa namna moja lakini katika mfumo tofauti wa elimu ambao kila Mtanzania atakuwa ameupitia. Kwa hiyo, nadhani kunahitajika hapa muda wa kutosha wa kufanya *consultation* ya sheria tulizonazo, mifumo tuliyonayo, Sera ya Elimu tuliyonayo, lakini tuna uwezo pia hata wa kufanya *amendment* ya sheria ambazo zinaweza kutupa majibu ya tatizo tunaliona kwa sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nafikiri kabisa tupokee ushauri wako, ushauri wa Mbunge, lakini tukichukua ushauri

wa Mwanasheria Namba Moja wa Serikali, lakini vilevile tukitoka tuna uwezo kabisa wa kuona namna gani tunaweza tukalishughulikia eneo hilo tu kwa sheria tulizonazo na kufanya mabadiliko ya sheria. Nakushukuru. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mimi nakushukuru, bahati mbaya Waziri wa Elimu hayupo, Naibu wake si yupo?

Katika namna ya kawaida tu waambie Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, ubaguzi wa namna hiyo ni wa hovyo tu, halafu kile chuo kina heshima yake, kisiwe kinafanya mambo ya hovyo, sisi wote tumesoma huko, kinatutia aibu. Haiwezekani watu walio-*graduate* na Shigongo darasa moja yeye *best students* wao wanapata *degree* ambayo ni *lesser and lesser* wanakuwa *admitted for a masters* lakini yeye anakuwa *denied* kwa sababu ya *form four* na vyuo vingine vina-*admit*, yaani ni kaubaguzi fulani ambako hakana maana kabisa.

Kwa hiyo, ni kuongea nao, hiyo *senate* iagizwe irekebishwe kitu hiki kwa sababu bado watakao-*admit* ni *senate* hiyo hiyo, lakini iwe na nafasi ya kuangalia sifa za watu na isiwe kwamba kigezo fulani cha sijui hukupita *form six,* hukupita *form four* wawe na nafasi ya kuangalia sifa zile, halafu mtu akaambiwa bwana ukirekebisha hapa na hapa utakuwa *eligible* kuliko hii *rigidity* ambayo haina mbele wala nyuma.

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadaliko yoyote)

Kifungu cha 36
Kifungu cha 37
Kifungu cha 38
Kifungu cha 39
Kifungu cha 40
Kifungu cha 41

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 42

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 43
Kifungu cha 44
Kifungu cha 45
Kifungu cha 46
Kifungu cha 47
Kifungu cha 48

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 49

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 50

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 51

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kishoa, Ibara ya 51 bado una maneno?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo. Nilikuwa napendekeza Ibara yote ya 51 ifutwe na ibaki ile ya zamani kwa sababu ibara yote ina lengo la kubadili idadi ya wawakilishi wa kamati ya *TEITI*. Ili kuweza kuboresha ufanisi kwenye *TEITI* unategemeana sana na uwakilishi uliopo. Kama ilivyokuwa mwanzo wawakilishi watano kutoka Serikalini, watano Asasi za Kiraia, watano kutoka Makampuni lakini sasa hivi watano Serikalini namba imebaki vilevile, Asasi za Kiraia wamewekwa wawili, halafu na makampuni wameweka wawili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza ukiangalia *TEITI* wamekuwa hawapewi bajeti na hii ni Kamati nime-*confirm* hapa ni Kamati siyo Bodi, wamekuwa hawapewi pesa *for two years* ni zero *budget* hawajapata pesa kabisa. Sasa ukiangalia pesa hawapewi lakini wanakwenda kupunguzwa na ukiangalia majukumu yao ni makubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, *not bad enough* ukiangalia kwenye maamuzi haya hawa wadau wote hawajashirikishwa kwenye kubadili idadi ya *members.* Mwaka 2012 wakati Kamati hii inaundwa waliitwa wote wakashirikishwa na kufanya maamuzi ya kuweka Committee *member* 15, kwa nini *this time* hawajafanya hivyo, kwa nini wamechukua maamuzi ya kufanya mabadiliko bila kuwashirikisha Asasi za Kiraia na wawakilishi kutoka kwenye Makampuni?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni Kamati peke yake ya Katiba na Sheria na niipongeze ndiyo waliowaita wadau lakini kama Serikali hawakufanya hivyo kutaka kusikiliza maoni yao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini pia kwa ajili ya kutaka kulinda na kuenzi suala la uwazi na uwajibikaji kuna kila sababu ya kuendelea kuacha idadi ya *committee member* kuwa 15. Tumeshuhudia namna ambavyo *TEITI* imekuwa ikifanya kazi, kuna ripoti mbalimbali ambazo imekuwa ikitoa kwa mfululizo miaka 10 imeonyesha kuna *discrepancies* ya fedha mbalimbali takribani shilingi bilioni 90 na wakam-*task* Waziri husika, nakumbuka Mheshimiwa Waziri yupo hapa Biteko alikiri na walifanyia kazi walienda kuripoti kwa *CAG*...

MWENYEKITI: Hebu subiri, kwa sababu wengine hatuna ile *Principal Act,* sijaelewa kidogo, kwa sababu hiyo 51 inaondoa *fifteen* inaweka nane, inaondoa watano inaweka wanne, inaondoa watano inaweka wawili, inaondoa watano inaweka wawili, si kwenye hiyo timu hiyo, si ni kitu hicho hicho?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo.

MWENYEKITI: Sasa kama ni hichohicho maana yake nimejumlisha hapa, kwanza ilikuwa ni timu ya watu 30, kama hivyo ndivyo, sasa imepunguzwa imekuwa watu 16, *if I am right.* Nasema kwa sababu sina *Principal Act* si...

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nikusomee, Sheria mama inasema kwamba:-

"5(1). Subject to the provisions of this Act, the Committee shall be composed of a Chairman to be appointed by the President, and not more than fifteen other members who possess knowledge and experience on governance of industries"

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, *15 members.*

MWENYEKITI: Yaani ishu ni kwamba 5(1) inaondoa 15 wanabaki nane pale, si ndiyo?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo.

MWENYEKITI: (2)(a) pale inaondoa watano wanabaki wanne, (b & c) pale chini inaondoa watano wanabaki wawili; hawa ni watu gani?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani hicho ni kitu tofauti.

MWENYEKITI: Si 5(1)?

Mwanasheria amesimama, hebu tuwekee sawa.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, samahani. Napenda tu kufafanua hapo; hiyo idadi ya 15 iliyokuwepo awali ni ile idadi ya jumla ambayo sasa inapunguzwa na kubaki nane. Kwa hiyo pale walipokuwa watano wanabaki wanne na walipokuwa

watano, ile (b) wanabaki wawili na walipokuwa watano tena wanabaki wawili kwa hiyo jumla inakuwa nane.

MWENYEKITI: Haya. Sasa nimeelewa, maana yake hii ya watano wanne, watano wawili, watano ngapi ndiyo inatengeneza hao wajumbe.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Yes.

MWENYEKITI: Sawa.

MWENYEKITI: Sasa hoja yako? Maana yake ni tofauti ya *numbers* tu, yaani 15 sasa nane, kikubwa unacholalamikia ni kipi?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, moja ya malengo ni ufanisi, lakini pia kuleta uwiano ambao ni *global standards* ya watano kutoka Serikalini, watano kutoka Asasi za Kiraia na watano kutoka kwenye makampuni. Kwa sababu sasa hivi Serikalini ni wengi. Wale wanne ukiacha mmoja ambaye anakuwa *appointed by the President* wanakuwa watano kutoka Serikalini, wawili kutoka Asasi za Kiraia na wawili wanatoka kwenye makampuni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa ukienda kwa mfano kwenye maamuzi kwenye kupiga kura, *it is obvious* upande wa Serikali utakuwa una-*win.*

MWENYEKITI: Uta-*win* vipi wakati wanne wale wa Serikali mmoja anakuwa Mwenyekiti aliyekuwa *appointed* na Rais, kwa hiyo Wajumbe wa Serikali wanakuwa watatu, hawa wengine wawili, hawa wengine wawili. Wala hakuna hiyo *imbalance* unayosema. Yaani tatu, mbili, mbili, ndiyo saba, Mwenyekiti wa nane.

Yaani hapa swali la msingi sana sana *AG* lilikuwa ni kwamba kawaida ya bodi hizi, ndiyo maana wa mwanzo walikuwa 15, yaani huwa ni namba ambazo ni witiri kwa kawaida, sasa hii nane siyo witiri, inatakiwa iwe tisa au saba. Sijui, *normally* huwa haiwi hivi, siyo nane.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: *(Hapa hakutumia kipaza sauti).*

MWENYEKITI: Aaa, Mwenyekiti anakuwa tofauti na hawa? Maana yake mara ya kwanza maelezo yalikuwa ni kwamba wale watano wa mwanzo mmoja wapo alikuwa Mwenyekiti, ndiyo maana ikawa 15.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: *(Hapa hakutumia kipaza sauti).*

MWENYEKITI: Hapana, maana tuna-*delete 15 to 8,* na 15 ilikuwa na Mwenyekiti, *to 8* maana yake 8 ina Mwenyekiti ndani yake. Nakosea Mheshimiwa *AG?*

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tena nirejee kwenye sheria mama kama ilivyo na niisome, kifungu 5(1) kinasema:-

"5(1). Subject to the provisions of this Act, the Committee shall be composed of a Chairman to be appointed by the President, and not more than fifteen other members who possess knowledge and experience on governance of industries"

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo kumbe ilikuwa ni Mwenyekiti pamoja na wengine 15 walikuwa wanafika 16. Marekebisho ya sasa ni kwamba:

"*Subject to the provisions of this Act, the Committee shall be composed of a Chairman to be appointed by the President, and not more that eight other members who possess knowledge and experience on governance of industries.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu kidogo cha (2) kinasema sasa badala ya *fifteen members* inakuwa sasa *eight members referred in subsection (1) shall be* ndiyo inakwenda kutoa ule mgawanyiko.

MWENYEKITI: Ahsante sana *AG,* maana yake hiyo inafanya wawe tisa, kwa hiyo inakuja kwenye witiri. Hapo imekaa vizuri.

Mheshimiwa Jesca, kumi na ngapi ni mkutano wa kijiji. Bodi zozote za maana, hata *World Bank* yenyewe haina wajumbe kumi na kitu. Yaani iwe itakavyokuwa, wajumbe wanavyokuwa wachache kwa idadi hiyo ya saba, tisa, 11, ni idadi nzuri ya kufanyia kazi.

MHE. STANSLAUS H. NYONGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Taarifa hii iko humu ndani au Msekwa, ili tuvuke. Ahaa, Mheshimiwa Nyongo tafadhali.

MHE. STANSLAUS H. NYONGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, mantiki siyo namba, mantiki kwenye hoja ya Mheshimiwa Jesca hapo ni *representation* (uwakilishi). Serikali ituambie uwakilishi upi inaona siyo muhimu unaiondoa kwenye hiyo Kamati na hizo zinazobaki zina umuhimu gani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati hii imeundwa kwa uwakilishi wa wadau mbalimbali kuunda. Sasa wanapopunguza ni kwamba wanapunguza kada fulani ili wabaki na kada fulani, hiyo ndiyo mantiki. Sasa labda watueleze na kutufafanulia vizuri.

MWENYEKITI: Hoja ya Mheshimiwa Jesca ni namba, kwa kuwa wewe unasema shida siyo namba, basi utuambie ni uwakilishi upi umeondoka. Maana *NGOs* bado wapo, makampuni bado yapo na Serikali bado ipo.

MHE. STANSLAUS H. NYONGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hapo ndiyo Serikali watuambie kwamba wanaondoa mwakilishi yupi na kwa sababu zipi?

MWENYEKITI: Labda wajibu, lakini hakuna mwakilishi ambaye ameondoka. Mheshimiwa *AG,* majibu, kama *the issue is not numbers.* Ndiyo, Mheshimiwa Waziri wa Madini.

WAZIRI WA MADINI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza umesaidia tu kutujibia vizuri zaidi, kwamba uwakilishi wa makundi yote matatu upo, hakuna kundi hata moja ambalo limeachwa. La la pili, kwenye *EITI internationally* hawajaweka idadi, wametoa tu *provision* kuwe na wawakilishi kutoka kwenye makundi haya na haya. Sasa ile *smoothness* ya *operations* tunaomba kwamba...

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Vumilia kidogo halafu nitakupa nafasi; Mheshimiwa Waziri, endelea.

WAZIRI WA MADINI: ...tunaona kwamba wajumbe wote kutoka kwenye Asasi za Kiraia, makampuni ya uchimbaji na wawakilishi kutoka Serikalini wote wako *covered.*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome.

T A A R I F A

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, *EITI* inasema uwiano ulio linganifu. Sasa hivi uwiano huu *Government* ina *representatives* watano, yale makundi mengine yana *representatives* wawili kila kundi, kwa hiyo ulinganifu ndiyo tunaoujadili hapa.

MWENYEKITI: Wapi inakosemwa hivyo? Inasema ulinganifu, hebu rudia.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, inasema uwiano linganifu *(equal representation).*

MWENYEKITI: Hapo sasa ukubali wakili msomi, jambo likishaitwa uwiano, yaani tano, tatu, moja, ni uwiano. Saba, tano tatu, uwiano huo. Hapo namba sasa hapo, tuko uwanja mwingine hapo. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nasema labda *for the sake of argument* lakini sifahamu Mheshimiwa Salome ameipata wapi ile tano wanaowakilisha Serikali. Kwa sababu yule mwenyekiti inaelezwa hapa *a Chairman to be appointed by the President...*

MWENYEKITI: Wanakuwa sita.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: ...haijaeleza huyu *chairman* atakuwa *appointed* kutoka kwenye Serikali au kutoka kwenye sekta binafsi, ndivyo sheria inavyosema.

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila kufuata utaratibu)

MWENYEKITI: Hapana, msibishe kwa sababu mwanzoni walikuwa watano kila kundi, kwa hiyo Mwenyekiti hata atoke kwenye sekta binafsi wanakuwa sita, hata atoke kwenye *NGOs* wanakuwa sita, hata atoke Serikalini wanakuwa sita kwa hiyo huipati ile tano kila kundi.

Endelea Mheshimiwa *AG.*

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa tukija kwenye hawa nane mapendekezo yanasema *four persons from Government entities,* halafu *two from extractive industry companies and two from Civil Society Organizations.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo Serikali watakuwa ni wanne kwa mujibu wa sheria na kutoka kwenye makampuni *plus Civil Society Organizations* watakuwa wanne. Kwa hiyo uwiano uko vizuri kabisa. Kwa sababu sheria haijasema kwamba huyu *chairman* lazima atoke Serikalini au atatoka kwenye sekta binafsi, anaweza akatoka kwenye sekta binafsi. Akitoka kwenye sekta binafsi maana yake uwakilishi wa sekta binafsi utakuwa mkubwa kuliko hata wa Serikali. Ahsante.

MWENYEKITI: Haya, nafasi ya mwisho kabisa. Ndiyo, toa basi barakoa.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali amepotosha. Tumesoma vizuri sheria na ametufafanulia kwamba Mwenyekiti ambaye atakuwa *appointed* na *President,* halafu kuna wanne kutoka kwenye Serikali, wawili kutoka kwenye makampuni na wawili kutoka kwenye Asasi za Kiraia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo huo uwiano linganifu unaotokana na *international standards* aliyoisema Mheshimiwa Waziri unakosekana pale na ndiyo maana sheria mama mwanzo ilisema Mwenyekiti atateuliwa na *President,* lakini kuna watano kutoka Serikalini, watano kutoka kwenye makampuni na watano kutoka kwenye Asasi za Kiraia, hiyo sasa ndiyo pamoja na kwamba hesabu kidogo haijanikaa vizuri, ndiyo uwiano linganifu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Kuna tofauti Mheshimiwa Salome ya neno uwiano linganifu na uwiano sawa. Haikuandikwa uwiano sawa, imeandikwa uwiano linganifu. Kwa hiyo uwiano linganifu katika hesabu hii inakubalika.

MHE. KHADIJA S. TAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Taarifa iko Msekwa?

MHE. KHADIJA S. TAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Taya. Ahsante.

MHE. KHADIJA S. TAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nimpe taarifa Mheshimiwa Salome ya kwamba ile namba nne ya Serikalini ni Serikali, wale wawili tayari ni makampuni na wawili ni *NGOs,* kule kama kuna *agenda*

yoyote hawa wanne wata-*team up* na Serikali ita-*team up.* Kwa hiyo wanne kwa wanne na Mwenyekiti mmoja ambaye anaweza akatoka sehemu yoyote ili, *private* au *Government* au *NGO.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa hiyo.

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 52

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 53

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 54
Kifungu cha 55
Kifungu cha 56
Kifungu cha 57

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 58

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Kifungu cha 59
Kifungu cha 60
Kifungu cha 61
Kifungu cha 62
Kifungu cha 63
Kifungu cha 64
Kifungu cha 65

Kifungu cha 66
Kifungu cha 67

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Kifungu cha 68
(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilifutwa na Serikali)

Kifungu cha 69
Kifungu cha 70
Kifungu cha 71
Kifungu cha 72
Kifungu cha 73
Kifungu cha 74
Kifungu cha 75
Kifungu cha 76
Kifungu cha 77
Kifungu cha 78
Kifungu cha 79
Kifungu cha 80
Kifungu cha 81

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kutakuwa na *renumbering* kutokana na kufuta kifungu cha 68.

MWENYEKITI: Ndiyo, kutakuwa na *renumbering,* ahsante.

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imemaliza kazi yake.

MWENYEKITI: Bunge linarejea.

(Bunge lilirudia)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, naomba tukae.

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali na mtoa hoja, tunaomba taarifa.

T A A R I F A

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 102 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2020, napenda kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imeupitia Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws Miscellaneous Amendments (No.4) Act 2021)* ibara kwa ibara na kuukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 *(The Written Laws Miscellaneous Amendments (No.4) Act 2021)* kama ulivyorekebishwa katika Kamati ya Bunge Zima sasa ukubaliwe.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Hoja imetolewa na imeungwa mkono. Nakushukuru sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. *(Makofi)*

Kanuni zetu za Bunge zinatutaka kwa hatua hii niwahoji ili tuutendee haki Muswada huu, hivyo muukubali Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

SPIKA: Nadhani walioafiki wameshinda. *(Makofi)*

Katibu.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

Muswada wa Sheria kwa ajili ya kufanya Marekebisho katika Sheria Mbalimbali zipatazo Kumi na Tatu kwa Lengo la kuondoa mapungufu ambayo yamejitokeza katika Sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika Sheria hizo *(A Bill for an Act to Amend Certain Written Laws)*

(Kusomwa Mara ya Tatu)

(Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2021 [The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Bill, 2021) Ulipitishwa na Bunge)

SPIKA: Umeshasomwa Mara ya Tatu, kwa jinsi hiyo natangaza kwamba Muswada huu umeshapitishwa rasmi na Bunge. Sasa utakwenda kwa Mheshimiwa Rais ili ikimpendeza na akautilia sahihi basi utakuwa sheria kamili.

Hivi Waheshimiwa Wabunge huwa mnaelewa ikitokea Mheshimiwa Rais ameukataa Muswada tuliopitisha inakuwaje? Siyo kazi yangu kuwaambia kwa sasa, mjifunze kwa sababu inaweza kuja kutokea siku moja Mheshimiwa Rais asifurahishwe na kifungu kimojawapo au kadhaa humo ndani akasema hapana, huo urudi tena Bungeni. Ikitokea na sisi Bunge tukakataa kwamba tunavyokuletea ndiyo hivi, halafu inakuwaje. Ni kwa ajili tu ya kujifunza, kwa ajili ya elimu, ili tunavyofanya mambo haya basi mnakuwa mnajua, lakini kwa kweli tumeupitisha kwa nia njema, tunadhani Mheshimiwa Rais atakubaliana nasi kwa kuupitisha Muswada huu kuwa sheria kamili.

Naendelea kuwaomba Waheshimiwa Wabunge kujishughulisha sana na kusoma Miswada ya Sheria, msi-*shy away,* msome tu, msome muipitie. Ni lazima tuwe tunatunga sheria nzuri kwa watu wetu. Pia wakati wa kuchangia usione aibu, wewe simama, tutasikiliza jambo lako, tusipokubaliana hakuna shida.

Mara nyingi kabla hujalileta wewe jaribu ku-*rub shoulders* na wenzako kwamba kuna hili hapa, mnajadili wawili watatu, watano, kumi, ili hata ukitoa hoja basi wenzako nao wanasimama wanakuunga mkono. Hivyo ndivyo Bunge lilivyo. Usije ukamaliza hapa hujawahi hata kwenye sheria hata kitu fulani kuki-*influence.*

Mimi mmoja wa Wabunge ambao walikuwepo hapa Bungeni miaka hiyo kwenye Jimbo la Kongwa, wakati huo likiitwa Mpwapwa, yeye mpaka leo, bahati nzuri bado yuko hai. Alikuwa Mbunge miaka ya sabini, nadhani 1975 – 1980, zamani sana, ni mzee sana, ni Mchungaji wa Kanisa.

Yeye huwa anajivunia kwamba wakati wake wa Ubunge wa miaka mitano alisimama na kusimama na kupendekeza kabisa kwamba wafungwa wasivae kaptula na jambo lake likapita, Sheria ya Magereza ikabadilishwa, sasa wanavaa suruali. Lile ni pendekezo lake. Kwa hiyo mpaka leo nikikutana naye tu, anasema mimi nilifanya hiyo kazi; walikuwa wanavaa kaptula wengine hawana *underwear* sasa inakuwa tabu tena, ilikuwa shida kwa wafungwa. Sasa wewe utaondoka hapa umebadili nini? Lazima tuangalie.

Mimi nina mchango wangu mmojawapo pia wa enzi hizo. Nina michango mingi lakini mmoja najivunia, wengi hawajui; toka nilipoingia Bunge la kwanza nilikuwa na maswali ya kila wakati, wakati ule nafasi za polisi zikitoka pamoja na masharti yaliyoko leo na yaliyoongezwa lilikuwepo sharti la urefu, lilikuwa mojawapo, lazima na urefu fulani. Kwa hiyo nilikuwa kila nikisimama namwambia Mheshimiwa Spika Msekwa, kule jimboni kwangu yaani mimi ndio mrefu, unavyoniona hapa ndiyo mrefu, kwa hiyo una maana kwamba kwangu kule Jeshi la Polisi sisi marufuku watu wote? Nilirudia na kurudia, Serikali ikasikia, ikabadili. Leo hii kuna mapolisi wafupi kuliko mimi, tena maafisa. *(Kicheko)*

Kwa hiyo ukiwa Bungeni hapa viko vitu unaweza kwa kukisemea na kukirudia ukakirekebisha na mwingine na mwingine. Unaweza ukakiona kama ni kidogo lakini mwisho wa siku kinakuwa na faida kubwa sana kwenye jamii. Kwa

sababu unawezaje kuwa na sheria ya ubaguzi wa kimo, ni ubaguzi tu kama ubaguzi mwingine. Tunashukuru Serikali ikarekebisha jambo hilo, leo hii hilo sharti la kimo sidhani kama bado lipo tena kwenye ku-*enroll* vijana katika majeshi yetu. Kwa hiyo nawatia moyo sana kwenye eneo la sheria tuendelee kushiriki kwa pamoja.

La pili ni tangazo kutoka kwa Mwenyekiti wa *Bunge Sports Club,* Mheshimiwa Tarimba Abbas kuhusiana na Tamasha la Michezo kati ya *Bunge Sports Club* au Wabunge na Benki ya *NMB.*

Naomba niwatangazie kuwa kutakuwepo na Tamasha la Michezo kati yetu na Benki ya *NMB.* Tamasha hilo litafanyika tarehe 4 Septemba, siku ya Jumamosi, keshokutwa. Litahusisha *jogging* asubuhi na *jogging* hiyo itaanzia geti la Bunge kwenda Viwanja vya Chingangali, siyo mbali. *Jogging* yenyewe ni ya taratibu, ni ya Kibunge, yaani ile *executive jogging,* siyo zile *jogging* za kukimbiakimbia zile. Kwa hiyo tunaomba Waheshimiwa Wabunge wote ikiwezekana tuweze kushiriki.

Katika Viwanja vya Chinangali, michezo kadhaa itafanyika asubuhi hiyo; mchezo wa mpira wa kikapu *(basketball),* baada ya *basketball* kutakuwa na mpira wa pete. Yote hiyo sisi Wabunge na *NMB.* Baada ya hapo kutakuwa na mpira wa wavu *(volleyball),* baada ya hapo kutakuwa na kuvuta kamba ambao yaani lazima Wabunge tushinde.

Tuko tayari kufungwa kwingine lakini kuvuta Kamba? Maana yake ninayo timu, kuvuta kamba itakuwepo ya wanaume na ya wanawake. Pale mbele tunamweka Mheshimiwa Sophia Mwakagenda, kwa wanaume tunamweka Mheshimiwa Joseph Mhagama anakaa pale mbele, Mheshimiwa mzee Sanga anakuwa pale nyuma yake namba mbili. *(Kicheko)*

Kwa hiyo tufike, ni michezo ya furaha ya kuwaweka pamoja. Waheshimiwa Mawaziri mko bize sana, Jumamosi

tuwe pamoja, mcheke, mfurahi, tuchanganyike, msiweke ratiba Jumamosi. Wabunge tunaomba msiweke ratiba Jumamosi, ratiba iwe ni hii peke yake. Ni muhimu sana kuungana pamoja katika jambo ambalo ni tofauti na mambo ambayo tunayafanya siku zote. Inajenga undugu, inajenga umoja, una-*tend* kuwafahamu hata baadhi ya Wabunge ambao huwafahamu, hivi huyu naye kumbe ni Mbunge, mwanamichezo na kadhalalaika na watakuwepo wananchi wengi wa Dodoma kuja kuangalia nini kinachoendelea.

Pia wakati wa mchana michezo itahamia katika Uwanja wa Jamhuri ambapo kutakuwa na riadha na riadha hii siyo ya kufukuza, yaani ni kushiriki. Hatuangalii aliye wa mwisho, kutakuwa na vizawadi vya hapa na pale lakini ni kufanya watu wawe na furaha. Kutakuwa na kufukuza kuku, hivi hata kufukuza kuku, hii nitangaze nitashinda mimi. Nilikuwa natumwa sana na mama kufukuza kuku, nafikiri bado *talent* ile naikumbuka kidogo na wengine mnaweza mkashinda, kwa wanawake na wanaume pia.

Waheshimiwa Wabunge, vile vile kutakuwa na mpira wa miguu. Baada ya huo mpira wa miguu tunarudi tena katika Viwanja vya Chinangali ambapo jioni ile sasa kutakuwa na mchapalo ambao huo sasa ni fungakazi. Kwa yule ambaye basi hukuweza kushiriki toka asubuhi basi jioni kwenye mchapalo pale uwepo.

Kwa hiyo natoa wito sana, siku ya Jumamosi ui-*set aside.* Hata kama wewe hushiriki hii michezo, basi shiriki kama mshangiliaji ili tuweze kushangilia timu zetu za Bunge na tuweze kuwa pamoja, keshokutwa, siku ya Jumamosi.

Ni muhimu sana na tunawapongeza sana wenzetu wa *NMB* kwa kushirikiana na *Bunge Sports Club* kuandaa tamasha hili. Wameshirikiana kila hatua kwa kila jambo. Karibuni sana siku ya Jumamosi kwenye Uwanja wa Chinangali na baadaye Uwanja wa Jamhuri.

Baada ya maelezo hayo, Waheshimiwa Wabunge muda wetu ni mzuri kabisa. Lakini kwa kuwa tumemaliza

shughuli za leo, naomba niahirishe shughuli za Bunge hadi kesho, siku ya Ijumaa saa nane kamili mchana.

(Saa 12.25 Jioni Bunge liliahirishwa hadi Siku ya Ijumaa, Tarehe 3 Septemba 2021, Saa Nane Mchana)